2022 1 (179)

Cena 6,00 PLN
VAT 5%

NAD BUHOM
I NARWOJU

www.nadbuhom.pl

НАД БУГОМ І НАРВОЮ

ISSN 1230-2759

ПЕРЕДПЛАТА – 2022 – PRENUMERATA

Річна передплата на території Польщі коштує 60,00 злотих (PLN). (6 номерів). При замовленні передплати за коротший період число номерів треба помножити через 12,00 злотих.
Архівні номери – 3 зл. (один номер) + витрати на доставку.
Річна передплата в Україну та Білорусь – 100,00 PLN.
Річна передплата у інші держави – 40 EUR або $50,00, або їхня рівновартість (авіапошта).
Банківський рахунок видавця: Związek Ukraińców Podlasia, ul. Kryniczna 14, 17-100 Bielsk Podlaski, 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402 (у назві платежу просимо вказати ім'я, прізвище і точну адресу для висилки та період, якого стосується платіж).
Формат номера для перерахунків з-за кордону:
PKOPPLPW PL 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402.
Вплати з-за кордону просимо виконувати лише безпосередньо на банківський рахунок. Про інші варіанти, будь ласка, заздалегідь домовляйтеся з Видавцем.
Організації, парафії та інші колективи можуть робити замовлення потрібної кількості примірників за окремою домовленістю про умови пересилки і оплати. З усіма запитаннями звертайтеся на е-адресу nadbuhom@nadbuhom.pl, номери телефонів (+48) 502 565 547 або 609 048 496, або пишіть листи на адресу Видавця.

Roczna prenumerata krajowa kosztuje 60,00 zł (PLN). W przypadku prenumeraty na okres krótszy liczbę numerów należy pomnożyć przez 12,00 zł. Numery archiwalne – 3 zł (sztuka) + koszt wysyłki.
Roczna prenumerata Ukraina i Białoruś – 100,00 PLN.
Roczna prenumerata do pozostałych krajów – 40 EUR lub 50 USD (poczta lotnicza).
Rachunek bankowy wydawcy: Związek Ukraińców Podlasia, ul. Kryniczna 14, 17-100 Bielsk Podlaski, 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402 (w tytule wpłaty prosimy podać imię, nazwisko i adres, na który ma być wysłana prenumerata oraz okres, którego dotyczy wpłata).
Format rachunku bankowego dla wpłat z zagranicy:
PKOPPLPW PL 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402. Wpłat z zagranicy prosimy dokonywać wyłącznie na rachunek bankowy. Inne formy należy uzgadniać z Wydawcą.

Z pytaniami w sprawie prenumeraty indywidualnej, zamówień grupowych oraz pomocy w rozpowszechnianiu prosimy zwracać się na adres e-mail nadbuhom@nadbuhom.pl, numery telefonów (+48) 502 565 547 lub 609 048 496, a także listownie.

На Пудляши – хати наші! Парцьово

Наша мова має значеннє!

Пора тепер такая, що на недалéкуй од нас границі, коло Орíшкова, Черемхи́ й Мельни́ка – змайстрована Лукашенком «міграційна криза», а коло границь України збира́ються російські вуйська – можли́во, що для «вторженія» (вторгненя, напасті), бо ж не знаємо, що насправді мерещиться в головах Путіна й інших «кремлежителей». Тому може хтось сказати́, що в такую пору треба й нам пи́сати́ про полі́тику. Чи однак хтось зможе переконли́во заперечити́ тому, що саме мова і є полі́тикою?

Бо ж скýль взявся припи́сани до 21 лютого *International Mother Language Day – Міжнародний день материнської/рýдної мови*, яки́й має служити́ «пудтримці мовного й культурного богатства»? Виявляється, дата бу́ла обрана тому, що 21 лютого 1952 року у схýдньобенгальському мíстові Дака (тогди у складі Паки́стану), одбу́вся протест в обороні статусу мови бенгалі, в часі якого заги́нуло п'ятьох студентув місцьового університету. Рух за державний статус бенгальської мови став основним елéментом політичного процесу, наслідком якого бу́ло утвореннє у 1971 рокові незалéжної держави, якую знаємо пуд назвою *Банглядеш*, що тлумачиться як країна/держава людй, котори говорат мовою бенгалі.

Україні на свою державну незалéжность пришлося ждати́ ще 20-ть лíт. Хоч треба сказати́, що процес утверджуваня державного статусу української мови як державної почався ще «за Союза», бо осеньою 1989 р. приняти бу́в закон «Про мови в Українській РСР», яки́й по суті функціонував три десети́лíтя, бо обов'язуючий тепер закон України «Про забезпеченнія функціонування української мови як державної» бу́в принята недавно, у 2019 році. В міжчасі, за президентури Янукови́ча, бізнесово-політи́чними си́лами, які́ї спи́ралися на постсовєтсько-проросíйські елéкторальни симпатії, бу́ли спроби законодавчого нівельованя статусу української мови як єдиної державної в Україні. Все ж, на одмíну од Білорусі, в Україні процес десовєтизації і мовної дерусифікації поступав і поступає вперед, хоч – як тоє показує стаття Романа Кабачія – всякі забобони про мову, які́ї защíплювали́сь не оно «за совíтув», алé й «за царa», не зусíм ще вивітрили́сь.

Схожого роду забобони про свою мову маємо й у нас, а разом з негативною спадщиною національної політи́кы у 1940-х – 1980-х роках і змíнами́ в способові життя (з сільського на містськи́й), довело тоє до поступаючої деградації автохтонного мовного середови́ща – як українського, так і білоруського. Хоч ще не так давно уродженець україномовних Риболув, Володи́мíр Павлючук, у своїй соціольогічнуй докторськуй розправі «Światopogląd jednostki w warunkach rozpadu społeczności tradycyjnej» (Варшава, 1972) стверджував, що хоч в селах білорусько-католи́цьки́х (є такії у Білостýцькому і Сокýльському

НАД БУГОМ І НАРВОЮ
NAD BUHOM I NARWOJU

№ 1 (179) СІЧЕНЬ – ЛЮТИЙ 2022
Nr 1 (179) STYCZEŃ – LUTY 2022

ЗМІСТ НОМЕРА ❖ SPIS TREŚCI

Вічна пам'ять – Іван Киризюк (1949-2021) 3
«Лемківщина то моя друга батьківщина».
Розмова Л. Лабович з І. Киризюком 4
Т. Карабович, *«Мово моя, мово Підляшшя...».*
Мій спомин про поета Івана Киризюка 6
(рес), *З культурного календарію українців* 8
РеД., *Леся Українка* 9
Леся Українка, *Надія* 9
(ю), *«Лісова пісня» у 3D просторі* 10
(ю), *Лесю – найкраще однак читати* 10
L. Łabowicz, *Wieści z miast i gmin* 11
РеД., *Міжнародна конференція,*
присвячена Волині та Підляшшю,
пройде у Білостоці і Луцьку 13
S. Sawczuk, *O naszej mowie* 14
A. Pabjan, *„My pryjszli Chrysta sławity"*
– kolędowanie pełne wzruszeń 17
Р. Кабачій, *Українська прикладом для білорусів?* 19
Ю. Гаврилюк, *Не оно на Пудляши,*
бо у Карпатах – тоже люде наши! 21
JH, *Ukraińska „Mrija" na polskim niebie* 23
Н. Григорук, *Руок у Курашеві – зіма* 26
K. Kościewicz, *W hostiach u Czeremsi* 27
L. Łabowicz, *Piszy po-swojomu i tym pochwalisia!* 29
Ю. Плєва, *Піпіп, Ксеня і газети* 31
Л. Лабович, *«А нех його... коронавірус?»* 34
В. Петюк, *Жичу вам на Новий рік* 35
A. Kulgawczuk, *Toponomastyka nad Bugiem i Narwią* 35
ЮГ, *Словник української говірки села Добривода* 37
С. Савчук, *Література у добі карантину:*
«Український літературний провулок» 2021 38
J. Danieluk, *Towarzystwa włościańskie w pow. bielskim*
gub. grodzieńskiej w latach 1882-1915 39
(ред.), *З організованого життя над Бугом і Нарвою* 42

НАША ОБКЛАДИНКА

«В своїй хата своя й правда, і сила, і воля» – пригадував Тарас Шевченко. А найтепліша своя хата, як тая у колобільськових Гацьках, у зимову пору. На жаль, не у всіх вже хатах живуть люди – саме така доля зустріла хату – сфотографовану ще у Парцьові, але нинíка вже забрану у нове місце. *Фото Ю. Гаврилюка* **Стор. III:** Час минає, але світлини трохи минувщини затримують на вічність – так як фотографам вдалося зберегти картини міжвоєнної галицької Гуцульщини: музикуючих трембітарів (Генрик Поддембський) та красу людських облич (Микола Сеньковський). *Фотографії з фондів Національної бібілотеки та Національного цифрового архіву (Варшава).*

повітах) «білоруська мова зовсім перестається уживатйсь», то в православних селах білоруська і українська мова, у діалєктному варіанті, функціоновала ще нормально: «Дітй вдома учат оно говўркй, є вона єдиною мовою молодьожи, говўркою говорат селяне на громадськйх зборах, а наветь в ҐРН (Gromadzka Rada Narodowa) й інших державних інституціях». Послі пувстоліття бачимо, щ̣о тая конструкція трималася оно «сйлою розгону» – «бо колйсь всьо так бщ̣ло». Тепер люде, которим десь коло шийдйсятй лйт, часто переконани, щ̣о «ми остатнє поколінє, якоє говорит по-свойому».

Не зусім так є, бо знаю й людй, котори без проблєм говорат по-свойому, хоч їм на чверть століття менш. Не буду однак заперечуватй – «свўйська мова» гйне, бо наш світ не є вже по-колісньому «свўйські» – селянсько-парафіяльни, в якому наши люде жилй замкньони в межах села, парафії й найблйжшого ринку, на якйй їхалося у торгови день. До того ж наша мова – цікава й без ціни для фільольогув з Люблйна, Луцька й Кійова, для нас самих часто оказується загадкою, якби вона з'явйлася не відь скўль, бо нібито «нігде, так як у нас, не говорат».

Може й «докладно так», як у Клєнйках, Добриводі чи Клюковичах, де інакш і не говорат. Біда однак не в нашуй мові, алє у нашуй ненормальнуй ситуації. Створувалась вона десяткамй лйт, в якйх всякі націоналісти й комуністи намагалйсь перероблятй нас на свўй копил, замикаючи у свого роду ґетто, якоє мйло нас ізольоватй од решти людй, котори говорат по-українському. Ще й тепер, хоч наша ситуація є вже інша, бўльшость з нас далій в тому ґеттові сйдйт, бо наветь тиї, которим справа рўдної мови лєжит на серцьовй, часто за свою власну думку приймают конструкції вроді «говоримо ґварою», «наш язик подобни до українського» і так далій.

Ні! Наша мова то не є якаясь – щ̣о невідь скўль взялася – «ґвара», ані не є «подобна до української», бо подобни то всі слов'янські мови – одна до однеї, а тоже й кўнь до верблюда – обадва мают штири ногй й можна верхом на їх їздйтй. Наша мова то просто місцьови – риболувськй, клєнйцькй, добривудськй, соб'ятинськй, ставищуцькй *імеде-імене* – варіант української мови, своєю глибйнною генетикою й внутришньою фільософією пов'язани зо всім простором, на которум місцьови люде без жадних проблєм нас зрозуміют і за своїх приймут. Звістно, для мнугох говоритй про нашу мову, щ̣о то «gwara» чи «бельска-гайнаўская гаворка», може й буде вигудне. Для одних – бо тим способом маскується факт – чи унікається ясної деклярації – якая то направду мова. Для інших – бо тим способом надається нашуй мові статус меншевартості й другосортності, для бўльшості ж людй, котори не є фільольогамй, «gwara» то «щ̣ось не відь якоє і мало щ̣о варте»...

Тому прошу – не даваймо прищіплюватй собі чужої «мудрості», а берімося за читанє, не оно того, щ̣о тут пйшемо ми самі, алє й того, щ̣о по-свойому пишут і друкуют у Луцьку, Рўвному, Кійові, Харкові, Тернополі, Львові, Чернювцях, Ужгороді, ну і ясна справа – у Рахові. Бо на тому, щ̣о над Бугом, Нарвою, Локнйцьою, Орлянкою і Нурцьом світ нашої мови не кунчається. Бо читанє й пйсанє по-свойому не має нас замикатй в ґеттовй, в которум хочут нас далій триматй тиї, щ̣о триндят про «ґвару», «бєльська гайнаускія гаворкі», «старобілоруську мову» чи «ще одну мову білорусув, оно подобнішу до української», алє одкриватй на світ очи й уха. Ну й голови – бо не оно мова має значеннє. Велйкє, може наветь ще бўльше значеннє має тоє, щ̣о ми самиї про її думаємо.

Юрій ГАВРИЛЮК

І тільки сильними народи куються в нації!

– поезія з минулого, відповідна до українського сьогодення

Як тяжко знов! Ось по кімнаті
Іде його старенька мати,
Благословля його хрестом.

— Готовий будь! Збирайсь, мій сину!
Народ хвилюється кругом…
Будь оборонцем України,
Що на шаблюки точить рала.
Тебе народ і Бог обрали!
Надінь шолом і меч візьми,
Стань на чолі, здійми повстання,
Нехай чека тебе за теє
Страшна дорога Моїсея,
Доноси, зрада і вигнання…
Та доля страдників така.
По їх дорозі в бурі часу
Колись пройдуть нестримні маси…
Хай не здригне твоя рука,
Будь смолоскипом днів нових!

Хай ти згориш, і вітру сміх
Розвіє попелом надії, —
Той не живе, хто жити вміє
З душею темною раба.
Життя ж — це вічна боротьба!
І тільки сильними народи
Куються в нації, ідуть
Крізь бурі в радісні походи,
Торують для нащадків путь.
Їм не страшні ні жар, ні лід,
Бо їхня воля, як граніт.
Люби ж, мій синку, свій народ,
Веди його і йди за ним.
Хай не спиня пожежі дим,
Не кривить в крик твій юний рот,
Усе стерпи! Готовий будь!
Хоч і тяжка твоя дорога,
Та це, мій хлопчику, нічого.

Сідлай коня — і швидше в путь!
Хай не ляка тебе могила!
Їй хрест бриснув, як меч кривавий,
Десь загуло стократно: «Слава!..»

«На смерть мене благословила, —
Іван подумав: — Я готов.
Тепер я знаю, що робити.
Я розкажу, чиї ми діти,
Я возведу ясні міста…
Нас поведе вперед любов,
Любов і слава золота!»
Він довго зорив, до утоми
В куток таємний і знайомий,
Де мати чорна і бліда
З хрестом пропала без сліда.

Володимир СОСЮРА
З поеми «Мазепа» (1930)

Вічна Йому Пам'ять!

Іван Киризюк — 10 X 1949 — 21 XII 2021

Перестало битися серце чудового Поета і патріотичного Українця. В Більську, що на Підляшші, помер **Іван Киризюк** (1949-2021).

Іван Киризюк народився 10 жовтня 1949 року у селі Крив'ятичі на Північному Підляшші — помер 21 грудня 2021 року в Більську-Підляському.

Був відомим українським поетом, суспільно-культурним діячем, співзасновником УСКТ на Північному Підляшші та української суспільно-культурної організації Союзу українців Підляшшя, членом редакційної ради щорічника «Український літературний провулок» та редколегії часопису СУП «Над Бугом і Нарвою». Належав до Національної спілки письменників України (з 2004 року). Дебютував поезіями українською мовою в 1971 році у білоруській «Ніві» (Білосток). Друкувався в «Нашому слові», «Нашій культурі», «Українських календарях», «Українських альманахах» та «Українському літературному провулку». Спільно з краєзнавцем Іваном Ігнатюком видавав позацензурний літературний журнал «Наш голос» (1983-1988). У 1980-х рр. був співзасновником неформального Поетичного об'єднання «Підляшшя». Автор збірок: «Моя батьківщина Підляшшя» (Більськ 1982), «Пісні моєї сторони» (Більськ 1985), «Моїй Батьківщині» (УСКТ Варшава 1986), «На дорозі із криниці» (Львів 1995), «Весна з русалками» (Більськ 1995), «Смак ягоди ожини» (Більськ 1999), «Кольори життя» (Більськ 2008), «Кондак жайворонка» (Більськ 2021).

Його поезії були друковані на сторінках видань: «Белавежа» (Білосток), «Світо-вид» (Нью-Йорк-Київ), «Лемківщина» (США), «Дукля» (Словаччина), «Дзвін» (Україна). Два роки працював (1972-1973) на Лемківщині у Балигороді та Затварниці над Сяном, що на Бойківщині, де керував будівельними роботами підприємства з осідком в Устриках-Долішніх. Там пізнав величезну трагедію, насильне виселення в 1947 році українців з рідних земель в акції «Вісла».

У 1998-2002 роках був заступником бурмістра міста Більськ-Підляський. Співорганізатор навчання української мови (на Північному Підляшші) та в школах Більська. Жив та творчо працював в Більську-Підляському, після виходу на пенсію багато часу проводив в батьківський оселі в Крив'ятичах.

Вічна та блаженна Йому пам'ять!

Іван Златокудр — член Вроцлавського відділення Спілки польських літераторів
Міля Лучак — член НСПУ
Володислав Ґрабан — лемківський поет, член НСПУ
Тадей Карабович — член НСПУ та член Люблінського відділення Спілки польських літераторів, головний редактор річника «Український літературний провулок»
Юрій Гаврилюк — член НСПУ, головний редактор Українського часопису Підляшшя «Над Бугом і Нарвою»
Євгенія Жабінська — член НСПУ
Віктор Яручик — завідувач кафедри української літератури Волинського національного університету імені Лесі Українки в Луцьку
Іван Немченко — доцент кафедри української літератури факультету української філології та журналістики Херсонського державного університету

Мова

Мово моя,
Мово домашня
Предками наговорена,
Проста і звична
Від колиски щирая,
Богу словом
«Вірую»... співана.
Мово Підляшшя,
Мово рідного села,
Ти нас
До Києва завела!
Мово рідна, материнська
Мово моя –
Українська!

«Лемківщина то моя друга батьківщина»

На 73 році життя помер Іван Киризюк (1949-2021), поет та громадсько-культурний діяч, заступник бургомістра Більська-Підляського в роках 1998-2002, активний діяч Союзу українців Підляшшя, який від самого початку включався в розвиток українського національного руху на Підляшші. Важливим моментом у його житті був виїзд до праці в Бещади, куди він потрапив на початку 1970-х років. Перебування на території, яка потерпіла внаслідок депортацій українського населення, та контакт з місцевим корінним населенням мали вплив на формування української ідентичності одного з перших активістів українського середовища Підляшшя. Пропонуємо Вам інтерв'ю з Іваном Киризюком, записане якраз 10 років тому в його рідних Крив'ятичах, при нагоді 65-х роковин акції «Вісла».

— Пане Іване, у своїй поезії Ви часто вертаєтесь до тем пов'язаних із Бещадами. Звідки зацікавлення цією темою?

— Про Бещади і те, що там діялося, зокрема після Другої світової війни, я дуже багато читав. Я також знав про ці терени з розповідей мого дідуся, який у 1915 році воював у царській армії. Він був фельдшером на фронті. Брав участь у здобуванні Перемишля, був у Горлицях.

Моя доля з Бещадами склалася по-іншому. Коли я перервав студії, я став читати оголошення в газетах, шукаючи цікавої праці. Одного разу прочитав у газеті „Trybuna Ludu", що потребують будівельників, майстрів у Бещадах. Була подана адреса фірми, яка приймала людей до праці. Я написав туди листа і не пройшло два тижні, коли вони прислали до мене запрошення і запевнення, щоб приїжджати, бо робота є.

— Куди Ви потрапили?

— То був 1972 рік. Я потрапив до Устриків-Долішніх. Там була дирекція будівельної фірми, яка звалася Zarząd Budownictwa Leśnego „Bieszczady". Я працював у таких місцевостях, як Колоничі, де ставили ми будівлі для лісництва, також працював у Затварниці. Останні місяці був у Балигороді, де готували Ośrodek Transportu Leśnego – базу транспорту, в якій мали поміщатися величезні чеські транспортні автомашини «Татра». Було там також декілька стоянок для совєтських «детів», тобто гусеничних тракторів ДТ, які з лісу витягали деревину.

— У Бещади Ви приїхали точно 25 років після виселень до СРСР та акції «Вісла». Як виглядали ці терени?

— Я потрапив у Бещади в 1972, був там цілий 1973 рік, та в 1974 році вернувся на Підляшшя. Це були дуже цікаві часи, тому що ще стояли руїни церков. У них осталися куполи, залишки дверей чи залишки стін. Ті церкви, котрі перейняв римо-католицький костел, були в доброму стані, тому що нові власники пробували більш менш про них дбати – а то засклили склом вікно, а то помалювали, а то трохи підладили. Уже потім католики почали виходити з тих церков і будувати костели – не з дерева, але мурувані.

Що було цікаве, по 5 – 7 кілометрів понад річками тягнулися спалені села. Можна було побачити фундаменти, знайти кінські підкови, заіржавілі серпи. Було дуже багато диких садків. Яблунь, як пам'ятаю, було мало; найбільше було сливок венгерок і диких груш. Краєвид весною був чудовий, бо і ліси, і гори дуже гарно виглядали, а до того ще цвіли дикі садки.

— У Бещадах Ви побували у час, коли на Підляшші з одного боку вже припиняв свою діяльність гурток УСКТ у Кліщелях, та з другого – ще не почався процес, пов'язаний з українським відродженням 1980-х, у який Ви включилися. Скрізь говорилося лише про православних білорусів, та офіційно всі наші люди були білорусами. Який вплив на Вашу національну тотожність мав виїзд у Бещади?

— Це перебування в Бещадах дало мені дуже багато, коли йдеться про українство і знання мови. Я там познайомився з місцевими людьми. Треба сказати, що вони тоді дуже обережно підходили до всіх, хто приїжджав ззовні, були дуже замкнені в собі. Однак мене полюбили, бо ж я був тоді молодим чоловіком – мені було всього 22 роки. Якби мені було, наприклад, 40 років, то вони певно подумали б, що просто польська комуністична влада прислала когось, щоб ту решту, яка залишилась, вивезти. Таке було відчуття.

Пам'ятаю, я вів будову у спаленому селі Колоничі, де не було нічого, тільки де-не-де каміння – залишки по фундаментах мурованої каплички. Там мені удалося зорганізувати бригаду, яка складалася з людей з Балигороду, Стежниці і Мхави. То були Іван Пельць, Володимир Копчинський, Василь Калинич, Володимир Карепін, Христофор Карепін. У нас була група 10-11 працьовитих чоловік, які дуже добре зналися на обробці дерева. То були лемки.

Я скажу щиро, що попрацювавши з ними два-три місяці, ми почали говорити з собою українською мовою. Як ми були десь окремо, у своєму колі, то я старався говорити до них може не літературною українською мовою, бо ж я й сам її не знав, але додавав лемківські слова до підляської говірки і то виходило досить добре – ми добре розумілися.

Я й познайомився з дівчиною, гарна чорнява, смуглява, не така як у нас дівчата, які біляві, русяві. Типова з вроди лемкиня, але так склалося, що я з нею не приїхав на Підляшшя.

— Чи були якісь прояви українського зорганізованого життя?

— Такого зорганізованого українського, лемківського життя не було. Але пам'ятаю, як Іван Пельць з села Мхава, один з робочих, пізніше він був бригадиром, запросив мене на Новий рік за григоріанським календарем. Я зайшов до нього, привітався з

Збудована у 1829-1835 рр. церква Успіння Пресвятої Богородиці в Балигороді, яку від 1949 р. місцевий Ґмінний кооператив використовував як складське приміщення. На фотографії, зробленій 60 років після акції «Вісла», видно початкову стадію ремонту храму, який у 2006 р. почало спеціально для цього засноване Товариство Порятунку Церкви у Балигороді (у 2005 р. Рада ґміни Балигород передала Товариству церкву у власність). Фото Ю. Гаврилюка

дружиною Катериною, сім'єю, донькою Марійкою з мужем, і ми пішли до світлиці. Всі там говорили по-польськи. Ми з Іваном почали говорити «по-своєму», по-лемківськи і частина до нас зверталася своєю лемківською мовою. Але коли ми випили, стали танцювати, складати побажання, то ми вперше з Іваном почали співати. Те що він умів, то я йому помагав, а те, що я вмів – знав з Підляшшя – то він мені помагав. І треба сказати, що на залі було 60-70 чоловік, то щонайменше половина добре знала український фольклор.

У селі Мхава перед Другою світовою війною було 150-160 хат, по війні всіх українців виселили до СРСР, в Донецьку і Одеську області. Однак ті місцеві, які осталися, вони були або з мішаних сімей, або дехто повернувся з понімецьких земель з-під Колобжега або з Прусів.

— А треба пам'ятати, що це був час «глибокої комуни», коли важко було офіційно заявити про себе «я українець». Це був теж тяжкий час для Церкви...

— Так, це були складні часи. Коли я вперше зайшов до церкви в Балигороді, побачив, як ҐС [Gminna Spółdzielnia – Ґмінний кооператив – ЛЛ] вносить до церкви вапно, цегли, штучні добрива. Я тоді стояв на хорі, де було писано, щось таке: «Пойте Цару нашему, Богу нашему пойте». Коли я на це подивися, подумав – так не може бути. Якщо ми християни, якщо віримо в Бога, то до чого тут доходить? Це не тільки профанація, це гірше ніж профанація.

Коли одного разу я ішов з Іваном Пельцьом, побачив туристів. Їх було четверо – дві дівчини і двох хлопців – і один пішов за церкву за своєю потребою. Тоді я підійшов і його обругав – «Що ти робиш? Де ти знаходишся?». Питаю: «Ти до косцьола ходиш? То ж є церква, сюди люди ходили, тут молилися, відправлялися Служби Божі». Не знаю, чим би то скінчилося, але підійшов Іван Пельць, а він був два рази вищий і здоровіший за мене. Хлопці побачили, що нас двох, і помаленьку відійшли.

Було так, що в полемківських порожніх церквах горці, які приїжджали з-під Нового Торгу, тримали вівці. Возаки, які возили з лісу дерево, в церквах, полемківських каплицях тримали коні. Така правда. Такі були часи.

— Що Вам дало перебування в Бещадах?

— Дало мені дуже багато, коли йдеться про мою ідентичність, але теж творчість. У своїй поезії описую не тільки нашу Малу Батьківщину, тобто Північне Підляшшя, але теж Бескиди, Лемківщину. Дуже тепло згадую ці місця, бо пов'язані вони з нашою релігією, церквами і в якійсь мірі Лемківщина то моя друга Батьківщина. Вона, як етнічний куточок українських етнічних земель, є найдалі висунена у польській території на південний захід, натомість Підляшшя є таким куточком етнічних українських територій у межах сучасної Польщі, який найдалі сягає на північ. Тобто це дві українські етнічні території. Потім, коли я вернувся з праці на Підляшшя, зустрів групу молодих людей, які були зацікавлені українським рухом, і з цією групою біля 20 чоловік ми вирішили, що поїдемо до Варшави і будем закладати українське товариство. Це вже були початки 80-х років.

— Дякую за розмову.

Розмовляла
Людмила ЛАБОВИЧ

«Мово моя, мово Підляшшя...»

Мій спомин про поета Івана Киризюка

У Більську 21 грудня 2021 року помер відомий український поет Іван Киризюк, народжений 10 жовтня 1949 року у селі Крив'ятичі на Підляшші. Не стало творця, який своєю літературною діяльністю відновляв у 1980-х роках український поетичний рух над Бугом і Нарвою. Коли подумаю про те, що Івана Киризюка немає між нами, тиснуться спогади про наші багаторічні літературні контакти. Вони губляться в датах і подіях і я зараз не можу пригадати нашої першої зустрічі. Хто був до неї причетний, якою вона була ця зустріч, адже від неї виросла ціла історія нашого літературного спілкування.

Хочу згадати дуже яскраву стрічу, коли я відвідав Івана Киризюка на роботі, і він занятий, приділив мені свою увагу. Тоді закарбувалося в душу, як зі всіма працівниками спілкувався українською мовою, що я вважав подвигом, адже це були глибокі 80-ті роки ПНР-у, коли на Підляшші не діяли ще жодні українські суспільно-культурні структури. Інша деталь, це те, що Іван Киризюк дарував книжки, які йому присилали з Києва із Товариства «Україна». Він тоді у знайомого типографа в Більську замовив печатку українською мовою і ставив її у цих дарованих книгах. Це тоді було заборонено виготовляти які-небудь печатки, як і розмовляти в уряді українською мовою, але Іван Киризюк, як відважна і простолінійна людина, завжди ризикував.

Зокрема таким ризиковним кроком було покликання в 1983 році поетичного позацензурного видання «Наш голос». Іван Киризюк спільно з краєзнавцем Іваном Ігнатюком з Люблина видавав цей журнал на правах рукопису від 1983 до 1988 року. Щоб видання могло виходити, він заснував неформальне Поетичне об'єднання «Підляшшя». Як співредактор «Нашого голосу», дуже ретельно контактувався зі всіма поетами регіону і збирав від них поетичні матеріали. Це були рукописні вірші, найчастіше писані говіркою. Поет знав, що цю його «підпільну» діяльність не схвалювали тодішні органи польської безпеки, але також Білоруське суспільно-культурне товариство, яке вважало Північне Підляшшя своєю канонічною територією. Проте він ризикував, зокрема, на початках діяльності «Нашого голосу» в 1983 році, коли в Польщі строго діяли ще структури воєнного стану. При всій тій роботі над «Нашим голосом» він зберіг добрі літературні контакти з білоруськими творцями, зокрема з Віктором Шведом, Юрком Баєною (який подавав свої вірші до «Нашого голосу») чи відомою білоруською поетесою Надією Артимович. Іван Киризюк і Надія Артимович жили на тій самій вулиці в Більську, яка в часах Народної Польщі називалася вулицею Фелікса Дзєржинського, а після 1990 року її перейменовано на вул. Посвєнтна (ul. Poświętna).

Зліва направо: проф. Степан Козак, проф. Михайло Лесів, Іван Киризюк, Андрій Артем'юк, отець протоієрей Анатолій Шидловський. Фото з архіву Тадея Карабовича

Творче життя на Підляшші, це був знак не лишень натхнення чи відваги, але також щедрості супроти інших. Іван Киризюк пригортав всіх поетів спраглих друку до видаваного в Любліні і Більську «Нашого голосу». Треба сказати, що «Наш голос» як літературний журнал у 80-х рр. був першим виданням, де публікувалися поезії підлящуків без редакторських правок. Хтось може сказати, це було невелике ксероксне за тиражем видання, яке виходило на правах рукопису. Звичайно, це правда, але ми знаємо з історії українського національного відродження, що в минулому, часто власне з нішевих подій, виростали яскраві історії української літератури. З «Нашого голосу», як позацензурного видання, виріс весь літературний корпус, який згодом спричинився до прийняття письменників з Підляшшя до НСПУ. З цієї діяльності виріс також часопис Союзу українців Підляшшя «Над Бугом і Нарвою». В обох випадках Іван Киризюк приділив підляським виданням чимало редакторських зусиль. В архіві «Українського літературного провулка» збереглося листування поета з Іваном Ігнатюком дотичне редагування «Нашого голосу». Зміст листів говорить про різноманітну творчість підляських авторів, які брали участь у видавничому проєкті.

Варто нагадати, що Іван Киризюк протягом року перебував у Балигороді та Затварниці над Сяном. Це було на зламі 1972/1973 років, де він керував будівельними роботами з осідком в Устриках. Тоді він наочно побачив історію виселення українців з рідних земель в акції «Вісла» 1947 року. Це перебування на Бойківщині дало поетові іншу перспективу переосмислити своє місце в українській дійсності. За мовними ознаками Іван Киризюк говірку Підляшшя почав вважати як українську. У 1998-2002 роках був заступником бурмістра міста Більськ-Підляський. Дався тоді пізнати як політично-суспільний діяч, де на кожному кроці допомагав у відродженні української ідеї на Підляшші.

Іван Киризюк для мене був не лишень відомим поетом, але також суспільно-культурним діячем. Я пригадую, як ми приїхали в кінцевій фазі 80-х років з редактором «Нашого слова» Романом Галаном до Кліщель, щоб заснувати, а вірніше відновити гурток УСКТ. Присутній тоді на зборах Іван Киризюк, речево і влучно пояснював людям суть поклікання такого гуртка. Він згадав УСКТівське минуле в Кліщелях, зокрема театральну діяльність гуртка та навчання української мови в школі. Люди без зайвих пояснень і з охотою прийняли цей прозорий дискурс і, головне, ми виїхали з Кліщель, заснувавши гурток з першим його головою Андрієм Сидоруком. Коли на Північному Підляшші після довгої мериторичної дискусії почав організуватися український суспільно-культурний рух Союзу українців Підляшшя, Іван Киризюк включився в цю діяльність цілим серцем. Він тоді увійшов до структур СУП в Більську, і зокрема багато зробив для розбудови навчання української мови у школах.

Коли в 2000 році я заснував «Український літературний провулок», Іван Киризюк став членом редакційної ради щорічника. Невтомно надсилав свої вірші до кожного тому. Його твори були окрасою щорічника. У 2004 році він став членом Національної спілки письменників України, про нього з'явилися статті в «Українському літературному провулку». Це були наукові розвідки відомих українських літературознавців Віктора Яручика з Волинського національного університету імені Лесі Українки в Луцьку, Івана Немченка з Херсонського державного університету та інших. У 2006 році Іван Киризюк погодився дати інтерв'ю до «Українського літературного провулка» під заголовком «У нас на Підляшші живе українське слово». Він говорив у ньому про літературний рух на його рідній землі та про роль української мови в суспільно-культурній діяльності Союзу українців Підляшшя. Поет назвав ряд імен, які писали українською говіркою не лишень поезії, але також прозові твори та оповідання. Серед авторів він згадав поетесу Софію Сачко та поета Івана Хващевського, автора малої психологічної прози, який на жаль припинив писати. Натомість у 2008 році запропонував пригадати в «Українському літературному провулку» найбільш яскраві вірші з видань журналу «Наш голос». Ця публікація по суті повернула до читацької свідомості призабуте позацензурне видання Підляшшя. Взагалі виявилось, що було важко віднайти серед українських діячів всі номери журналу. Це показало непростий фактор, як зникомою буває пам'ять, тому коли мені вдалося віднайти всі номери видання, я їх сксерував і оправив в окрему книгу.

Іван Киризюк як поет дебютував поезіями українською мовою в 1971 році у білоруській «Ніві» (Білосток). Друкувався в «Нашому слові», «Нашій культурі», «Українських календарях», «Українських альманахах» та «Українському літературному провулку». Є автором поетичних збірок: «Моя батьківщина Підляшшя» (Більськ 1982), «Пісні моєї сторони» (Більськ 1985), «Моїй Батьківщині» (УСКТ Варшава 1986), «На дорозі із криниці» (Львів 1995), «Весна з русалками» (Більськ 1995), «Смак ягоди ожини» (Більськ 1999). У 2021 році вийшла його нова збірка віршів, на жаль поет не дочекався її друку, хоча бачив її в коректорському варіанті. Його поезії були презентовані також на сторінках видань: «Белавежа» (Білосток), «Світовид» (Нью-Йорк-Київ), «Лемківщина» (США), «Дукля» (Словаччина), «Дзвін» (Україна).

Іван Киризюк жив та творчо працював в Більську-Підляському. Я нераз, зокрема у 80-х рр., відвідував поета в його більській квартирі, де він мешкав зі своєю сім'єю. Навіть довелось у поета ночувати, де ми гомоніли про поезію і пили заборонений тоді підляський самогон, який називався «духом Біловезької пущі». Це відбувалося під канапки приготовлені його дружиною Іриною. В робочому кабінеті була чимала бібліотека улюблених українських книжок Івана Киризюка. Пам'ятаю, що красувалися різні видання «Кобзаря» Тараса Шевченка, твори Лесі Українки та Івана Франка. Тут на поличках стояла народна кераміка з Підляшшя, зокрема з гончарського осередку в Кліщелях. Поет мав також колекцію підляських солом'яних коробок, якими любувався. Вони нагадували йому село Крив'ятичі, з якого вийшов, і рідну говірку, якою починав своє віршування так багато років тому. Взагалі Іван Киризюк любив підкреслювати, що увійшовши в творчість з рідною говіркою, писав літературною, але мелодією народної мови свідомо зберіг. Для нього ніколи не поставало питання, чи в складних умовах нашого сьогодення слід замінити рідну кирилицю на латинку. Після виходу на пенсію багато часу проводив у батьківській оселі в Крив'ятичах та в самому Більську. Було відомо, що в деякій мірі усамітнювався, щоб написати ще один новий вірш про рідне Підляшшя.

Тадей КАРАБОВИЧ

З культурного календарію українців

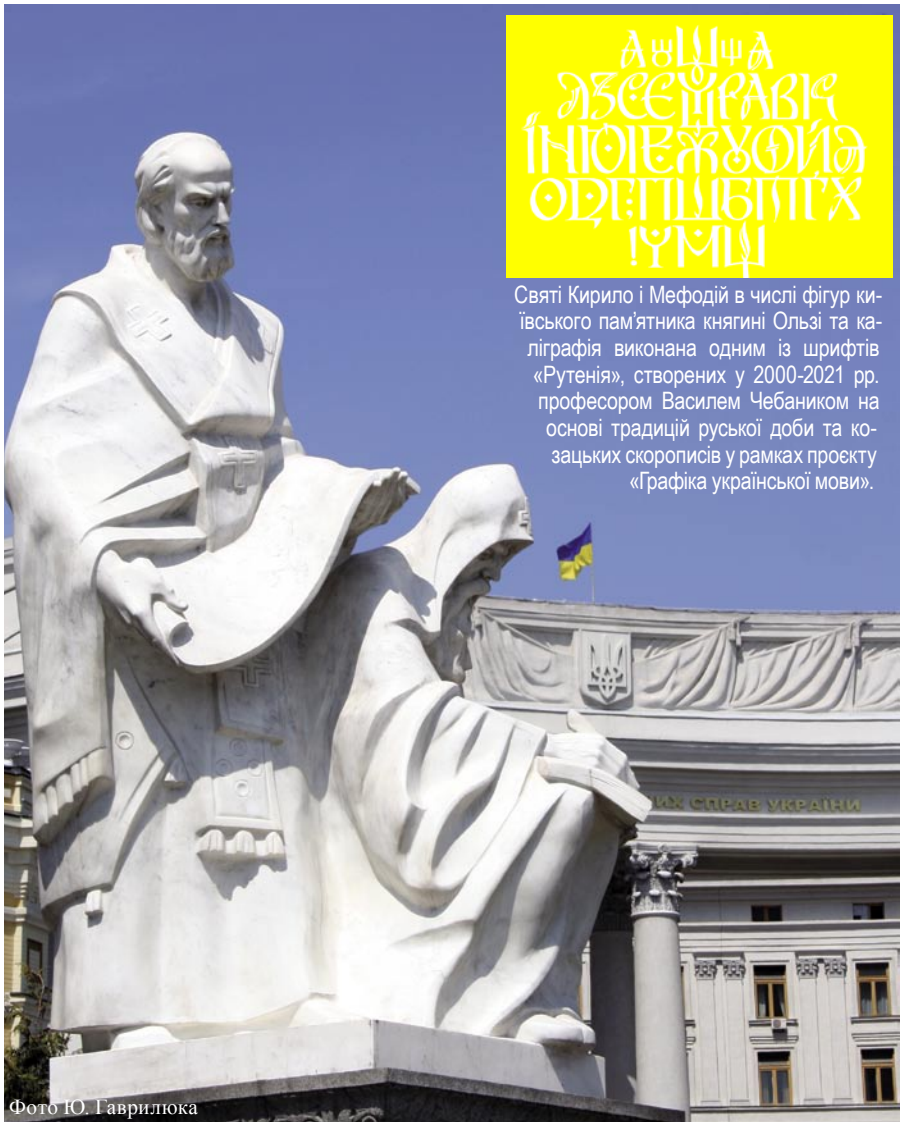

Святі Кирило і Мефодій в числі фігур київського пам'ятника княгині Ользі та каліграфія виконана одним із шрифтів «Рутенія», створених у 2000-2021 рр. професором Василем Чебаником на основі традицій руської доби та козацьких скорописів у рамках проєкту «Графіка української мови».

Фото Ю. Гаврилюка

Для наших пращурів (прапредків) календарем була сама природа, яка утворюючи сезонні фази розвитку у рослинному і тваринному царствах, визначала також традиційний ритм людського життя, зокрема, хліборобів. Цей зв'язок людини з природою підкреслював календар запроваджений у республіканській Франції (у 1793-1805 рр.), у якому назви місяців утворено від природних явищ та робіт, типових для цього часу. Для прикладу, перший місяць зими це *нівоз* (nivôse – місяць снігу), весни – *жерміналь* (germinal – місяць паростків), літа – *месидор* (messidor – місяць жнив, осені – *вандем'єр* (vendémiaire – місяць збору винограду; кожний з цих місяців починався згідно з астрономічним початком даної пори року). Філіп Фабр д'Еглантін, автор назв, що у порівнянні з назвами місяців у римському (юліанському/григоріанському) календарі були справді революційними, для нас не виглядає аж таким новатором – в українській, як і польській, та майже всіх слов'янських мовах назви місяців мають саме такий – натуральний – характер.

Календар то однак не лише місяці, але й окремі дати, на які випадають святкові дні. Колись були це свята церковні, згодом дійшли дні, у яких відзначаються події іншого характеру. А які ж саме дати з царини культури були визнані за важливі в Незалежній Україні? Виявляється, найдавніші персонажі, які вписуються у календарій – особи духовні, в тому числі й греки. Добре здогадались – йдеться про *День слов'янської писемності і культури*, встановлений в Україні у 2004 році та який «враховуючи історичне та просвітницьке значення спадщини слов'янських первоучителів у здобутку національної культури» відзначається щорічно 24 травня – в день вшанування пам'яті святих рівноапостольних Кирила і Мефодія (до речі, через 5 років буде ювілей 1200-річчя від дня народження молодшого з братів – Костянтина, що його монашеське ім'я Кирило стало джерелом назви для азбуки, якої варіантом є сучасна українська абетка).

День української писемності та мови, який, зрозуміло, встановлений раніше, бо у 1997 році, відзначається 9 листопада, отже у день вшанування за православним календарем пам'яті преподобного Нестора-Літописця – автора не лише «Повісті минулих літ» (завершена у 1113 р.), але й житій Бориса і Гліба та Феодосія Печерського, які належать до найкращих зразків давньоукраїнської (руської) агіографії. Від більш ніж 20-ти років у цей день проводиться *Міжнародний конкурс знавців української мови імені Петра Яцика*, а також *Всеукраїнський радіодиктант національної єдності*, який звучить на Першому каналі Українського радіо та задуманий як своєрідний флешмоб-акція єднання навколо рідної мови. В обох заходах варто взяти участь також україномовцям Підляшшя, отже в чергових числах надрукуємо більше інформації.

Час від часу випадають й «круглі», в тому числі «соті» -ліття зв'язані з творцями пера – цьогоріч буде це ювілей філософа, богослова та поета, а, можливо, також композитора літургійної музики Григорія Сковороди, який народився 22 листопада (3 грудня) 1722 року у козацькому містечку Чорнухи, в тодішньому Лубенському полку Гетьманщини (зараз Полтавська область). Мав він значний вплив на сучасників і подальші покоління своїми байками, піснями, філософськими творами, а також способом життя, через що його називали «Сократом». Хоч перед смертю Сковорода придумав собі епітафію «Світ ловив мене, та не впіймав...», то у 2006 році його все таки впіймали – на 500-гривневу купюру. **(рес)**

Леся Українка:

Сором мовчки гинути й страждати, як маєм у руках хоч заржавілий меч.

Авторка цих рядків – взятих нами з вірша «Товаришці на спомин» (1896 р.), більшу частину свого життя перебувала під негласним поліцейським наглядом, а імперська цензура неодноразово забороняла її твори. Більшість своїх робіт поетеса була змушена публікувати за т.зв. Великої України (в межах Російської імперії). Пізніше радянська влада старанно цензурувала її твори, адже Леся Українка неодноразово висміювала марксизм, шовінізм росіян, і створювала яскраві образи українського національного майбутнього.

25 ЛЮТОГО українці відзначають роковини легендарної поетеси і драматургині Лесі Українки – цього року вже 150-тий раз (звісно, спочатку ці відзначення проводили українці з родинного і товариського кола – зараз з усього світу, бо й українство у глобальному світі – глобальне). Минулого року, коли виповнилося 150-річчя від моменту народження, для учнів, що вчаться української мови як рідної (у Білостоці, Більську і Черемсі), був організований Підляський тематичний конкурс «На крилах пісні – життя і творчість Лесі Українки».

Лариса Косач, бо таке прізвище поетеси (у шлюбі Косач-Квітка), прийшла на світ 25 лютого 1871 року в родині інтелігентів Петра Косача та Ольги з роду Драгоманових. Батько – юрист, випускник Київського університету, більшу частину життя служив у Волинській губернії в установах у справах селян. Будучи членом київської «Старої громади», познайомився з відомим вченим й громадським діячем Михайлом Драгомановим, а відтак зі своєю майбутньою дружиною – його молодшою сестрою Ольгою, письменницею, відомою під псевдонімом Олена Пчілка.

В час народження Лариси-Лесі Косачі проживали у Звягелі (зараз Новоград-Волинський). Потім родина переїхала до Луцька, а в 1882 р. – до власного маєтку в Колодяжному біля Ковеля. Саме Колодяжне, де вона формувалась як особистість, Леся вважала своєю малою батьківщиною.

Уже в ранньому дитинстві Леся виявила свої надзвичайні здібності – рано навчилась читати і вже у віці п'яти років написала свої перші листи до Женеви, де зі своєю сім'єю проживав дядько Михайло Драгоманов. Перший вірш – «Надія» – вийшов з-під її пера у 1880 р., а вже в 1884 р. львівський журнал «Зоря» надрукував вірші 13-річної тоді поетеси («Сафо», «Конвалія»); твори з'явились саме з підписом *Леся Українка*, який запропонувала її мати. У наступному році була вже авторкою двох надрукованих перекладів повістей Гоголя та першої поеми – «Русалка».

В середині 1880-х років родина Косачів переїхала до Києва, де Леся стала співзасновницею літературного гуртка «Плеяда». На цей час випадає найактивніший період її творчості – за десять років поетеса написала понад сотню віршів і видала три збірки. Пізніше Леся Українка зайнялася драматургією, фактично створивши новий жанр: драматичну поему. З-під її пера вийшли легендарні твори – «Одержима», «Кассандра», «Камінний господар» і «Лісова пісня».

За життя Лесі Українці вдалося надрукувати окремими виданнями три збірки своїх поезій: «На крилах пісень» (Львів: 1893 р.), «Думи і мрії» (Львів: 1899 р.), «Відгуки» (Чернівці: 1902 р.). В Києві у 1904 р. була надрукована книга вибраних поезій під назвою «На крилах пісень», сильно пошарпана російською цензурою; в 1911 р. київське видавництво «Дзвін» випустило перший том творів, який виявився й останнім.

Надія

Ні долі, ні волі у мене нема,
Зосталася тільки надія одна:

Надія вернутись ще раз в Україну,
Поглянути ще раз на рідну країну,

Поглянути ще раз на синій Дніпро, –
Там жити чи вмерти, мені все одно;

Поглянути ще раз на степ, могилки,
Востаннє згадати палкі гадки…

Ні долі, ні волі у мене нема,
Зосталася тільки надія одна.

1880 р.

Дев'ятирічна Леся написала цей перший у своєму житті вірш під впливом звістки про долю своєї тітки Олени Косач (в одруженні Тесленко-Приходько), засланої російським самодержав'ям за участь у антирежимному русі. Вперше надруковано 1887 року у львівському в журналі «Зоря», а відтак збірці «На крилах пісень», що вийшла у Львові на початку 1893 р. (ця перша збірка поетичних творів Лесі Українки, у виданні якої брав безпосередню участь Іван Франко, складається з поетичних творів, написаних у 1880-х роках, та ранніх поем «Самсон», «Місячна легенда» і «Русалка»).

Вгорі: Леся Українка (1887 р.)
Кольоризація: Fix_you_pics

Леся Українка Київ, травень 1913 року. Фото Юрія Тесленка. Кольоризація: Fix_you_pics

Життя письменниці було недовгим. Згасла на 43 році життя, адже вже у ранньому дитинстві проявились не лише її надзвичайні здібності, але й хвороби. Вже у 1880 р. з'явились перші симптоми дуже прикрої форми туберкульозу кісток, який вразив спочатку ліву руку, відтак кістки правої ноги, якої болі, то стихаючи, то підсилюючись до нестерпних, переслідували Лесю аж до 1899 р., коли в Берліні їй було зроблено вдалу операцію і могла нарешті ходити відносно вільно. Але вже у 1907 р. з'явилися ознаки туберкульозу нирок. Єдиною радою на цю хворобу було кліматичне лікування в Єгипті, де Леся провела зимові сезони у 1909-1913 рр. Були це однак лише заходи, що уповільнювали розвиток хвороби, якої не можна було спинити. У стані крайнього виснаження Леся відійшла у потойбіччя 1 серпня 1913 року у містечку Сурамі в Грузії. Похорон відбувся 7 серпня на Байковому кладовищі у Києві.

Протягом минулого сторіччя твори Лесі Українки видавалися багаторазово, але в добу УРСР наукову об'єктивність зберігали лише видання 1920-х років. Повне академічне зібрання творів Лесі Українки в 14-ти томах, до якого увійшли усі знайдені тексти письменниці та відновлено фрагменти та матеріали, вилучені совєтською цензурою у попередніх виданнях, вийшло 2021 року. Загальний обсяг видання склав 9 448 сторінок.

РеД.

«Лісова пісня» у 3D просторі

Чи не найвідоміший твір Лесі Українки – «Лісова пісня», віршована драма-феерія в трьох діях, написана в 1911 році у грузинському Кутаїсі. Твір, що є одним з перших прообразів фентезі в українській літературі, вперше був поставлений 22 листопада 1918 року в Київському драматичному театрі, відтак дочекався низки екранізацій: 1961 р. («Лісова пісня», режисер Віктор Івченко), 1976 р. («Лісова пісня», реж. Алла Грачова), 1980 р. («Лісова пісня. Мавка», реж. Юрій Іллєнко).

У вересні 2015 р. компанія Film. UA Group заявила про початок виробництва повнометражного 3D-мультфільму за мотивами твору Лесі Українки та образів народної міфології, який отримав заголовок «Мавка. Лісова пісня» (англ. Mavka. The Forest Song). Як вважають автори проєкту, «анімаційний фільм буде зрозумілим найширшій аудиторії по всьому світові, але водночас він містить чарівність української автентики, що принесе глядачам дещо нове і досі нерозкрите у світовій анімації. Сюжет «Мавки» зацікавить дорослих своєю оригінальністю, а дітей – пригодами і гумором». Фільм має бути готовий до кінця 2022 року.

https://mavka.ua/uk/

(ю)

Лесю – найкраще однак читати

Минулого року Міністерство культури та інформаційної політики запустило сайт та мистецький проєкт **«Леся Українка: 150 імен».** На сайті 150imenlesi.org поміщена не лише інформація про заходи, які з нагоди ювілею 150-річчя від дня народження Лесі Українки відбувалися під егідою міністерства та Державного агентства з питань мистецтв та мистецької освіти, але й дає він доступ до повного академічного зібрання творів Лесі Українки у 14 томах.

Електронні версії 14-томного академічного зібрання творів Лесі Українки: https://150imenlesi.org/ (14 томів) https://chtyvo.org.ua/authors/Ukrainka/

Український інститут книги – створена у 2016 році державна установа при Міністерстві культури та інформаційної політики України, спрямована на формування державної політики у книжковій галузі, промоцію книгочитання в Україні, підтримку книговидавничої справи, стимулювання перекладацької діяльності та популяризацію української літератури за кордоном. УІН очолює Олександра Коваль – громадська діячка, колишня президентка ГО «Форум видавців» та організаторка Національного книжкового «Форуму видавців у Львові» (захід відбувається від 1994 р.; 2018 р. отримав назву «Book Forum Lviv»).

(ю)

Wieści z miast i gmin

BIAŁYSTOK. 12 oraz **15-17 listopada 2021 r.** w kinie „Forum" można było oglądać filmy ukraińskie w ramach imprezy „Ukraïna! 6. Festiwal Filmowy". Białostockiej publiczności zaprezentowano najnowsze i najlepsze produkcje ukraińskie: filmy fabularne i dokumentalne, które powstały w Ukrainie w ciągu ostatnich kilku lat.

W programie festiwalu znalazły się: nagrodzony na Berlinale w 2021 r. debiut fabularny Kateryny Gornostai (Катерини Горностай) „Przystanek Ziemia" («Стоп-Земля»); nagrodzony na Warszawskim Festiwalu Filmowym dramat „Z zawiązanymi oczami" («Із зав'язаними очима»); laureat nagrody Verona Film Club przyznawanej podczas Międzynarodowego Tygodnia Krytyki w Wenecji film „Złe drogi" («Погані дороги»); najnowszy film Ołeha Sencowa (Олега Сенцова) „Nosorożec" («Носоріг») oraz zdobywca Nagrody Publiczności 5. Festiwalu Filmowego UKRAINA! „U311 Czerkasy" («U311 Черкаси»). Ponadto zaprezentowano dokument „Ten deszcz nigdy nie ustanie" («Цей дощ ніколи не скінчиться») opowiadający o niekończącej się spirali wojny, a także najlepszy film Międzynarodowego Festiwalu Praw Człowieka Docudays UA „Ziemia Iwana" («Земля Івана»).

WARSZAWA – ORLA. 13 listopada Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN podało sześciu finalistów konkursu Nagroda POLIN 2021. W gronie nominowanych znaleźli się ludzie, którzy działają na rzecz zachowania dziedzictwa oraz pamięci o dziejach Żydów mieszkających w Polsce oraz na rzecz dobrych stosunków polsko-żydowskich. Wśród nominowanych, wybranych spośród stu kandydatów z całej Polski, znalazł się działacz społeczny Marek Chmielewski, sołtys i radny gminy Orla, jednocześnie członek Związku Ukraińców Podlasia, który od wielu lat włącza się w działania związane z ocaleniem pamięci o Żydach w podlaskiej Orli.

ŁUBNIKI. 23 listopada w swoim domu w Łubnikach w gminie Zabłudów zmarł Jan Leończuk (1950-2021), znany podlaski poeta, prozaik i tłumacz, przez 18 lat dyrektor Książnicy Podlaskiej w Białymstoku. Miał 71 lat.

Jan Leończuk urodził się 24 czerwca 1950 r. w Łubnikach. Ukończył filologię polską na Uniwersytecie Warszawskim. Debiutował w 1970 r. w czasopiśmie „Kontrasty". Był autorem kilkunastu tomików poetyckich, pomysłodawcą pisma Książnicy Podlaskiej „Epea", a także odbywających się do dziś „Śród Literackich". Dzięki niemu w zasobach Książnicy znalazło się wiele unikalnych rękopisów.

Jan Leończuk angażował się w życie literackie Białegostoku, był mentorem i przyjacielem wielu młodych twórców, których książki wydawał. Trzykrotny laureat Nagrody Literackiej Prezydenta Miasta Białegostoku im. Wiesława Kazaneckiego (1991, 1996 i 2010). W 2006 r. został odznaczony Brązowym Medalem „Zasłużony Kulturze Gloria Artis".

Jan Leończuk znany był także w środowisku ukraińskim jako orędownik poezji ukraińskiej, o której pisał m.in. na łamach „Nad Buhom i Narwoju". Jako dyrektor Książnicy Podlaskiej w Białymstoku chętnie gościł poetów ukraińskich. Dzięki niemu w murach instytucji, którą kierował, często odbywały się różnorodne ukraińskie inicjatywy kulturalne – nie tylko spotkania autorskie, ale też promocje książek, koncerty.

Tłumaczył na język polski wiersze poetów ukraińskich, m.in. Tadeusza Karabowicza, poety, tłumacza i literaturoznawcy, redaktora „Ukraińskiego Zaułka Literackiego" („Powrót", Białystok 1998, „Już dzień się nachylił do czterech krańców świata", Lublin 2004, „Długa rozłąka", Białystok 2006, „Uciekające pejzaże/ Znykomi krajewydy", Hola 2011).

W 2001 r. Książnica Podlaska w Białymstoku wydała zbiorek wierszy ukraińskiego poety z Nowego Jorku, Bohdana Bojczuka „Miłość w trzech odsłonach i inne wiersze" w tłumaczeniu Tadeusza Karabowicza i Jana Leończuka. W tym samym roku w Książnicy Podlaskiej odbyło się spotkanie literackie z wybitnym poetą Bohdanem Bojczukiem, członkiem literackiej Grupy Nowojorskiej powstałej w latach 50. XX w. na emigracji w USA.

Jan Leończuk popularyzował poezję ukraińską Podlasia. Był autorem tomu „Wołanie serca: antologia poezji ukraińskiej Podlasia", Białystok 2008, w którym znalazły się wiersze w jego tłumaczeniu poetów ukraińskich: Jerzego Hawryluka, Tadeusza Karabowicza, Jana Kiryziuka, Justyny Korolko, Zofii Saczko, Włodzimierza Sawczuka i Eugenii Żabińskiej. Jego wiersze na język ukraiński tłumaczył Tadeusz Karabowicz (Ян Леоньчук, Щораз ближче сну, Львів 2000).

HAJNÓWKA. 10 grudnia w Hajnowskim Domu Kultury otwarto wystawę oraz podsumowano XVIII Przegląd Sztuki Nieprofesjonalnej Ziemi Hajnowskiej.

Na wernisażu pokazano dorobek twórczy pasjonatów sztuki z powiatu hajnowskiego: Hajnówki, Czeremchy, Policznej, Czyż, Starego Berezowa i Rybak. W swoich dziełach 25 twórców ukazało piękno Hajnówki, nawiązując do historii miasteczka, któremu 70 lat temu nadano prawa miejskie. Malarstwo i rysunki podlaskich artystów ukazują architekturę, portrety dawnych i obecnych mieszkańców Hajnówki, a także bogactwo Puszczy Białowieskiej. W rzeźbach i płaskorzeźbach, oprócz tematyki przyrodniczej, pojawiają się obrazy z życia hajnowian, figury sakralne i motywy kultury żydowskiej.

Wystawę z przeglądu można było zwiedzać w Hajnowskim Domu Kultury do **20 stycznia 2022 r.**

BIAŁYSTOK. 23 grudnia w cerkwi Zmartwychwstania Pańskiego odbył się koncert kolęd w wykonaniu Ensemble QuattroVoce. Zespół w składzie Marta Wróblewska (sopran), Aleksandra Pawluczuk (mezzosopran), Paweł Pecuszok (tenor), Przemysław Kummer (bas/baryton) wykonał Irmosy Bożonarodzeniowe oraz kolędy wschodniosłowiańskie, w tym także kolędy kompozytorów ukraińskich.

POLSKA. Ostatnie miesiące 2021 i początek 2022 r. przyniosły wzrost liczby zachorowań na COVID-19. **11 stycznia** przekroczona została bariera 100 tys. ofiar koronawirusa od początku pandemii w Polsce. **27 stycznia** padł dzienny rekord zakażeń – było to 57 659 potwierdzonych przypadków. Bilans z **28 stycznia** był drugim najwyższym od początku pandemii – tego dnia odnotowano 57 262 przypadki zakażenia koronawirusem. **3 lutego** przekroczona została liczba 5 milionów wykrytych zakażeń od początku pandemii, czyli od marca 2020 r.

PODLASKIE. 7 stycznia 2022 r. w ramach „Hajnowskich Spotkań z Kolędą Prawosławną 2022" na kanale YouTube Prawosławnego Serwisu Internetowego Cerkiew.pl oraz na stronie Facebook.com/cerkiew.pl zaprezentowano koncert kolęd w wykonaniu 27 chórów, zespołów i grup kolędniczych. Zaśpiewały dzieci z przedszkoli i szkół, młodzież, a także dorośli. Wystąpili wykonawcy kolęd, w tym także ukraińskich, z Dubin, Łosinki, Werstoku, Bielska Podlaskiego, Warszawy, Czyż, Siemianówki, Hajnówki, Czeremchy, Starego Kornina. Z kolędami ukraińskimi wystąpiły m.in. dzieci ze Szkoły Podstawowej w Czeremsze oraz grupa wokalna Ukraińskiego Zespołu Pieśni i Tańca „Ranok" z Bielska Podlaskiego, a także chór «Поліхроніон» z Odessy.

CZYŻE. 9 stycznia w świetlicy wiejskiej odbyło się spotkanie Jerzego Plewy, autora książek o wsiach w gminie, z mieszkańcami Czyż (*na foto*). Było ono poświęcone planowanej nowej książce autora – tym razem będzie to publikacja w formie albumu na temat dwóch wsi – Czyże i Łuszcze.

Na spotkaniu Jerzy Plewa prezentował archiwalne zdjęcia ukazujące mieszkańców Czyż w sytuacjach codziennych i odświętnych, które udało mu się zebrać w trakcie wielomiesięcznej pracy nad nową książką. Wiele z nich to wyjątkowo cenne pamiątki, ukazujące historię, ginące tradycje oraz kulturę mieszkańców Czyż. Zebrani czyżowianie pomagali autorowi w rozpoznaniu osób uwiecznionych na fotografiach. Ponadto w świetlicy prezentowano wystawę archiwalnych zdjęć z Czyż i Łuszczów przygotowaną przez Jerzego Plewę, na których można było zobaczyć scenki z życia codziennego i świąt mieszkańców wsi, pracę na polu, takie uroczystości, jak wesela czy pogrzeby, starą zabytkową cerkiew w Czyżach, która spłonęła w 1984 roku. Są to zdjęcia zebrane od mieszkańców, które zostaną wykorzystane w albumie poświęconym wsiom Czyże i Łuszcze. Książka ukaże się w bieżącym 2022 roku.

POLSKA. 9 stycznia w TVP Kultura można było obejrzeć koncert „Prawosławne Boże Narodzenie – Kolędowanie z Czeremszyną". Na antenie Telewizji Polskiej zabrzmiały kolędy w folkowej aranżacji w wykonaniu najpopularniejszego zespołu folkowego z Podlasia. Dominowały kolędy ukraińskie, takie jak „Dobryj weczir, Tobi" («Добрий вечір, Тобі»), „Nowa radost' stała" («Нова радость стала»), „Szczo to za predywna" («Що то за предивна»), „Pane, pane hospodariu, pusty nas do chaty" («Пане, пане господарю, пусти нас до хати») i inne.

BIELSK PODLASKI. 11 stycznia w Bielskim Domu Kultury odbył się wernisaż wystaw: „Makatki do starej i nowej chatki" autorstwa Aliny Dębowskiej-Jankiewicz oraz „Zainspirowani ręcznikiem ludowym" autorstwa Tamary Krajnik i Ireny Niczyporuk z Koła Gospodyń Wiejskich „Hłubuczka" z Długiego Brodu.

Na pierwszej wystawie można było zobaczyć współczesne makatki inspirowane tradycyjnymi, których autorką jest Alina Dębowska-Jankiewicz, etnografka, pasjonatka podlaskiego rękodzieła i sztuki ludowej, która przez prawie 30 lat kierowała Muzeum w Bielsku Podlaskim. Inspiracją indywidualnej wystawy była kolekcja tradycyjnych makatek i ręczników ludowych znajdujących się w zbiorach bielskiego muzeum.

Druga wystawa, autorstwa Tamary Krajnik i Ireny Niczyporuk z Koła Gospodyń Wiejskich „Hłubuczka" z Długiego Brodu, przedstawiała prace inspirowane tradycyjnym zdobnictwem ręczników ludowych. Zostały one wykonane ręcznie haftem krzyżykowym w większości w kolorystyce czerwono-czarnej. Znalazły się na nich spotykane na podlaskich ręcznikach archaiczne ornamenty geometryczne, a także kwiatowe i roślinne, wieńce oraz ptaki. Obie wystawy można było oglądać do **4 lutego**.

PODLASKIE. 21 stycznia Zarząd Województwa Podlaskiego podjął decyzję o przyznaniu stypendiów w dziedzinie twórczości artystycznej, upowszechniania kultury i opieki nad zabytkami. Otrzymają je 23 osoby dorosłe i 150 dzieci.

Stypendia półroczne przyznano sześciu osobom. Każda z nich otrzyma po 7 tys. zł wsparcia na realizację swoich projektów. Natomiast po 10 tys. zł otrzyma 16 laureatów stypendiów rocznych. Wśród nich są m.in. dziennikarze, aktorzy, rękodzielnicy.

Jedną z uhonorowanych rocznym stypendium jest Marta Gredel-Iwaniuk, opiekunka artystyczna Studia Piosenki Hajnowskiego Domu Kultury, wielokrotnego laureata Grand Prix oraz pierwszych miejsc Konkursu Piosenki Ukraińskiej „Z Pidlaśkoji Krynyci".

W kategorii wiekowej „dzieci i młodzież” nagrodzono aż 150 laureatów. Każdy z nich co miesiąc przez rok będzie otrzymywał po 250 zł, które mają pomóc w rozwijaniu talentów i pasji młodych artystów. Wśród uhonorowanych znalazła się Natalia Nikitiuk (*na foto*), młoda uzdolniona śpiewaczka, występująca w Ukraińskim Zespole Pieśni i Tańca „Ranok” z Bielska Podlaskiego. W ubiegłym roku wraz ze swą nauczycielką Elżbietą Tomczuk została ona laureatką Ogólnopolskiego Festiwalu Kapel i Śpiewaków Ludowych w Kazimierzu nad Wisłą.

Łącznie na stypendia artystyczne w 2022 r. Województwo Podlaskie przeznaczyło prawie 690 tys. zł. Kandydatów do stypendiów zgłaszały szkoły podstawowe, gimnazjalne, średnie, artystyczne, stowarzyszenia oraz instytucje kultury.

CZEREMCHA. 23 stycznia w Gminnym Ośrodku Kultury odbył się „Koncert Kolęd”. Wystąpiły miejscowe zespoły oraz soliści, wśród nich m.in. ukraiński zespół pieśni „Hiłoczka” z Czeremchy oraz zespół śpiewaczy z Czeremchy-Wsi. Kolędy ukraińskie wykonał Zespół Wokalny „Mikst”, którego członkowie są śpiewakami Chmielnickiej Filharmonii Obwodowej w Chmielnickiem na Ukrainie. Zespół przebywał w regionie na zaproszenie Związku Ukraińców Podlasia.

POLSKA. 27 stycznia na stronie internetowej Głównego Urzędu Statystycznego pojawiła się informacja o wstępnych wynikach Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2021. Wynika z nich, że w 2021 r. populacja ludności Polski liczyła 38 179,8 tys. osób (o 0,9% mniej w porównaniu z wynikami spisu 2011 r.). Według wstępnych wyników 48,5% populacji stanowili mężczyźni, a 51,5% kobiety. W ciągu dekady w Polsce przybyło ponad 1,8 miliona osób w grupie wieku 60-65 i więcej, co oznacza, że już ponad co piąty mieszkaniec Polski ma więcej niż 60 lat. Na razie brak danych dotyczących struktury narodowościowej, językowej i religijnej, a więc informacji, które najbardziej interesują przedstawicieli różnych społeczności narodowych, w tym Ukraińców.

Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2021 został przeprowadzony w okresie od **1 kwietnia** do **30 września 2021 r.** Został on zrealizowany metodą mieszaną, tj. z wykorzystaniem danych pochodzących ze źródeł administracyjnych oraz danych zebranych od respondentów.

Wstępne dane z uwzględnieniem podziału dla województw będą udostępnianie sukcesywnie od **kwietnia** do **lipca 2022 r**. Dane na niższych poziomach podziału administracyjnego kraju, w tym dla gmin, będą udostępniane od **września 2022 r.** Wyniki spisu będą publikowane na Portalu Informacyjnym GUS.

Ludmiła ŁABOWICZ
Zdjęcia autorki artykułu

Міжнародна конференція, присвячена Волині та Підляшшю, пройде у Білостоці і Луцьку

Як повідомив д-р Віктор Яручик, в минулому автор численних публікацій, присвячених українським письменникам у Польщі, в тому числі й на Підляшші, а зараз завідувач кафедри української літератури Волинського національного університету імені Лесі Українки, **20 травня 2022 р.** у Білостоці і Луцьку пройде Спільна міждисциплінарна міжнародна конференція під назвою «Волинь, Підляшшя і “інші” простори: Провінція і центр у польській та українській культурах». Проєкт фінансується в межах програми Міністра освіти і науки Республіки Польща «Регіональна ініціатива досконалості» на 2019-2022 рр. Це перший серйозний крок у співпраці між луцьким та білостоцьким університетами. У зв’язку з протиепідемічними заходами наукове обговорення проводитиметься в гібридному форматі. Учасники з Польщі та України працюватимуть стаціонарно у своїх містах, а учасники з інших міст приєднаються дистанційно за допомогою сучасних засобів зв’язку.

Наукові проблеми міжнародної конференції обговорюватимуть у різних сесіях, зокрема заплановано наступні теми:

— літературний образ столиці та провінції на перехресті культур;

— Волинь, Підляшшя, Полісся в польській та українській літературах;

— етноімагологічні моделі поляка й українця в українській і польській літературах;

— гетеротопії як «інші простори» і їх вираження в літературі;

— лінгвістичний вимір центру і периферії в польській та українській літературах;

— театр, художнє мистецтво, пластика: їх образ провінції та центру;

— українська література в Польщі, польська література в Україні: перспектива Волині та Підляшшя;

— оглядова історія волинської та підляської провінцій: літературні нотатки;

— образ центру та периферії в польських і українських ЗМІ.

Як зазначає д-р Яручик, «проблеми української культури, літератури, мови на території Підляшшя, Холмщини, Волині мають шанс бути порушені в глибокому науковому дискурсі в Луцьку. На факультеті філології та журналістики Волинського національного університету імені Лесі Українки планується відкриття лабораторії. До її діяльності і будуть включені вищезгадані теми. Віримо, що наукове опрацювання допоможе не тільки наголошувати на проблемах, а й сприятиме їх вирішенню в житті українців, поляків, білорусів, котрі проживають на прикордонних територіях трьох європейських держав».

РеД.

O ukraińskich gwarach i języku w przestrzeni kulturowej regionu dyskutowali uczestnicy Podlaskiej Ukraińskiej Konferencji Naukowej, która odbyła się w dniach 19-20 listopada 2021 r. w Bielsku Podlaskim.

O naszej mowie

Organizatorzy konferencji z Podlaskiego Instytutu Naukowego obchodzili w tym roku mały jubileusz – było to już piąte z kolei spotkanie naukowców i badaczy różnorodnych dziedzin związanych z kulturą i historią Ukraińców na podlaskiej ziemi. Poprzednie konferencje poświęcone były między innymi kulturze i językowi, 25-leciu nauczania języka ukraińskiego w regionie oraz podlaskim kontekstom 100-lecia sojuszu polsko-ukraińskiego w 1920 roku i Podlasia w dobie kształtowania się nowej mapy politycznej po zakończeniu I wojny światowej.

Konferencja w listopadzie 2020 roku, ze względu na pandemiczne ograniczenia, odbywała się całkowicie w formacie on-line. Ostatnie spotkanie miało natomiast charakter hybrydowy – część prelegentów i publiczności zgromadziła się w sali konferencyjnej nowego budynku Bielskiego Domu Kultury, zaś większość prelegentów, zwłaszcza zagranicznych, uczestniczyła w niej na internetowych łączach.

Organizatorzy tegorocznej konferencji skupili się na zasadniczej dla funkcjonowania każdej grupy etnicznej kwestii – języka ojczystego.

– *Jak ktoś trafnie powiedział – gdy ginie język, to przeważnie ginie naród* – mówił przewodniczący Komitetu Organizacyjnego konferencji, dr Grzegorz Kuprianowicz. – *Społeczność ginie jako odrębna grupa etniczna. Zachowanie własnego języka jest jednym z kluczowych elementów dla zachowania własnej tradycji kulturowej, dla przekazu tej tradycji kolejnym pokoleniom.*

Dyrektor Podlaskiego Instytutu Naukowego dodał, że w przypadku Podlasia – miejscowa ukraińskojęzyczna społeczność nadal w dużej mierze funkcjonuje w tym języku, używa gwar języka ukraińskiego. Jednak nie zawsze jej przedstawiciele mają świadomość tego, że ten język, ta gwara, którą się posługują, to część systemu językowego, który w przeszłości był nazywany ruskim, potem małoruskim, a obecnie – ukraińskim.

Zamieszanie zwiększa fakt, iż przez wiele lat w publicznym dyskursie na obszarze tzw. Białostocczyzny unikano określenia „gwary ukraińskie". Badania językoznawców, których fundamentalnym uwieńczeniem było wydanie

V Podlaska Ukraińska Konferencja Naukowa „Język ukraiński w przestrzeni kulturowej Podlasia”

w 1980 roku przez Polską Akademię Nauk „Atlasu gwar wschodniosłowiańskich Białostocczyzny”, jednoznacznie wskazują na ukraiński charakter mowy prawosławnych mieszkańców ziem między Bugiem a Narwią.

Jednak co innego rzeczywistość naukowa, a co innego siła stereotypów i przeinaczeń na użytek ideologii. W przestrzeni medialnej krążą więc, tworzone na potrzebę chwili, określenia typu: gwary przejściowe, mowa starobiałoruska, język podlaski, mowa Białorusinów Podlasia, a na Południowym Podlasiu – gwara nadbużańska lub mowa chachłacka.

Kolejnym, jeszcze większym problemem, jest zanikanie archaicznego języka, który odchodzi wraz z najstarszymi mieszkańcami naszego regionu – osobami, które wyrosły w świecie opisywanym przy pomocy gwar. Mówił o tym uczestnik konferencji dr Mikołaj Roszczenko, który wygłosił referat o rzadkich i zapomnianych słowach w podlaskich gwarach ukraińskich.

– Te stare, dawne słowa to nasz wkład w ogólnoukraińską kulturę – powiedział badacz historii i gwar swych rodzinnych Kleszczel. *– I trzeba byłoby je zebrać i stworzyć słownik.*

Życie tak radykalnie zmieniło się, nawet z perspektywy tych ostatnich pięćdziesięciu lat, i dla średniego pokolenia takie słowa są już nieznane. Ludzie żyją inaczej – nie żną żyta w polu, nie jeżdżą „żeleźniakami”. Moje pokolenie jest chyba ostatnim, które posługuje się gwarą w codziennym użytku.

O znaczeniu podlaskich gwar ukraińskich dla polskiej i ukraińskiej nauki oraz rangi konferencji świadczyć może fakt, że do jej organizacji włączyły się takie instytucje, jak Komisja Polsko-Ukraińskich Związków Naukowych Polskiej Akademii Nauk Oddział w Lublinie, a także Instytut Języka Ukraińskiego Narodowej Akademii Nauk Ukrainy.

Tą ostatnią kieruje prof. Pawło Hrycenko, który był już uczestnikiem jednej z poprzednich konferencji w Bielsku Podlaskim. W kontekście przekazywania dziedzictwa językowego następnym pokoleniom wspominał podczas sesji inauguracyjnej wizytę w Szkole Podstawowej nr 4 w Bielsku Podlaskim, gdzie działają oddziały z ukraińskim językiem nauczania i skąd w większości wywodzą się członkowie Ukraińskiego Zespołu Pieśni i Tańca „Ranok”.

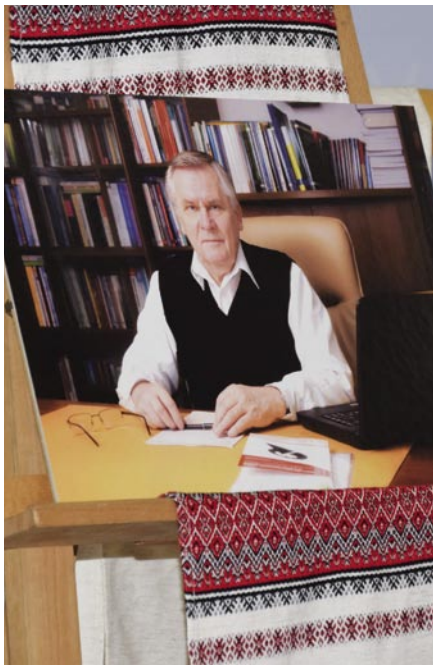

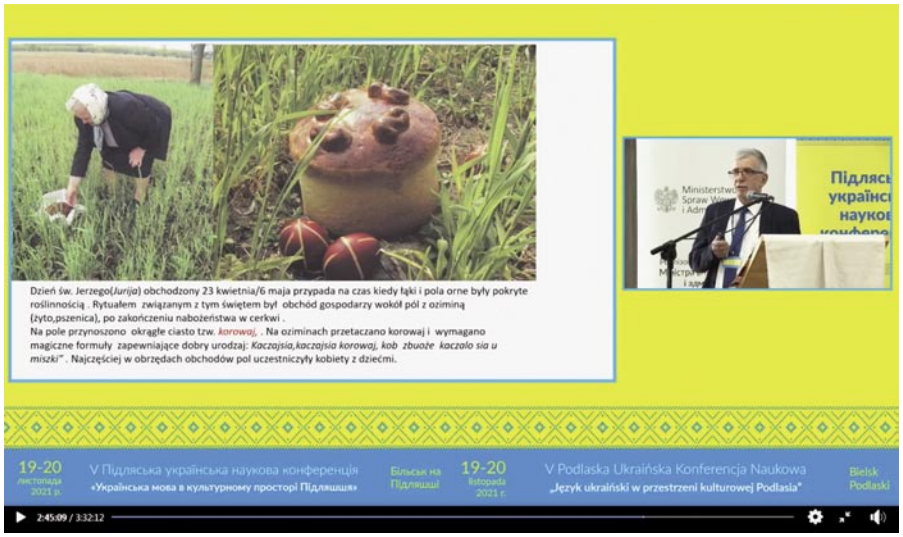

Profesor Hrycenko (*na zdjęciu*) podkreślił, że Podlasie jest obiektem szczególnego zainteresowania naukowców, którzy zajmują się badaniem etnosu ukraińskiego, jego języka, kultury i historii.

– *Najważniejszym obecnie zadaniem jest zachowanie wszystkiego, co można uratować* – powiedział językoznawca. – *Należy zapisać, udokumentować, nagrać, sfilmować wszystko, co mogą powiedzieć mieszkańcy tego regionu, w szczególności te najstarsze osoby.*

Dyrektor Instytutu dodał także, że gdy skończą się ograniczenia związane z pandemią Covid-19, należy zorganizować wyjazd na Podlasie naukowców z Ukrainy – ekspedycję, której zadaniem będzie badanie mowy i kultury regionu.

Podczas dwudniowych obrad V Podlaskiej Ukraińskiej Konferencji Naukowej wygłoszono 29 referatów i komunikatów z dziedziny językoznawstwa, historii, literaturoznawstwa, etnografii, socjologii, a także muzykologii. Wyniki badań prezentowali badacze z Podlasia, a także z kilku ośrodków w Ukrainie i Polsce, takich jak: Kijów, Lwów, Łuck, Lublin, Warszawa i Poznań. Z racji pokrewieństwa tematów na konferencji nie mogło zabraknąć także uczestników z sąsiedniego obwodu brzeskiego Republiki Białoruś.

Dobrą tradycją Podlaskich Ukraińskich Konferencji Naukowych jest to, że biorą w niej udział także badacze dziejów „małych ojczyzn", którzy prezentują pewne zjawiska w skali mikro. Dzięki ich udziałowi można było usłyszeć o tak ciekawych tematach, jak gwarowych określeniach związanych z drewnianym, konnym wozem „żeleźniakiem", nazwach uroczysk w Dobrywodzie, przezwiskach i przydomkach mieszkańców Klenik czy słownictwie, zwyczajach i obrzędach agrarnych wsi Nowy Kornin.

Innym stałem elementem konferencji są wydarzenia towarzyszące sesjom. W edycji 2021 były to prezentacje książek oraz projektów. Jedna z nich miała, można powiedzieć, wymiar historyczny. Książka Wasi Płatoniszyna (Poskrobki) zatytułowana „Tak rozkazuwali" to pierwszy tak obszerny prozatorski utwór napisany w podlaskiej gwarze ukraińskiej. Autor – profesor nauk ekonomicznych, śp. Bazyli Poskrobko – nie doczekał niestety prezentacji swego dzieła. W książce opisał przygody trzech chłopaków rodem z podlaskich wsi, którzy udali się w „wielki świat". Wszystko to mową jego ojczystego Kuraszewa. Ponadto odbyła się prezentacja monografii „Suraż – średniowieczny gród na pograniczu mazowiecko-rusko-litewskim" pod redakcją Dariusza Krasnodębskiego i Hanny Olczak.

Organizatorzy z Podlaskiego Instytutu Naukowego zaprezentowali także swoje projekty, które w dużym stopniu korelowały z tematem konferencji. Szczególnie dotyczyło to koncepcji Podlaskiego Konkursu Literackiego „Piszemo po swojomu", który ma zachęcić do tworzenia utworów literackich pisanych w rodzimej gwarze. Podczas konferencji przedstawiono także koncepcję funkcjonowania Archiwum Podlaskiego, które gromadzi różnorodne dokumenty dotyczące historii i kultury regionu, w tym także te związane z mową jego mieszkańców.

Jak każde tego typu spotkanie nie mogło się odbyć bez dyskusji. Oprócz pytań i komentarzy dotyczących prezentowanych referatów uczestnicy konferencji zadawali sobie zasadnicze pytanie – co można zrobić, aby uratować nasze gwary przed wyginięciem i zapomnieniem? Dwa najczęściej wymieniane zadania, które mogłyby zapobiec lub wyhamować zjawisko zanikania tradycyjnej mowy, to przede wszystkim jej dokumentacja i archiwizacja, a drugie to praca z młodym pokoleniem. Pierwsze rozwiązanie padało ze strony naukowców i świadczyło o potrzebie zabezpieczenia śladów, zachowania pamięci, na wypadek gdyby ostatni nosiciele lokalnych gwarowych wariantów odeszli z tego świata.

Drugie proponowali między innymi pedagodzy, którzy wyrażali konieczność ambitnego zadania – uczenia dzieci i młodzieży mówienia *po-swojomu*. Zadanie to może realizować szkoła, ale przede wszystkim rodzina.

Sławomir SAWCZUK
Polskie Radio Białystok
Fot. Jurij Hawryluk

„My pryjszli Chrysta sławity” – kolędowanie pełne wzruszeń

Bardzo ważną i wciąż żywą tradycją bożonarodzeniową w naszym regionie jest kolędowanie. W wielu podlaskich miejscowościach można spotkać kilkuosobowe grupy kolędnicze. Tradycję podtrzymują zarówno dzieci i młodzież, jak też dorośli. Kolędnicy najczęściej noszą ze sobą wielką gwiazdę, która jest symbolem narodzenia Jezusa Chrystusa. Wykonuje się ją z kolorowych wycinanek oraz bibuły.

Okres kolędowania to bardzo pracowity czas również dla zespołów działających przy Związku Ukraińców Podlasia. Wieczory kolęd są jednym ze stałych elementów działalności kulturalnej środowiska ukraińskiego. W ubiegłym roku ze względu na obostrzenia związane z pandemią mogliśmy się spotkać tylko w Internecie, dlatego Związek Ukraińców Podlasia postawił w tym roku zorganizować więcej świątecznych spotkań niż zwykle.

Pierwsze ukraińskie kolędy i szczedriwki mogliśmy usłyszeć już 17 grudnia w Bielskim Domu Kultury. Odbył się tam XVII Międzyszkolny Konkurs Kolęd i Pastorałek „Bóg się rodzi, gwiazda wschodzi”. Wzięły w nim udział dzieci z Bielska Podlaskiego oraz Czeremchy. Konkurs po raz pierwszy skierowany był tylko do wykonawców kolęd ukraińskich, w poprzednich latach kolędy były wykonywane w różnych językach.

19 grudnia w Gminnym Ośrodku Kultury w Czeremsze odbył się koncert kolęd ukraińskich. Wystąpiły na nim przede wszystkim lokalne zespoły, takie jak „Hiłoczka”, Zespół Śpiewaczy z Czeremchy-Wsi, Chór Parafialny z Kuzawy oraz pani Walentyna Weremczuk z Wólki Terechowskiej. Na koncert przyjechały również zaprzyjaźnione zespoły – „Rodyna” z Dubiażyna i „Dobryna” z Białegostoku. Podczas koncertu można było usłyszeć wiele pięknych kolęd oraz świąteczno-noworocznych życzeń.

Kolejny „Wieczór Kolęd” zorganizowany prze Związek Ukraińców Podlasia odbył się 14 stycznia w miejscowości Rogacze (gmina Milejczyce). Swój bożonarodzeniowy repertuar zaprezentował tam dziecięco-młodzieżowy zespół „Hiłoczka” z Czeremchy, a także zespół „Rankowa Rosa” z Równego w Ukrainie. Nasi zagraniczni goście zaprezentowali „Wertep” w formie lalkowego teatrzyku, który cieszył się dużym zainteresowaniem.

– *Przyjechaliśmy do Was z naszym nowym programem* – mówił Jurij Kowalczuk, kierownik zespołu. – *Jest to lalkowy teatrzyk, który szykowaliśmy dwa i pół roku. Robiliśmy rekwizyty, przygotowywaliśmy teksty. W tym roku jesteśmy już gotowi i gramy u was cztery koncerty. Chcemy pokazać nasze dziedzictwo – jak dawniej chodzono po domach i kolędowano. Przedstawiamy biblijną opowieść o narodzeniu Jezusa Chrystusa, o pastuszkach, którzy nieśli nowinę, o trzech mędrcach, o podstępnym kusicielu diable, oczywiście o złym Herodzie i jego żołnierzach. Już na pierwszym koncercie zostaliśmy bardzo ciepło przyjęci.*

Następnego dnia, 15 stycznia, spotkaliśmy się w Białymstoku. Koncert odbył się w Podlaskim Instytucie Kultury, a partnerem w jego organizacji było Miasto Białystok.

Koncert w Białymstoku ma na celu przede wszystkim zintegrowanie środowiska ukraińskiego, co często w większych miastach jest trudnym zadaniem. Głównym elementem jest prezentacja dzieci z punktów nauczania języka ukraińskiego. Obecnie język ukraiński w Białymstoku jest nauczany w Niepublicznym Przedszkolu „Aniołki" przy Prawosławnej Parafii Świętego Ducha, w Niepublicznej Szkole Podstawowej św. Cyryla i Metodego, w międzyprzedszkolnym punkcie nauczania przy Przedszkolu Samorządowym nr 26 Integracyjnym oraz w Szkole Podstawowej nr 9 w Białymstoku.

– *Stało się już tradycją, że po świętach spotykamy się i wspólnie kolędujemy* – mówił Wiesław Chmur. – *Moje córki uczą się języka ukraińskiego: Nadia w przedszkolu „Aniołki", a starsza Sonia w szkole prawosławnej św. Cyryla i Metodego. Dziewczyny śpiewały dzisiaj kolędy na scenie. Jestem bardzo szczęśliwy, że córki szanują i doceniają tradycję. To ogromna radość rodzicom – być, posłuchać i przedłużyć ten świąteczny czas.*

W wydarzeniu zaprezentowali się również zespół „Dobryna", Młodzieżowy Chór Parafii Prawosławnej Świętego Ducha, Zbigniew Nasiadko oraz „Rankowa Rosa" z Równego w Ukrainie.

16 stycznia odbyły się dwa kolejne koncerty zorganizowane przez Związek Ukraińców Podlasia. Pierwszy z nich zorganizowano w Domu Opieki Społecznej w Knorydach. Zaprezentowali się nasi goście z ukraińskiego Polesia „Rankowa Rosa". Drugi odbył się w Dubnie w gminie Boćki, na którym usłyszeliśmy „Dobrynę", „Werwoczki" i „Rodynę".

– *Bardzo ważna jest organizacja koncertów w mniejszych miejscowościach* – podkreśla Maria Ryżyk, przewodnicząca Związku Ukraińców Podlasia. – *Zazwyczaj odbywa się tam mało wydarzeń kulturalnych. Ludzie na wsiach mają zimą sporo wolnego czasu, dlatego też te koncerty cieszą się dużą frekwencją. Przyjemnie jest patrzeć, jak ludzie słuchają z zainteresowaniem, a także podśpiewują. Widzowie często się wzruszają i po koncertach słyszymy, że ktoś przypomniał sobie dawne czasy i własne kolędowanie w młodości.*

Ostatnie trzy koncerty odbyły się 21 i 22 stycznia w Milejczycach, Siemiatyczach i cerkwi św. Marii Magdaleny w Słochach Annopolskich. Wystąpiły na nich lokalne zespoły, a także Męski Chór Wokalny „Mikst", którego członkowie to artyści Filharmonii Chmielnickiej w Ukrainie.

Liczba i zróżnicowanie zorganizowanych koncertów pokazuje nam, jak ważne jest spotkanie z kulturą ukraińską nie tylko w większych miejscowościach, gdzie ogromne znaczenie ma integracja, ale również w tych mniejszych, gdzie często nie mamy za dużo alternatyw. Okres świąt Bożego Narodzenia jest to szczególny czas – czas, w którym ludzie się do siebie zbliżają. Bardzo pozytywny i ciepły odbiór jest dla nas motywacją i utwierdza w przekonaniu, że warto organizować takie przedsięwzięcia.

Koncerty odbyły się w ramach projektów Związku Ukraińców Podlasia dzięki dotacji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji, często przy współorganizacji i wsparciu lokalnych instytucji.

Anna PABJAN

Zdjęcia autorki artykułu

W 2022 roku Związek Ukraińców Podlasia
dzięki dotacji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji RP
realizuje zadania:

1. Działalność Związku Ukraińców Podlasia.
2. Spotkania z podlaskim folklorem, tradycją i poezją ukraińską.
3. Wydawanie ukraińskiego pisma Podlasia „Nad Buhom i Narwoju".
4. Warsztaty kultury ukraińskiej dla dzieci i młodzieży „U źródeł".
5. Festiwale kultury i tradycji ukraińskich na Podlasiu.
6. Działalność amatorskich zespołów artystycznych.
7. Bieżące funkcjonowanie strony internetowej Związku Ukraińców Podlasia.
8. Internetowe audycje radiowe w języku ukraińskim „Ukraińskie Słowo".

Українська прикладом для білорусів?

Українська мова повільно, але впевнено повертає собі місце під сонцем, що позитивно впливає також на північних сусідів України – саме так оптимістично пише нам з(-під) Києва ***Роман Кабачій***

Перед розпадом СРСР, що стався уже 30 років тому, побутувала напів-жартівлива, напів-сумна думка, що у Києві українською мовою послуговуються або члени Академії наук, або прибиральниці. І ті, і другі продовжують вживати українську і зараз, але коло її поширення надзвичайно виросло. Чому так було і чому українська мова отримала шанс розвиватися заново?

Так було, оскільки перебуваючи в складі СРСР, мешканці України, як і інших республік, мали зважати на існування і функціонування «головної» мови – російської і відповідно розставляти пріоритети під час виховання своїх дітей. Українцям в цьому сенсі і пощастило, і не поталанило водночас: вивчення російської як досить близької східнослов'янської мови було для них легшим завданням, ніж для таджиків чи естонців, а проте і шлях до відторгнення мови предків був через це швидшим. «Сприяло» цьому процесу уможливлення в 1970-80-х роках рішення батьків, чи бажають вони, щоб дитина відвідувала уроки з «місцевої» мови. Також кричуще високою була кількість російськомовних шкіл у містах (у таких школах українською викладали лише власне українську мову і літературу). Для прикладу: у Донецьку із населенням 1 млн. осіб українська школа була одна. Третій фактор – російська вважалася вираженням «вищої» культури, оскільки на функціонування «центральних» медіа у Москві виділялося набагато більше коштів і вони були якіснішими за своїми параметрами.

Один із останніх факторів – переміщування населення владою СРСР для змішування. Лише за 1960-1970 роки в УРСР прибуло 1 млн. росіян; на 1989 р. їх кількість в Україні складала 11 млн. осіб з загального числа 52 млн. громадян України. У 2001 р. попри зменшення чисельності росіян до 8 млн. (через обрання української тотожності в змішаних родинах, виїзд до Росії, а також тенденцією зменшення всього населення країни до 48 млн.), були регіони, як приміром Донеччина, де кількість росіян складала 38% населення, чи Крим із 58%. В 2001 р. 98,9% росіян України зазначили, що вільно володіють російською. Також 58,8% росіян вказали, що вільно володіють українською, проте з цим твердженням як мінімум тоді можна було би посперечатися. Разом із тим українців за часів СРСР висилали в далекі республіки, де вони були допоміжним чинником… у їх русифікації. «Моїй дочці роботи тут у Херсоні після закінчення технікуму не було, тому її послали за розподілом у Ташкент», – бідкалася мені в 1990-х цілком україномовна жінка, що ще пам'ятала Голодомор. Вона щиро і наївно вірила, що тут цієї «роботи не було».

Тому відчуття зневаги до всього українського як «недо-» (недовершеного, недолугого, недостатньо привабливого, несучасного) було посіяне дуже глибоко. Люди, які в побуті спілкувалися нелітературною (з книг) мовою, а мішанкою, званою суржиком, чи просто говіркою чи діалектом, у незнайомому оточенні (передусім в місті) намагалися перейти на російську, оскільки вона була довгий час більш присутня в домі в ролі «зв'язкового» з цим кращим світом – через телевізор. Гадаю, це почуття знайоме мешканцям Підляшшя, для яких таку функцію виконувала польська мова.

Пройшли роки, допоки україномовне телебачення і дубльовані українською фільми стали нормою – для цього їм треба було по якості бути на голову вищими від російських аналогів. Геніальне озвучування серіалу «Альф» чи фільму «Тачки» (пол. «Auta», англ. «Cars») поступово приносили українській визнання (при цьому у сусідній Білорусі сміялися, що «у вас в телевізорі негри українською говорять», мовби те коли негри говорили російською, було «кращим»). Втім, приміром жіночі журнали чи гламурні товсті часописи й далі залишалися російськомовними – у великій кількості випадків аж до 16 січня 2022 р., коли вступив у силу закон про те, що всі видання мають мати україномовний аналог.

Щоб людині продовжувати говорити своєю мовою, а не лише її домашнім варіантом, дуже довго доводилося ламати психологічний бар'єр у праві бути собою. Щоб було зрозуміло: коли більшість навколо говорить російською (або вдає що говорить, бо вдома «по-своєму»), підійти у магазині до продавщиці і сказати: «Мені потрібні сірники». Не – «дайте пожалуста спички» (суржик), чи «у вас єсть спічкі?» (рос.), а от саме так.

Тому більшість, за висловом мого сільського вчителя історії, починали «чтокати і какати ледве злізши з автобуса у райцентрі» (від рос. «что», «как»). Такі люди, якби їм сказали – говори українською, мали відчуття, що їх знову заганяють у дитинство на урок «укрмови» до класної дошки і вимагають відрізнити прислівник від прикметника. Таким людям видавалося, що ті хто говорить у публічному просторі українською, «випендрюються» (хизуються, ведуть себе неприродньо). При цьому самі вважають, що виглядають круто, коли цвенькають російською, хай би то було неправильно чи перекручено. Самі вони цього не усвідомлюють, бо натуральна російська від нас відрізана кордоном вже 30 років, а російська у багатьох школах не викладається з часів президентства Леоніда Кравчука і нерідко можна побачити написані на парканах російські слова, але українською абеткою.

Приклад: працюючи в редакції журналу «Український тиждень», я з молодшим її активом (на той момент люди біля 30 р.) ходив обіда-

ти в сусіднє невелике кафе, яке обслуговувало офіси в тому ж будинку. Фактично зовні, у спілкуванні з відвідувачами, було лише дві дівчини – одна подавала їжу, друга сиділа на касі. Між собою вони говорили українським суржиком, до відвідувачів – російською, чи «українською російською». Що означає друге, зараз зрозумієте. Їх в шалений ступор вводило наше звертання до них літературною українською (ефект «укрмови» в школі і «трійка» в щоденник!). Вони уперто нас «не чули» (ич, випендрюються тут!) і дівчина на касі робила нам «контрольний вистріл в голову»: «Вкуснава вам!». Справа в тому, що російською це мало б звучати як «Приятного аппетита [пріятнава аппєтіта]», українською ж – Смачного, або Смачного вам; покруч «вкусного вам» був плодом нехитрої фантазії цієї дівчини, і вочевидь російськомовним відвідувачам він подобався як спроба підлащитися до «носіїв вищої культури».

На щастя, це було вже біля 10 років тому і багато чого змінилося і змінюється. Відбувається це як за рахунок впливу згори – після Революції Гідності були прийняті закони про впровадження квот україномовного продукту на радіо (музика), телебаченні (ток-шоу, серіали), обслуговування українською у сфері побуту (магазини, кав'ярні, перукарні) – так і знизу. Під другим мається на увазі те, що чимало людей своїм прикладом показують, що українська – це не соромно, більше того – престижно. Приміром, це можуть бути ветерани війни на Донбасі, котрі свідомо перейшли на українську; топ-блогери в соціальних мережах, які змінили мову своїх дописів; люди, котрі в кафе можуть дати чайові за гарне обслуговування українською, а при звертанні апріорі російською – можуть і не дати.

Певним чином «лагідна українізація» продовжилася в сфері кіно, куди проникла «народна» мова – суржик, або різні варіанти сільських говірок. 12-серійний серіал «Спіймати Кайдаша», герої якого були буквально вирізаними із поточного життя в селі, райцентрі, одним мазком у Києві, – примирив усіх – і прихильників суржика, і літературної, і російськомовних. Ідейним натхненником серіалу виступила відома молода драматургиня Наталка Ворожбит.

Тож не варто дивуватися останньому експерименту Катерини Горностай, режисерки фільму «Стоп – Земля» (2021 р.), яка пішла далі: у її стрічці українською (але з приправкою суржика, сленгу, матюків) говорять учні випускного «матурального» класу у спальній дільниці Києва. Ефект документальності, з яким важко не погодитися, розриває шаблон – і що, прямо ВСІ, українською? В інтерв'ю згаданому вище «Українському тижню» Горностай пояснила свою ідею: «Мені навпаки, цікаво показати таку реальність, яка буде трошки дивовижною або трошки футуристичною. Люди після перегляду, скажімо, прийдуть додому та завантажать саундтрек нашого фільму, почнуть слухати українську музику, бо на нашій дискотеці звучить повністю українська музика, і вона крута. Або однолітки наших героїв подумають: *Блін, класно звучить українська з вуст людей того ж віку, що й ми, — чому ж ми не розвиваємо цю навичку, не говоримо так теж?*».

З іншого боку, певною проблемою залишається регіональне розмежування і неприйняття (у Польщі, попри деякі локальні особливості, польська все ж є уніфікованою). Окреслю це так: навіть для російськомовних «своя наддніпрянська українська» або суржик можуть бути ближчими, ніж для вихідців з Галичини, котрі вважатимуть мову наддніпрянців «засміченою» (не помічаючи купи полонізмів у власній), а Київ «всуціль російськомовним». А це нерідко «змушує» їх переходити на російську швидше, ніж приїжджих зі східних чи південних регіонів, для яких Київ навпаки – це вже оаза україномовності. Сам був свідком, коли дві молоді франківчанки, що щебетали всю дорогу у потязі українською, таксі на київський вокзал викликали російською: «Можна пажалста, машинку!». Вчергове пересвідчуємося, що так, «punkt widzenia zależy od punktu siedzenia».

І так, західняки не винні, що їхній акцент чи особливості мови можуть не сприйматися у Києві; сам чув на одній з головних вулиць Ярославів Вал, коли російськомовний чоловік в телефон сказав так: – *А что, он по-украински по-банячьи говорит, так – "доброго дняя"* [перекривляє галицький акцент]? Тобто для цієї людини існує «нормальна» українська і є «банячья» (від слова «баняк», вживаного в південно-західному наріччі мови).

Проте, чи це привід засувати голову в пісок та стидатися мови батьків і чтокати й какати? Точно, ні. Як мінімум, я спостерігаю те, що становище української мови є надихаючим для білорусів і перший крок – білорусизація соцмереж вже набирає обертів і є «зв'язковим» сегментом для спілкування свідомих білорусів у різних країнах. Приклад України у повертанні власної мови, а через неї і політичної тотожності є, на щастя, вдалим. ❖

Не оно на Пудляши, бо у Карпатах – тоже люде наши!

У списку пам'ятних дат та ювілеїв 2022 року, у розділі відомих подій в Україні, опинилося також «575 років із часу заснування міста Рахова (1447 р.)». Більщанам на це варто звернути увагу, бо ж одним з міст-побратимів Рахова є саме Більськ.

Де Рахів? Хто ж рахів'яни?

На встановленому поблизу більськового Міського уряду вказівнику відстань до Рахова немала – 680 кілометрів, він аж на Гуцульщині, яку можна вважати найбільш колоритним українським етнографічним регіоном. Думаю, що багато з читачів фільм-шедевр «Тіні забутих предків» бачила, отже, з цим судженням – погодиться. Цікаве й те, що Гуцульщині, так як Підляшшю, та історичній «Великій Волині», притаманні відіменні прізвища із закінченням -ук.

Гуцульщина сьогодні поділена поміж три області, що й віддзеркалює ситуацію із австро-угорської доби, коли одна частина належала до Галичини – зараз Івано-Франківська область, друга до Буковини – Чернівецька область, третя до Угорщини – Закарпатська область. Рахів, іменований столицею Закарпатської Гуцульщини, а ще й гуцульським Парижем, не лише лежить недалеко від найвищої української гори Говерлі, але й сам є найвище розташованим міським та районним центром в Україні, до того різниця висот поміж найнижчою та найвищою вулицями досягає тут 800 метрів (400 – 1200 м). Місто не так то й велике – населення бл. 15,5 тис., але завдяки географічному розташуванню, унікальній природі (Карпатський біосферний заповідник) і самобутній гуцульській культурі Рахів став одним із найпопулярніших туристично-рекреаційних центрів західної України. Відомий він також низкою фестивалів – саме тут, під враженням здобутої Україною незалежності, 27 вересня 1991 р. відбувся перший Гуцульський фестиваль (та кілька із наступних). Згодом з'явились фестивалі-ярмарки «Гуцульська бриндзя», Дні міста та фестиваль етно-рок культури «Європа-Центр». Назва останнього культурного заходу, нав'язувала до цього, що у с. Ділове, яке зараз входить до складу Рахівської міської громади (охоплює Рахів і 6 сіл – аналогічно до колишнього Більська, який колись мав 6 сіл-передмість), стоїть стенд з гербами України та Закарпаття (Ведмідь) і написом «Географічний центр Європи».

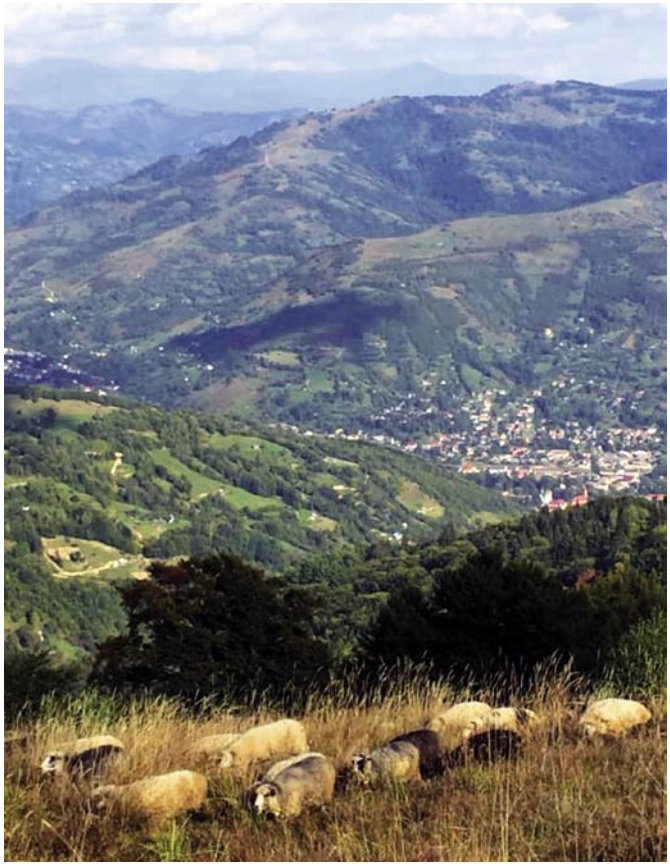

Склад населення міста, можна сказати, типовий для пограниччя, адже окрім українців тут ще проживають угорці (трохи більш ніж 10%) та румуни (кілька відсотків).

Стільки енциклопедичної інформації, а для доповнення знань почали ми шукати контакту з рахів'янами та, поки що – дистанційно, познайомилися з географинею та гідесою Ольгою Шкуро, яка своє містечко-рекордсмена хвалить не лише за те, що воно найвисокогірніше в Україні, але й за те, що «знаходиться біля витоків річки Тиси – найдовшої притоки Дунаю; тут ростуть найвищі в Україні модрини; тут є своя Алея сакур, мінеральні джерела і цілюще повітря!». Крім цього, пані Ольга – власниця унікального Музею гуцульської бриндзі, який був відкритий у вересні 2020 року.

Гайда до Рахова!

Можна пожартувати, що модрини, хоч може не такі високі, можемо собі оглянути їдучи з Більська до Парцьова (колись була навіть їхня зимова фотографія на обкладинці «НБіН»-у), а сакури все ж таки найцікавіші японцям. Тому для підляшан найбільш привабливою буде певно ця нова музейна місцина, на рахівській вулиці Шевченка, де спеціал із молока карпатських овець можна не лише побачити, але й попробувати, жартома кажучи – з'їсти музейний експонат. Можливо, що перший раз у житті, адже, хоч і на Підляшші господарі завжди тримали по кілька овечок, то ця мала рогата худоба тут асоціюється з вовною, шкірами на кожухи та м'ясом, але не з молоком та сиром.

Виявляється, виникнення музею бриндзі – це якоюсь мірою наслідок Революції гідності 2013-2014 років. Саме після неї виник не лише Український інститут книги (2016), але й Український культурний фонд (2017) – із завданням допомагати, у формі грантів, культурним та мистецьким проєктам, в тому числі й цим, які сприяють широкому доступові до національного культурного надбання та підтримки культурного розмаїття. Задум створення музею полонинського харчового промислу чудово в ці ідеї вписувався. До того у 2019 р. «сир гуцульська овеча бриндзя» отримав державну реєстрацію як, до речі – перший в Україні, «продукт географічного зазначення», що виготовляється лише на літніх високогірних пасовищах (полонинах) з овечого молока відповідно до традицій, які беруть свій початок в Карпатах ще від XV століття.

Як говорить пані Ольга, вівчарство споконвіків було сакральним ремеслом гуцулів і це прадідівське заняття повинно отримати своє увічнення. Тому, коли завдяки Асоціації виробників традиційних карпатських високогірних сирів бриндзя стала «маркованим продуктом», а донька підказала, що відбувається подача документів на гранти від Українського культурного фонду, почалося спочатку писання проєкту, а коли грант був отриманий – організація музею.

Його основна виставкова кімната відтворює побут вівчарів – тут відвідувач побачить полонинську ватру з казаном для приготування вурди та інші предмети з незвичними назвами, як берфела, путера, бербениця, трембіта, дримба. Допомогою для зрозуміння поза-карпатцями їхнього призначення є не лише розповідь гіда, але й модерні технології – пристрої віртуальної та доповненої реальностей. Більш традиційні методи ознайомлення з працею на полонинах та мистецтвом гуцульської кулінарії це показ фільму «Гуцульська овеча бриндзя», але також організовані музеєм мандрівки-екскурсії. Їхня програма залежна від пори року, адже карпатське вівчарство підпорядковується законам природи. Тому у березні-травні буде це заїзд автобусом до вівчарських господарств, де можна спостерігати за годуванням ягняток та фотографуватися з ними, як і скуштувати кулешу з бриндзею.

Гайда на полонину!

Найцікавіші, звісно, екскурсії під час триваючого чотири-п'ять місяців літнього періоду, коли вівці пасуться на високогірських субальпійських луках (полонинах) та коли вівчарі повністю вручну виробляють овечий сир. Особливість в тому, що до свіжого овечого молока, яке зціджують через марлю та смерекову гілку, вівчар додає кляґ – фермент з телячих шлунків, наслідком чого утворюється «кляґаний сир», тобто будз. Це по суті півпродукт, так само як і вурда, тобто сир, який виготовляють із сироватки (після вибрання будзу), до якої доливають свіжого молока та варять у казані. Часто ґаздині (господині) змішують будз із вурдою, створюючи цікаве смакове поєднання. Справжня гуцульська бриндзя – це вистояний овечий сир, перемелений, в міру посолений і перетертий.

Отже, коли на організований музеєм маршрут «В гості до овечок» вибереморся в теплішу пору року (травень – вересень), зможемо не лише помилуватися чудовими краєвидами високогір'я, але й спробувати подоїти овечок та взя-

ти участь у приготуванні вурди. А – як запевняє пані Ольга – куштування кулеші з бриндзею, приправленої димком полонинської ватри, викличе задоволення, співмірні з мішленівськими! Хоч ми, у Більську чи Гайнівці, люди скромні і по ресторанах з мішленівськими зірками не ходимо, то віримо, що смак неперевершений, зокрема, коли будз із весняної трави. А те, що вівчарська колиба високо та далеко, боятися не треба, бо й тут допомагає техніка – доїзд на полонину здійснюється позашляховиком.

В 2021 році музей став учасником реалізації проєкту ще одного гранту УКФ, під назвою «Гуцульські сирні плаї». Він полягає в створенні культурно-туристичного маршруту до вівчарських господарств, що отримали географічне зазначення як виробники – справді гуцульської! – бриндзі.

Не лише очима й губами, але й вухами та руками

Пізнавати гуцульські смаки можна також не виїжджаючи з музею. Це ж не тільки експозиційне приміщення, але й мальовниче подвір'я з альтанкою, в якій відбувається приготування кулеші з бриндзою та її дегустація. А коли насмакувались сирів та надивились на краєвиди, можна ще й наслухатись – під час зустрічі з корінною гуцулкою Василиною Грегорчак, від якої почуємо гуцульську говірку, гру на дримбі та коломийки про вівчарів.

Як говорить власниця музею, створений він, перш за все, на те, щоб був не приміщенням із експонатами, але ланцюжком поміж вівчарями і туристами. Тому програму для відвідувачів можна адаптувати до їх потреб, а крім цього все, що у музейній експозиції, можна брати до рук та розглядати, а навіть фотографуватися у дивовижної краси гуцульських вбраннях.

До речі, у приміщенні музею повішена також карта, на якій відвідувачам слід поставити позначку «Звідки ти». Крапок на ній вже чимало, а пора, щоб знайшлися й позначки місць на Підляшші. Бо ж і тут, і там – люди наші, а до своїх – гріх у гості не поїхати!

Юрій Гаврилюк

Фотографії автора статті, з ФБ Фестивалю «Гуцульська бриндзя» та надані Музеєм гуцульської бриндзі

Ukraińska „Mrija" na polskim niebie

Publikowany niedawno cykl artykułów o związanych z Ukrainą i Ukraińcami epizodach początkowego okresu dziejów lotnictwa otrzymał tytuł „Od mriji pro litanie do litajuczoji »Mriji«". Jest to oczywiście nawiązanie do nazwy nadanej największemu samolotowi zaprojektowanemu i zbudowanemu w Kijowie – An-225. Od ponad trzydziestu lat „Mrija" dzierży też palmę pierwszeństwa wśród tego rodzaju statków powietrznych – jako największy i najcięższy, mogący przewozić ładunek o wadze 250 ton lub bardzo dużych rozmiarach (długość luku transportowego wynosi 43 m, jest zatem większa niż dystans, który podczas pierwszego lotu pokonał samolot braci Wright). Przylot „Mriji", mającej na swoim koncie około 250 rekordów wpisanych do księgi Guinnessa, staje się więc faktem medialnym, zauważanym i komentowanym nie tylko przez entuzjastów lotnictwa. W Polsce ostatnie takie wydarzenie miało miejsce kilkakrotnie – ostatni raz 9 stycznia br., gdy samolot lądował w Jasionce pod Rzeszowem z ładunkiem dla jednej z firm przemysłowych. Największy rozgłos zyskało jednak przybycie „Mriji" na lotnisko im. Chopina na warszawskim Okęciu z transportem maseczek i innych materiałów medycznych do walki z SARS-CoV-2 (14 kwietnia 2020 r.). Na powitanie samolotu wybrał się wtedy premier, zaś transmisję z lądowania oglądało na żywo niemal 100 tysięcy widzów.

Pierwsze samoloty miejscowej konstrukcji, które od 1910 r. wzlatywały w kijowskie niebo, powstawały w warunkach czysto chałupniczych. Wprawdzie student Kijowskiego Instytutu Politechnicznego i członek Kijowskiego Towarzystwa Żeglugi Powietrznej Fedir Tereszczenko (1888-1950) już w 1909 roku zaczął organizować warsztaty, które szybko przekształciły się w wytwórnię lotniczą, lecz mieściły się one poza Kijowem – w położonym na południe od Żytomierza majątku Czerwone (Tereszczenkowie byli przedsiębiorczą rodziną, która wzbogaciła się na produkcji cukru). Miejscem produkcji samolotów Kijów stał się więc dopiero w okresie władzy/okupacji sowieckiej. Pierwszym produkowanym tu seryjnie samolotem był ChAI-1 – w latach 1932-1934 powstało 43 egz., ale sama maszyna, będąca pierwszym szybkim samolotem pasażerskim (prędkość maksymalna – 324 km/h, przelotowa – 260 km/h), została zaprojektowana w Charkowskim Instytucie Lotniczym.

Znaczącym ośrodkiem przemysłu lotniczego, produkującym głównie samoloty transportowe i pasażerskie, ukraińska stolica stała się więc już po II wojnie światowej, gdy w kijowskiej fabryce, obecnie należącej do Państwowego Przedsiębiorstwa „Antonov" (Державне підприємство «Антонов») zaczęły powstawać samoloty z oznaczeniem „An" – od nazwiska kierownika biura konstrukcyjnego Olega Antonowa (1906-1984). Pierwszym samolotem z tej rodziny był An-2 (1947 r.), w porównaniu z An-225 malutki, ale w swojej kategorii jednak olbrzym – jako największy produkowany seryjnie dwupłatowiec jednosilnikowy. Szmat czasu cieszył się też tytułem najdłużej produkowanego samolotu świata (obecnie rekord ten należy do samolotu Lockheed C-130 Hercules), powstała więc ogromna liczba egzemplarzy „Antka", którego różne modyfikacje oprócz ZSRR (a potem Ukrainy i Federacji Rosyjskiej) produkowano także w Chinach i w Polsce (w zakładach PZL – Mielec).

Pierwszym zaprojektowanym i wyprodukowanym w Kijowie rzeczywistym olbrzymem stał się transportowy An-124 Rusłan (udźwig 120 lub 150 t – zależnie od wariantu). Ponieważ An-225 faktycznie istnieje w prototypie, ta wyposażona w cztery silniki odrzutowe maszyna, która pierwszy lot odbyła w 1982 r., nadal pozostaje największym produkowanym seryjnie samolotem świata (wcześniej tytuł ten należał do amerykańskiego Lockheed C-5 Galaxy).

Wymiary i osiągi AN-225 „Mrija”

Rozpiętość: 88,40 m
Długość: 84,00 m
Wysokość: 18,10 m
Ładownia wewnętrzna: dł. 43 m, szer. 6,4 m, wys. 4,4 m
Powierzchnia nośna: 905 m²
Masa własna: ok. 200 000 kg
Masa użyteczna (tutaj bez ładunku): ok. 150 000 kg (tylko masa załogi i paliwa).
Masa ładunku: 250 000 kg
Masa całkowita: 640 000 kg
Silniki: 6 silników D-18T o ciągu 229,5 kN każdy
Prędkość maksymalna: 850 km/h
Prędkość minimalna: 250 km/h
Prędkość przelotowa: 800 km/h
Pułap: 10000 m
Zasięg z pełnym ładunkiem: 4500 km
Średnie zużycie paliwa: 18 ton na godzinę lotu

Sześciosilnikowa „Mrija”, będąca powiększoną i odpowiednio przeprojektowaną wersją „Rusłana”, zbudowana została w celu przewożenia sowieckiego promu kosmicznego „Buran” i elementów wynoszącej go na orbitę rakiety „Energia” (w dalszej perspektywie miała to być latająca platforma dla tzw. poziomego startu tychże promów). Co ciekawe, mimo że w czasach sowieckich wszelkie przedsiębiorstwa „centralnego podporządkowania” były elementem powszechnej polityki rusyfikacji, samolot swą ukraińską nazwę „Mrija” (a nie „Mieczta”) otrzymał już w 1988 r. Tę swego rodzaju zagadkę wyjaśnia film dokumentalny, na którym jeden z inżynierów pracujących przy budowie An-225 wspomina (po rosyjsku zresztą): *...rano w dzień pierwszego lotu nie wiedzieliśmy, jak samolot ma się nazywać – malowaliśmy go, ale nie było logotypu. Dopiero o czwartej rano zadzwonił Bałabujew i powiedział „Napiszcie na kadłubie »Mrija«” – Marzenie!* Był to czas dość zaawansowanej Gorbaczowskiej *pierestrojki*, zapewne więc Petro Bałabujew, główny konstruktor w latach 1984-2005, już się nie obawiał represji za taką nazwę, która jeszcze kilka lat wcześniej stałaby się pretekstem do gromienia za „ukraiński nacjonalizm”.

W planie były dwa egzemplarze An-225, jednak w pełni ukończony został tylko jeden, który swój pierwszy lot wykonał 21 grudnia 1988 r., zaś w następnym roku latał już z prototypem promu na grzbiecie i w takim wariancie był prezentowany na międzynarodowych pokazach lotniczych. Po likwidacji ZSRR i zaniechaniu programu kosmicznego „Buran” samolot, który przeszedł na własność państwa ukraińskiego, odbywał jedynie loty pokazowe, a w 1994 r. został na dłuższy okres uziemiony. Od 2001 r. „Mrija”, razem z kilkoma „Rusłanami” i mniejszymi „An”-ami, jest częścią floty linii Antonov Airlines (Авіалінії Антонова), mających główną bazę w porcie lotniczym Kijów-Hostomel i specjalizujących się w transporcie ładunków niestandardowych. Na początku 2018 r. Antonov Airlines, które podobnie jak i pozostałe przedsiębiorstwa z „Antonov” w nazwie, należą do państwowego koncernu Ukroboronprom (Ukraiński Przemysł Obronny), obsługiwały około 35% światowej objętości rynku transportu lotniczego dużych i bardzo ciężkich ładunków. Kilkakrotnie wśród klientów były też polskie przedsiębiorstwa.

JH

Характеристики та дані Ан-225 «Мрія»

Довжина	84 м
Розмах крила	88,40 м
Площа крила	905,0 м²
Висота	18,1 м

Маса порожнього літака	250 000 кг
Макс. комерційне навантаження	250 000 кг
Максимальна злітна маса	600 000 кг
Крейсерська швидкість польоту	800 км/год
Максимальна швидкість польоту	850 км/год
Крейсерська висота польоту	9 000 м
Максимальна висота польоту	11 000 м
Максимальна дальність польоту	15 400 км
Потрібна довжина злітної смуги	3 000 – 3 500 м

Стартуюча «Мрія» – фото Мирослава Каплуна

***МРІЯ**, іноді **МА́РЕННЯ** (в інших мовах: marzenie, Tagträume daydream, rêverie) – процес фантазування, при якому людина прогнозує деякі майбутні події, настання яких вона натхненно бажає.*

Мрії можуть бути реальними (реальна мрія), тобто такими, що дійсно можуть трапитись у майбутньому, або фантастичними (нереальна мрія), тобто такими, настання яких слід визнати практично неможливим. Мрія позитивно впливає на настрій суб'єкта, а також сприяє обдумуванню відповідного бажання, що може призвести до активізації діяльності щодо реалізації цього бажання. Тому реальна мрія корисна для настання тих подій, про які суб'єкт мріє. Іноді термін «мрія» розуміють ширше, включаючи сюди, наприклад, думки не тільки про майбутнє, а і про минуле. При певному широкому розумінні мрію можна ототожнити з такою фантазією, під час якої суб'єкт уявляє якісь події. Існує міф про те, що слово «мрія» винайшов український письменник Михайло Старицький, який, мовляв, утворив його з дієслова мріти («неясно виднітися», «бовваніти») і вперше вжив у вірші «До альбома О. П. К-ч», написаному у 1873 році і опублікованому у 1883 році. Насправді ж достеменно відомо, що до того часу слово «мрія» вже вживалося у творах Нечуй-Левицького, Марка Вовчка, Конисського, Мови, перекладах Лукашевича, німецько-українському словнику Партицького, а також на шпальтах україномовної преси 1860-х років (наприклад, у журналі «Вечерниці» та газеті «Русь»). (Ві.Кі.)

Федір Кричевський «Замріяна Катерина». 1937-40. Національний художній музей України, Київ.

Руок у Курашеві – зіма

Про тоє, як колісь жилі люде у Курашеві, як не било ні свіᵉтла, ні телєфону. Пішу оно про своє сьоло, бо в каждому селові жилі інакш...

Фото Ю. Гаврилюка

Про тоє, як колісь жилі люде у Курашеві, як не било ні свіᵉтла, ні телєфону. Пішу оно про своє сьоло, бо в каждому селові жилі інакш...

Як люде закуончилі роботу у полі, то било мнуого роботи в хаті і на пудвуорку – для жунок і чоловікам. Вони займаліся звіриною домашньою, бо било у каждого всьо – коні, овечкі, корови, а як хтось міᵉв буольш поля, то й годував буольш звірини.

Уже як начиналася Піліпувка – од святого Піліпа, што 28 лістопада, мужикі начиналі молотіті збужа ціпамі, навет вечорамі – запаливши фонара. Некотори наймалі до молотіᵉня т.зв. молотевнікув. Не всіᵉ били справедліви, бо некотори молотевнікі насипалі собіᵉ в ганавіці, у двіᵉ ґалоши, збуожа. Як господар не обачив, то била подвуойна заплата, бо господар за день молотіᵉня платів пуд жита чи пшеніці – што молотілось. Пуд то 16 кіль, то як удалось украсті, то била богата заплата.

А ще мужикі то й до ліᵉса їᵉзділі зімою, бо не било часу лієтом, а ще нєкотори то і коня шкодовалі, бо коні били як ракі – овса ж ніколі не бачилі. То лієтом, казалі, в лієсі мухі і сліпакі заїдят коня.

Треба било ще намолоті у жорнах на осипку і на хліᵉб. Не в каждого били жорна, то у нас бив завуоз з молотьом – везлі саночкамі, бо муой діᵉд зробів уже не на млюон жорна, оно на кольбу, то било льокш і хучіᵉй молоті на хліᵉб. Діᵉдко запрошав бабуов, бо любів погладіті ззаду – хоч зробів восьмеро діті, то все хотіᵉв, так баба казала.

Перед Руздвом треба било наріᵉзаті сіᵉчкі на два тижні. То тоже не всіᵉ міᵉлі січкарні, а в нас била, на довгі млюон, коб кількоро люді учепілось і крутіло січкарню. Наши то мало крутілі, бо як хтось прив'юоз солому, коб наріᵉзаті собіᵉ сіᵉчкі, то для нас мішок наріᵉзував – муой діᵉд любів використаті момент. Ще треба било намішаті сіᵉна з овсом і нав'язаті у в'язочкі на два тижні, значит на свята. Бо тогди мужикі все гостілі, а баби кормілі бидло.

На кажди день била випівка. Наганялі горіᵉлкі з житньої мукі, бо казалі, што вона вельмі здорова, а вона била в бутльові такая, якби молоком забіᵉляна. Алє міᵉлі пуд достатком і било весьоло, найбарзі мужиками. А бабам хватало всього, алє не било жадних розводув, як часом которись свою жуонку наштурхає і поругає, то навет вона для куми не скаже.

А баби, як баби – у Піліпувку варилі, милі, бо билі велікі сіᵉм'ї. Ну і браліся за прадіᵉнє льну і вовни, ходілі на вечуркі з ковроткамі. Тоже било весьоло, бо у которої било покудіᵉлє, то варила вечеру – картохлі з огурком і капустою, у богатшого то капуста била ще з олійом льняним, то вже вельмі добре било. Ще й мужчини приходілі, коб у карти погратіі чужую бабу мацнуті. Хтось і сівуху приносів. За одним ґазьніком, т.зв. петілініᵉйним, то сідіᵉло 12 чоловіᵉк і співалі колядкі, аж хата лящала.

У свято гостілі сусіᵉде кажди день у когось інного і била згода. На Нови руок мало хто десь ішов, бо вся сім'я дожидала Богатого вечора. Тогди всіᵉ наїдались до сита, найбуольш мусіла биті кішка (кашанка) і ковбаси пуд достатком. І то господиня мусіла приготовіті, коб не з'їᵉлі за свято, коб конечне било ще на Богати вечур. І тогди ішлі колядоваті по сусіᵉдах.

Молодьож оживала по святах Крещенія. Тоже ходілі на вечуркі і хлопці приходілі. Все бив якійсь грайок, то своїᵉ робуоткі одкладают на буок і погуляют – без випівкі било весьоло, то бив перерив у роботі. Господарові стане шкода ґазу, што вигорит за мнуого, то погасіт на 10 чи 15 мінут ґазьніка і кричит – «Хлопці, шемелюовка!». То як хто має собіᵉ пару, то притуліт і поцілує, а як діᵉвчина нікого не має, то їїᵉ добре поподерут. Алє ніхто ні на кого не зловав і не казав, што молєстуют.

По Крещенії вже їᵉхалі в свати до дівчат. Як сподобаються одне другому, то і поженяться, а як ніᵉ, то весіᵉля не буде. То вся весьолость у м'ясніці.

Ніна ГРИГОРУК

W hostiach u Czeremsi

Krysia Mozolewśka – sympatyczna, wesioła. Pochodit z Dobrywody. To doczka Walentyny Klimowycz, kotora spiwaje w dobrywodśkum narodnum kolektywi. Krysia howoryt po-swojomu. Mnuho razy z jeju dohoworuwałaś, w kuńci udałoś.

Do Krysi ja pojichała z Tamaroju Jawdosiuk. Tamara toże pochodit z Dobrywody i toże howoryt po-swojomu.

W Czeremsi z hulici widno choroszu chatu, wchodim na pudworok. Witaje nas Krysia, jak zawsze wesioła. Żdała na nas. Napekła tista, zwaryła galaretu – pryszykowałaś na bohato. To ż my ne takije hosti, to ż my zsiul. Daremno tłumaczymo – hospodynia naszykowała, postawiła, treba jisti. Tym bulsz, szto wsio welmi smaczne.

Na stini intarsyja. Okazujet´sia, szto Krysia sama jiji robiła, szcze jak uczyłaś w Technikum Drzewnum u Hajnuwci.

— Howorysz po-swojomu i ja do tebe pryjichała, kob pohoworyti. Posli sprobuju napisati. Ty mni czerez telefon skazała, szto to nasze pokolinie zabiło nasz jazyk, naszu howurku.

— Pozwoliło na toje. Pozwoliło, kob naszy dity howoryli tulko po-pulśku. Ne ukrywaju, moji dity, poka szcze ciły wakacyji hodowaliś u mojeji mamy, to wony po-swojomu howoryli. Ale jak uże stali takiji nastolatki, 13-14 lit – gimnazjum, to nekoneczne chotili jichaty do babci. A jak ne jidut do babci, to ne howorat po-swojomu. Ja howoru po-swojomu, ale tulki ja howoru. Wony wsio ponimajut, ale ne howorat.

— Nema żywoho jazyka...

— Nema.

Na stoli Krysia Mozolewśka postawiła mjasnuju galaretu, kotoru sama waryła. U mene wdoma na jiji howoryli chudki. I tista swojeji roboty, i smakowity jabłyka – zapeczany z orychami, medom i cynamonom.

— Ja tebe baczyła z tistami w czasi festiwalu „Z wiejskiego podwórza”...

— Tohdy ja miła tulko pampuszki hreczany.

— Mni pryhadujet´sia, szto tam, de Tamara Kierdelewicz stojała zo swojimi obrazami, to tam tebe baczyła z tistom...

— Ja startowała w konkursi „Z wiejskiego podwórza”, miła dobrowidśku szupeniu.

— Pryhani, szto to szupenia?

— Szupenia to kasza, kutia – najbulsza. Do jiji dajet´sia fasolu, cybulku. To może buty na postny czas, a może i na inszy. Koliś szupenia buła ważnoju strawoju. Kasza swoja buła, fasola swoja, potum tulko okrasyłoś skwarkamy abo olijom, w zależnosti od toho, czy buw pust, czy ni.

— Pomniu, szczo u nas, w Dobrywody, buła stupa do kaszy – pryjednujet´sia do rozmowy Tamara. – *Sypałoś w stupu jaczmiń...*

Krysia: *Jaczmiń, pomniu, na kuraszowśkum* poli sijany. Posli kuńmy kosyli, a my pudbirali. Tohdy u każdoho hospodara buw kuń i każdy do każdoho iszow na żnywa. Ale czym towkli jaczmiń na kaszu, ne pomniu...*

Tamara: *Szupeniu czasto waryli, buła welmy smaczna. Waryli w chlibowuj peczy.*

Krysia: *Nakładoś do jakojiś brytwanki, kasza nabrakała, tuszyłoś w peczy.*

Tamara: *U nas to szcze buli horczki liplany, czorny. Specijalny na szupeniu.*

Krysia: *Ważny fakt, szczo robyłoś w peczy. Moja koleżanka maje w Nowum Kornyny picz weliku, z kafli, z jakby kominkom. Tam pecze wsio – i kartochli, i mjaso. Super smak i wse tepłe.*

Jazyk to toże smak, smak naszoji czasti kraju. My howorymo po-swojomu. Naszy dity szcze ponimajut, ale mołodszy nawet ne ponimajut.

Krysia: *Tyji, szczo uczat´sia ukrajińskoho, ponimajut. Ale nasz jazyk sowsim zhine.*

Tamara: *Ukrajiński pochoży do naszoho, ale białoruśki sowsim czużyj.*

Krysia: *Ja toże toho zdania. Moja mama czasom howoryt, szczo my Białorusy, ale czom? W czasach powojennych, jak stworyli BTSK, to wsich, kotory howoryli inaczej niż po-pulśku, nazwali Białorusami.*

— Moja koleżanka, pochodit z Kujłuw, howoryła toje same, szto ty teper.

Krysia: *My bulsz Ukrajinci niż Biełorusy. Sije tereny byli pod Rusiju Kijowśkoju. Na terenach pud Siemianuwkoju** sowsim inaczej lude howoryli i howorat.*

Tamara: *Sami musim sioho jazyka berehczy.*

Krysia: *Maju kilka koleżanok, u kotorych wdoma wse howoryłoś po-swojomu – z Czeremuchi, z Dobrywody czy Rohacz. Ale jak pobraliś, to uże »przykajut«. Jak to moja baba Dunia kazała: „O, uże »przykaje«, swojoho jazyka ne znaje". Teper ja po babi howoru: „Czoho ty »przykajesz« do mene? Howory po swojomu". Abo pytaju: „Zabuła swojoho jazyka?".*

Maju trochu pomysłuw, szczo zrobyty, szczob mołodioż perestała wstydatyś swojoho jazyka. Kob chocz para słuw pereszło do żywoho jazyka. Ne ono w pracach naukowych czy słownikach, ale do jazyka, kotorym howoryt'sia na szczodeń.

W Kliszczelach udałoś odrodyty nazwu „Hładyszka", bo tak nazwali dom kultury. Pomniu, jak dr Mikołaj Roszczenko howoryw, szczo Kliszczeli to „Tyczkuny", bo sadili fasolu, i „Honczary", bo tut robyli z hliny horczki, dwojany, hładyszki. Ale Walenty Szczuka, kotory maje „Karczmu u Walentego", kazaw, szczo jomu uże nabrydło tłumaczyty turystam, szczo to znaczyt »hładyszka«. Treba uwesty do jazyka chotia paru słuw, szczob lude ponimali. Samomu toho ne zrobyt'sia, bo to treba hroszy i syły – najty stowarzyszenie czy dom kultury, szczob potiahnuty warsztaty, projekty.

Tak jak by lekciji. W szkoli poznajut ukrajiński, ale po-swojomu? Czy schoczut? Teper je tak, szczo żunka do swojoho czołowika howoryt po-swojomu, a do dyty po-pulśku. Ne dast'sia wytłumaczyty, szczo nasz jazyk czerez toje hyne.

Tamara: *Muj brat, jak dzwonyt z Ameryki, zawsze howoryt po-swojomu. Lude, kotory osiahnuli jakijsia status, tyji ne majut kompleksuw, a tyji, szczo stydajut'sia swojoho jazyka, to lude z kompleksami.*

Wysoko, na witryni, baczu weliku fotohrafiju. Na juj Krysia i troje hożych, mołodych ludi. To jejiny diti. Dorosli, rozjichaliś po switi. Holandija, Anhlija, doczka wyszła zamuż do Giżyćka.

– Wsi twoji diti żywut daleko, a ty na ranniuj emerytury. Czym zajmajeszsia? Baczu, szto tut intarsyja, tut serwety, obrusok na drotach, tut tista...

— Ostatnio miła mnuho roboty, bo marcinki peku – koleżanka prosyła na wesile. A tak – sanatorija, rehabilitacija, na razi dbaju pro toje, kob ne buło hursz, niż je.

— Spiwajesz w cerkownum chorowi...

— W chorowi spiwaju ponad 20 lit. Chor wede otiec Biełomyzy, fantastyczny czołowik, tepły, dobry – dusza. O, disia budem spiwaty na weczerni z okazyji patronki kolejarzy, swjatoji Kateryny. Zaproszuju.

* * *

Pered pandemijoju mnuho ludi pryjichało siudy, w storonu miż Buhom i Narwoju. Pryjichali tut żyti, bo było ticho, spokujno. Lude z inszych czasti Pulszczy. Wony ne wmijut niczoho skazati po-naszomu. Teper, jak u nas a to *stan wyjątkowy*, a to *zakaz wejścia* – okazałoś – je takije, szto bojat'sia tych, kotorych ne ponimajut. – Ne bujteś, my zsiul, my howorymo po-swojomu.

Krystyna KOŚCIEWICZ
Foto awtorki statti

* Kuraszowo po-susidśkomu z Dobrywodoju, insze niż Kuraszewo w gm. Czyży – ReD.
** U bliźkich do toho seła ukrajinomownych Nowosadach howorat *Semenuowka* – ReD.

Празник Іллі в Черемсі-Селі. Фото Ю. Гаврилюка

Zapraszamy do udziału w **Podlaskim Konkursie Literackim**

Piszy po-swojomu i tym pochwalisia!

Piszesz „po swojomu”, a może chciałbyś spróbować? Ten konkurs jest właśnie dla ciebie! Od początku 2022 roku można przesyłać prace na Podlaski Konkurs Literacki „Piszemo po swojomu”, który jest organizowany przez Stowarzyszenie „Podlaski Instytut Naukowy” w partnerstwie ze Związkiem Ukraińców Podlasia.

Ukraińskie gwary Podlasia są naszym unikalnym, chociaż bardzo często niedocenianym bogactwem. Świadczą one o naszym kulturowym zakorzenieniu, a także są dowodem na wielowiekową obecność na tym terenie – w okolicach Bielska Podlaskiego, Hajnówki i Siemiatycz. Niestety „po-swojomu” (jak się potocznie określa gwary ukraińskie Podlasia między Bugiem a Narwią) mówią już głównie przedstawiciele starszego i średniego pokolenia, młodzież na wsiach, a tym bardziej w miastach, posługuje się niemalże wyłącznie językiem polskim. Dlatego też jedną z ważnych kwestii jest zachowanie naszego języka, przy czym nie tylko w kontaktach codziennych, ale też w formie pisanej – w twórczości literackiej.

Celem Podlaskiego Konkursu Literackiego „Piszemo po swojomu” jest zachęcenie osób, które znają i używają ukraińskich gwar Podlasia, do twórczości literackiej we własnym języku. Bo skoro można „howoryti / howoryty po-swojomu”, to można również „pisati / pisaty / pysaty po-swojomu!”.

Warunkiem uczestnictwa w konkursie jest nadesłanie co najmniej jednego oryginalnego utworu literackiego napisanego ukraińską gwarą Podlasia. Można przesyłać prace pisane zarówno cyrylicą, jak i alfabetem łacińskim.

Do konkursu można zgłaszać różnego rodzaju utwory. Mogą to być np. utwory poetyckie lub prozatorskie (opowiadania, nowele czy nawet powieści), wspomnienia, bajki, opowieści, utwory reportażowe, utwory publicystyczne, a także inne utwory mające charakter literacki w szerokim tego znaczeniu. Mogą to być również nowe formy, bardziej odpowiadające młodszym użytkownikom gwar, np. komiksy. Wybór gatunku literackiego organizatorzy pozostawiają uczestnikom, aby zachęcić ich do kreatywności w poszukiwaniu formy wyrazu artystycznego. Nie ma ograniczeń związanych z objętością utworu. Nie ma też ograniczeń wiekowych. Każdy – i młody, i ten trochę starszy – może pisać „po-swojomu”.

Utwory literackie można przesyłać **do 31 grudnia 2022 r.**, a więc czas na przemyślenie, napisanie oraz nadesłanie na konkurs jest dość długi.

Prace z dopiskiem KONKURS LITERACKI należy przesłać pocztą na adres organizatora:

Stowarzyszenie „Podlaski Instytut Naukowy”
skr. poczt. 26
17-100 Bielsk Podlaski
lub na adres mailowy konkursu: poswojomu@gmail.com

Każdy uczestnik może nadesłać nie więcej niż trzy utwory literackie, w tym stanowiące całość cykle wierszy, poematy, cykle opowiadań itp. Każdy z utworów (cykli) będzie oceniany oddzielnie.

W zależności od liczby nadesłanych prac konkursowych w poszczególnych gatunkach będą one podzielone na różne – co najmniej trzy – kategorie. Zanonimizowane prace zostaną przekazane dla czteroosobowego jury, w skład którego wejdą uznani pisarze oraz filologowie, specjalizujący się w problematyce ukraińskich gwar Podlasia.

Laureatom i uczestnikom konkursu wręczone zostaną dyplomy laureatów oraz nagrody rzeczowe i bony, na które przewidziano łączną kwotę 10 tys. zł. Warto więc się postarać.

KOMITET DO SPRAW POŻYTKU PUBLICZNEGO
NIW
Sfinansowano ze środków Narodowego Instytutu Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego w ramach Rządowego Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich NOWEFIO na lata 2021-2030
Rządowy Program Fundusz Inicjatyw Obywatelskich na lata 2021-2030
NOWE FIO

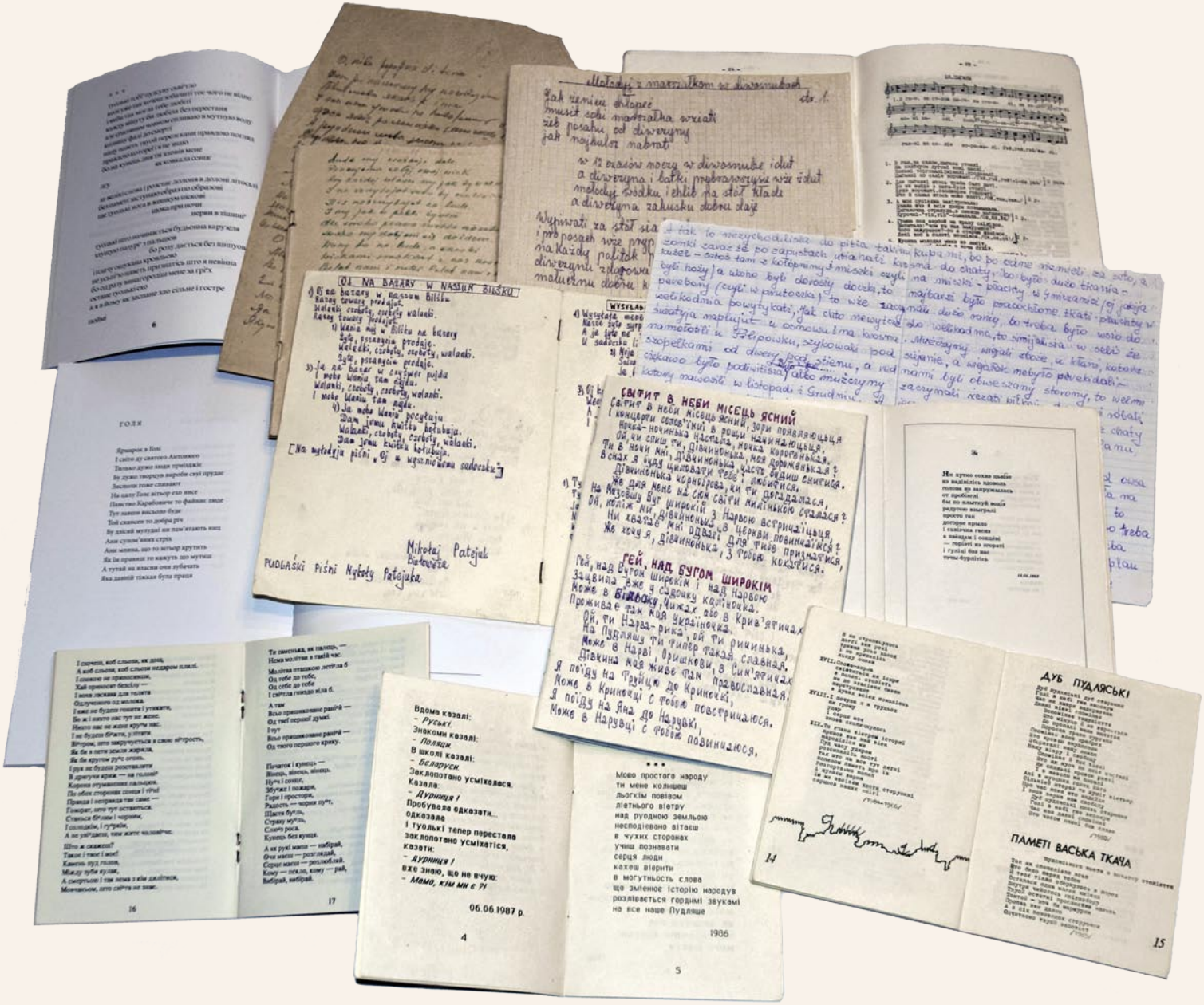

Prace jury będą trwać na początku 2023 r. Po ich zakończeniu i podjęciu decyzji jury przedstawi wyniki, które zostaną publicznie ogłoszone w maju-czerwcu 2023 r. Nagrodzone utwory literackie lub ich fragmenty, ewentualnie także inne utwory przesłane na konkurs, zostaną opublikowane na stronach internetowych Stowarzyszenia „Podlaski Instytut Naukowy" i Związku Ukraińców Podlasia, na Facebooku oraz w mediach. Ukażą się również na łamach naszego czasopisma – „Nad Buhom i Narwoju".

Elementem ściśle łączącym się z promocją konkursu, a także zachęcającym i przygotowującym do udziału w nim, będą warsztaty literackie dla potencjalnych uczestników konkursu. Będą je prowadzić uznani pisarze oraz filologowie, specjalizujący się w problematyce ukraińskich gwar Podlasia. Odbędą się trzy warsztaty o różnorodnej problematyce, a ich tematyka będzie obejmować w szczególności zagadnienia związane z ukraińskimi gwarami Podlasia oraz techniką pisania utworów literackich. Bez wątpienia warto wziąć w nich udział, ponieważ pozwolą one nie tylko dowiedzieć się więcej na temat ukraińskich gwar Podlasia, sposobów ich zapisywania, ale też poznać tajniki i warsztat pracy literackiej.

Warsztaty przeprowadzone zostaną w 2022 r., a mogą wziąć w nich udział wszyscy, którzy pisali, piszą lub zamierzają pisać po ukraińsku – gwarą lub językiem literackim.

Dokładne informacje na temat konkursu można znaleźć na stronie internetowej organizatora – Stowarzyszenia „Podlaski Instytut Naukowy" www.pninstytut.org w zakładce „Popularyzacja" (Podlaski Konkurs Literacki „Piszemo po swojomu"), w wersji ukraińskiej – «Популяризація» (Пудляські літературни конкурс «Пішемо по-свойому»). Można tam również znaleźć regulamin konkursu.

Zapraszamy do śledzenia na bieżąco strony organizatora – Stowarzyszenia „Podlaski Instytut Naukowy" oraz partnera konkursu – Związku Ukraińców Podlasia zup.org.pl, gdzie co pewien czas będą się pojawiać informacje związane z konkursem.

Konkurs odbywa się jako jedno z trzech działań zadania publicznego „Promocja języka i kultury ukraińskiej Podlasia", sfinansowanego ze środków Narodowego Instytutu Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego w ramach Rządowego Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich NOWEFIO na lata 2021-2030.

Ludmiła ŁABOWICZ
Фотоколаж Юрія Гаврилюка

Піліп, Ксеня і газети ❖ Pilip, Ksenia i hazety

В нашум селі^{e}, так як у всьому сві^{e}ті, люде живут в парах, переважно мужчини з бабами. Такая то людськая натура, што приходіт час, колі хлопці шукают собі^{e} дівченят, а дівченята розгладаються за хлопціма. Ді^{e}вчина робіт тоє по тіхоньку, так коб ніхто не подумав, што вона оно за хлопціма бі^{e}гає, бо з такою волоцюгою певно послі ніхто і не оженівся б. За тоє як кавалі^{e}р до ді^{e}вчини ходіт, то ці^{e}ле село знає. Бо як же ж інакш – сама ді^{e}вчина до хлопця не прийде. Як ді^{e}вчина гожа, до того ще й із добрим посагом, то не раз хлопці за її^{e} поб'ються, так як тиє пі^{e}вні в куратнікові. Так всі^{e} робілі. Інакш било оно у Корнілового Піліпа. Хоч вуон про дівченят зусі^{e}м не старався і до ніякої не ходів, все вони коло його крутілісь. А чом? Бо вуон бив добрим чолові^{e}ком.

Всьо началось з того, што Піліпа взялі до вуойська. То било ще перед вуйною, а тогди не всі^{e} умі^{e}лі добре читаті і пісаті. Піліп умі^{e}в, і то добре. По-пуольську і по-руську. По-пуольську научився в школі, а по-руську вдома, читаючи російські кніжкі, тиє што його батько Корніло привюоз з бєженства. Попав хлопець у вуойську до кавалєрії, а што добре куоньмі займався, а ще і грамотни бив, хутко його приуважив куонські дохтор. Став Піліп дохторові помагаті коні лі^{e}читі. Помагав, а послі, як приучився, то і сам лі^{e}чив, бо куонські дохтор часто на випівку ходів і часу йому не хватало, коб коніма займаціся. Одного разу, випівавши з другім дохтором, тим што хворих солдатув лі^{e}чив, куонські дохтор похвалівся, якій то йому добри солдат попав. Недовго потум, як дохторові од люді його куонь ногу скалі^{e}чив, поклікав вуон до себе Піліпа. Солдат раз-два зробів, што треба. І так Піліп сподобався тоже другому дохторові. Одсюоль Піліп став помагаті і людському дохторові. Приучувався, як і чим хворих лі^{e}читі, а найлєпі йому било зшиваті всякі рани.

Сміялісь в єдностці, што Піліп розумні^{e}йши за каждого з дохторуов, бо умі^{e}є лі^{e}читі і коні, і люді, а не так як вони – або люді, або коні. Правда, вуон оно прости хвороби лі^{e}чив, алє всьо такі мнуого умі^{e}в. Шановалі Піліпа в вуойську, ніхто його нігде не ганяв, то і час бив спокуойно дохторови газети почитаті. Вуойсько скуончилось і Піліп вернувся до хати, до Корнілової господаркі. Тут уже не било як посіді^{e}ті, так як то у вуойську бивало, і газет почитаті. Ніхто у селі^{e} і не думав про газети, гроши на тоє не било. Хутко однак помінялось.

Началось з того, што колі сусі^{e}дова кобила жеребілась, штось там не так як треба пушло і мало бракло, коб не било ні жереб'ята, ні кобили. Заглянув до сусі^{e}да Корніло, а з їм і Піліп. Піліп зразу знав, што треба зробіті і хутко тоє зробів. Кобила і гожи жеребець довго ще жилі. Послі Піліп ще комусь коня пудлі^{e}чив і так по селі^{e} розишлось, што хлопець чуть не куонські дохтор. Піліп лі^{e}чив коні і хоч гроши за тоє не просів, то і так все штось там йому далі. Мі^{e}в уже свуой груош і не мусів батька просіті. Газети з Варшави випісав, одну ветеринарийну, другу такую про всьо. Занятя з куоньмі, а послі і з коровамі било у Піліпа шораз то буольш. Послі прийшов час і на люді.

W naszum seli^{e}, tak jak u wsiomu swi^{e}ti, lude żywut w parach, pereważno mużczyny z babami. Takaja to ludśkaja natura, szto prychodit czas, koli chłopci szukajut sobi^{e} diwczeniat, a diwczeniata rozhladajut´sia za chłopcima. Di^{e}wczyna robit toje po tichońku, tak kob nichto ne podumaw, szto wona ono za chłopcima bi^{e}haje, bo z takoju wołociuhoju pewno posli nichto i ne ożeniwsia b. Za toje jak kawali^{e}r do di^{e}wczyny chodit, to ci^{e}łe seło znaje. Bo jak że ż inaksz – sama di^{e}wczyna do chłopcia ne pryjde. Jak di^{e}wczyna hoża, do toho szcze j iz dobrym posahom, to ne raz chłopci za jiji^{e} pobjut´sia, tak jak tyje pi^{e}wni w kuratnikowi. Tak wsi^{e} robili. Inaksz było ono u Korniłowoho Pilipa. Chocz wuon pro diwczeniat zusi^{e}m ne starawsia i do nijakoji ne chodiw, wse wony koło joho krutiliś. A czom? Bo wuon byw dobrym czołowi^{e}kom.

Wsio naczałoś z toho, szto Pilipa wziali do wuojśka. To było szcze pered wujnoju, a tohdy ne wsi^{e} umi^{e}li dobre czytati i pisati. Pilip umi^{e}w, i to dobre. Po-puolśku i po-ruśku. Po-puolśku nauczywsia w szkoli, a po-ruśku wdoma, czytajuczy rosijśki kniżki, tyje szto joho bat´ko Korniło prywjuoz z bieżenstwa. Popaw chłopeć u wuojśku do kawaleriji, a szto dobre kuońmi zajmawsia, a szcze i hramotny byw, chutko joho pryuważyw kuoński dochtor. Staw Pilip dochtorowi pomahati koni li^{e}czyti. Pomahaw, a posli, jak pryuczywsia, to i sam li^{e}czyw, bo kuoński dochtor czasto na wypiwku chodiw i czasu jomu ne chwatało, kob konima zajmatisia. Odnoho razu, wypiwawszy z druhim dochtorom, tym szto chworych sołdatuw li^{e}czyw, kuoński dochtor pochwaliwsia, jakij to jomu dobry sołdat popaw. Nedowho potum, jak dochtorowi od ludi joho kuoń nohu skali^{e}czyw, poklikaw wuon do sebe Pilipa. Sołdat raz-dwa zrobiw, szto treba. I tak Pilip spodobawsia toże druhomu dochtorowi. Odsiuol Pilip staw pomahati i ludśkomu dochtorowi. Pryuczuwawsia, jak i czym chworych li^{e}czyti, a najlepi jomu było zszywati wsiaki rany.

Smijaliś w jednostci, szto Pilip rozumni^{e}jszy za każdoho z dochtoruow, bo umi^{e}je li^{e}czyti i koni, i ludi, a ne tak jak wony – abo ludi, abo koni. Prawda, wuon ono prosty chworoby li^{e}czyw, ale wsio taki mnuoho umi^{e}w. Szanowali Pilipa w wuojśku, nichto joho nihde ne haniaw, to i czas byw spokuojno dochtorowy hazety poczytati. Wuojśko skuonczyłoś i Pilip wernuwsia do chaty, do Korniłowoji hospodarki. Tut uże ne było jak posidi^{e}ti, tak jak to u wuojśku bywało, i hazet poczytati. Nichto u seli^{e} i ne dumaw pro hazety, hroszy na toje ne było. Chutko odnak pominiałoś.

Naczałoś z toho, szto koli susi^{e}dowa kobyła żerebiłaś, sztoś tam ne tak jak treba puszło i mało brakło, kob ne było ni żerebjata, ni kobyły. Zahlanuw do susi^{e}da Korniło, a z jim i Pilip. Pilip zrazu znaw, szto treba zrobiti i chutko toje zrobiw. Kobyła i hoży żerebeć dowho szcze żyli. Posli Pilip szcze komuś konia pudli^{e}czyw i tak po seli^{e} rozyszłoś, szto chłopeć czut´ ne kuoński dochtor. Pilip li^{e}czyw koni i chocz hroszy za toje ne prosiw, to i tak wse sztoś tam jomu dali. Mi^{e}w uże swuoj hruosz i ne musiw bat´ka prositi. Hazety z Warszawy wypisaw, odnu weterynaryjnu, druhu takuju pro wsio. Zaniatia z kuońmi, a posli i z korowami było u Pilipa sztoraz to buolsz. Posli pryjszow czas i na ludi.

Перед вуйною до дохторуов то і не їѣзділось. Просто гроши на тоє не хватало. Люде між собою говорилі, што до дохтора, так як і до адвоката, лєпі і не їѣхаті. Як адвокат веде справу в судові так, коб вона тягнулась як найдовш і коб як найбуольш гроши од чоловіѣка витягнуті, так і дохтор буде ліѣчиті не на тоє, коб вилічиті, а коб як найдовш ліѣчиті і як найбуольш гроши на людськуой хворобі заробіті. Як казалі, бивало, дохтор ліѣчит і ліѣчит, гроши все меншає і меншає, а хороба не пропадає. На селіѣ не зналі нікого, кого би дохтор вилічив. Хвори або вмірав, хоч його дохтор ліѣчив, або переставав ліѣчитісь, бо не било за што і тоже послі вмірав. По правді, то до дохтора хворого везлі тогди, як вуон чуть живий бив, то і не латво його било дохторові вилічиті. Часто ліѣчилі хворого по селах стариє баби і шептухи. Так било таніѣй. Як хто захвориѣв, то ішов до баби. Хоч говорилось, што найлєпі ліѣчит вурлянська шептуха, то чуть не в каждум селіѣ такая баба била. Баби ліѣчилі всякімі зілямі і заговорувалі. Што буольш помагало, зіѣлє чи заговоруванє, того ніхто не знав.

Піліп став ліѣчиті інакш. Вуон не заговорував, бо не вміѣв і не хотіѣв того робіті. Ще з вуойська привюоз трохі всяких дохтуорських приладув, накупляв у жидуовськуй аптеці лікарствув і як муог, так і ліѣчив. Коб міѣті де ліѣчиті, заняв батькувські старий шпіхіѣрик. Стіѣни од середіни вапном побілів, поставів стола і два криѣсла – одне собіѣ, другє хворому. В старуом креденсі і на поліці, што віѣсіла на стіні, билі всякі дохтуорські прилади і лікарства. Било ще там тоже велікє луожко дла хворого, хоч частіѣй то на юом Піліп оддихав, читаючи газету.

Чуть не шпіталь зробівся в шпіхіѣрикові. Уміѣв Піліп бігунку ліѣчиті, разни простуди, а найлєпі зашивав всякі рани і наставляв звіхняни або і поламани рукі й ногі. Ніяка шептуха не зшивала ран і не наставляла рук і нуог, то і пацієнтув Пілінові не бракло. При роботі на господарці люде каліѣчились, ходілі босонуж, бо на черевікі гроши не било, то і ногі все билі у люді покаліѣчани. Часто бивало, што куонь копитом добре господара копне, або корова наступіт своєю ногою на ногу господині при доїѣні і уже біда. До Піліпа треба било іті.

Найбуольш роботи Пілінові приходілось із-за людської дурноти. Колісь люде в нашум селіѣ часто між собою білісь і то так, што аж кров лілася, а білісь за всьо. Хтось оравши полє невхуоть на п'ядю переорав межу і уже з сусіѣдом сварка, а бивало, што поб'ються сусіѣди за тую межу. Десь там комусь корова чи свіня вліѣзла в шкоду у сусіѣда і од слова до слова уже й побілісь. Найбуольша бойня все била, колі в селіѣ якаясь забава чи весіѣлє. Понапіваються мужчини гориѣлкі, то і зараз товкуться між собою. Білісь хлопці за дівченят. Бо одін не з тею, што треба загуляв, або просто не так глянув чи усміхнувся. Злапає одін другого за чуба і вже може кров поліѣтісь. А коб то оно двох побілось. Ціѣлимі сіѣм'ямі поб'ються, або одна половіна села на другу іде. Міѣв Піліп што робіті в нашум селіѣ.

Піліп бив спокуойним хлопцьом. Ні з кім не сварився, не бівся. Хоч батько гроши йому і не давав, вуон свуой груош все міѣв. Тиє, што їх ліѣчив, все йому трохі платілі. Било за што одягнутісь і на газети хватало. Любів Піліп посідіѣті на лавці перед хатою і газету почитаті. І колі так сідіѣв, все хтось до його пудходів, коб Піліп розказав, што в газетах пішут, а найбуольш приходіло дівченят. Ну што ж, подобав-

Pered wujnoju do dochtoruow to i ne jiѣzdiłoś. Prosto hroszy na toje ne chwatało. Lude miż soboju howoryli, szto do dochtora, tak jak i do adwokata, lepi i ne jiѣchati. Jak adwokat wede sprawu w sudowi tak, kob wona tiahnułaś jak najdowsz i kob jak najbuolsz hroszy od czołowiѣka wytiahnuti, tak i dochtor bude liѣczyti ne na toje, kob wyliczyti, a kob jak najdowsz liѣczyti i jak najbuolsz hroszy na ludśkuoj chworobi zarobiti. Jak kazali, bywało, dochtor liѣczyt i liѣczyt, hroszy wse menszaje i menszaje, a choroba ne propadaje. Na seliѣ ne znali nikoho, koho by dochtor wyliczyw. Chwory abo wmiraw, chocz joho dochtor liѣczyw, abo perestawaw liѣczytiś, bo ne było za szto i toże posli wmiraw. Po prawdi, to do dochtora chworoho wezli tohdy, jak wuon czut´ żywyj byw, to i ne łatwo joho było dochtorowi wyliczyti. Czasto liѣczyli chworoho po sełach staryje baby i szeptuchy. Tak było taniѣj. Jak chto zachworyѣw, to iszow do baby. Chocz howoryłoś, szto najlepi liѣczyt wurlańska szeptucha, to czut´ ne w każdum seliѣ takaja baba była. Baby liѣczyli wsiakimi zilami i zahoworuwali. Szto buolsz pomahało, ziѣle czy zahoworuwanie, toho nichto ne znaw.

Pilip staw liѣczyti inaksz. Wuon ne zahoworuwaw, bo ne wmiѣw i ne chotiѣw toho robiti. Szcze z wuojśka prywiuoz trochi wsiakich dochtuorśkich pryładuw, nakuplaw u żyduowśkuj apteci likarstwuw i jak muoh, tak i liѣczyw. Kob miѣti de liѣczyti, zaniaw bat´kuwśki staryj szpichiѣryk. Stiѣny od seredіny wapnom pobiliw, postawiw stoła i dwa kryѣsła – odne sobiѣ, druhie chworomu. W staruom kredensi i na polici, szto wiѣsiła na stiniѣ, byli wsiaki dochtuorśki pryłady i likarstwa. Było szcze tam toże welikie łuożko dla chworoho, chocz czastiѣj to na juom Pilip oddychaw, czytajuczy hazetu.

Czut´ ne szpital zrobiwsia w szpichiѣrykowi. Umiѣw Pilip bihunku liѣczyti, razny prostudy, a najlepi zaszywaw wsiaki rany i nastawlaw zwichniany abo i połamany ruki j nohi. Nijaka szeptucha ne zszywała ran i ne nastawlała ruk i nuoh, to i pacijentuw Pilipowi ne brakło. Pry roboti na hospodarci lude kaliѣczyliś, chodili bosonuż, bo na czerewiki hroszy ne było, to i nohi wse byli u ludi pokaliѣczany. Czasto bywało, szto kuoń kopytom dobre hospodara kopne, abo korowa nastupit swojeju nohoju na nohu hospodyni pry dojiѣni i uże bida. Do Pilipa treba było iti.

Najbuolsz roboty Pilipowi prychodiłoś iz-za ludśkoji durnoty. Koliś lude w naszum seliѣ czasto miż soboju biliś i to tak, szto aż krow liłasia, a biliś za wsio. Chtoś orawszy pole newchuot´ na piadiu pereoraw mežu i uże z susiѣdom swarka, a bywało, szto pobjut´sia susiѣdy za tuju mežu. Deś tam komuś korowa czy swinia wliѣzła w szkodu u susiѣda i od słowa do słowa uże j pobiliś. Najbuolsza bojnia wse była, koli w seliѣ jakajaś zabawa czy wesiѣle. Ponapiwajut´sia mużczyny horyѣłki, to i zaraz towkut´sia miż soboju. Biliś chłopci za diwczeniat. Bo odin ne z teju, szto treba zahulaw, abo prosto ne tak hlanuw czy usmichnuwsia. Złapaje odin druhoho za czuba i wże może krow poliѣtiś. A kob to ono dwoch pobiłoś. Ciѣłymisiѣmjamipobjut´sia, abo odna połowina seła na druhu ide. MiѣwPilipszto robiti w naszum seliѣ.

Pilip byw spokuojnym chłopciom. Ni z kim ne swarywsia, ne biwsia. Chocz bat´ko hroszy jomu i ne dawaw, wuon swuoj hruosz wse miѣw. Tyje, szto jich liѣczyw, wse jomu trochi płatili. Było za szto odiahnutiś i na hazety chwatało. Lubiw Pilip posidiѣti na ławci pered chatoju i hazetu poczytati. I koli tak sidiѣw, wse chtoś do joho pudchodiw, kob Pilip rozkazaw, szto w hazetach piszut, a najbuolsz prychodiło diwczeniat. Nu szto ż, po-

ся їм хлопець. То нічого, што в селіе билі кавалієри богатши чим Піліп. Вуон бив добрим чоловієком і кажда дієвчина в селіе хотіела б вийті замуж за такого, што не свариться і ні з кім не б'ється. Такій то і жуонкі певно не буде послі біті. З такім добре било б житі, а певно вуон і богатим стане. Чого ж буольш хотіеті.

Хоч Піліп танцьоваті добре не вміев, як оно на забаву прийшов, все коло його било повно дівченят. Не подобалось тоє іншим хлопцям, ой не подобалось. Коб то бив хто інакши, то зараз вигналі б його з забави, або і в липу дустав би. Піліпа не виганялі і не побілі. Найгуорши бандюга і жулік знав, што з їм треба добре житі, бо може придеться ліечитись по якуойсь буойці і куди ж тогди, як не до Піліпа.

Ксеня Палажчина била ні то біедна, ні то богата. За тоє, так як їїе маті Палажка, била вельмі цвана і говораща. Всюди Сєнькі, бо так їїе в селіе звалі, било повно. В церкві, хоч Сєнька не міела доброго голосу, то найголосніей співала. Хоч не била вона робоча, то і так всіем розказувала, якая то вона роботяща. Зо всіма поговорила, посміялась. Як жид Йомко привозів до нас кострулі і бабські платя продаваті, то так жида заговориті умієла, што той за пув цени юой свуой товар продавав. А ніби-то жиди такіє цвани.

Мужчини то просто очи одорваті од їїе не моглі. Гожа била, а як ще усміхнеться і заморгає своїмі чорнимі очима, то кавалієри не зналі, што з їмі робіться. Не одін хлопець хотіев би з єю на забаві загуляті, а некоторим то ходілі по головіе думкі, як би тут з Сєнькою оженітись. Некоторим, бо тиє з біедних сіем'ов і так зналі, што Сєнька не для їх. Так само тіхі і спокуойни хлопці тоже до Сєнькі не пудходілі.

Коло Сєнькі все крутілісь найбогатши, ну і найбуольш крикліви, тиє у которих розуму в головіе мало, за тоє мнуого сіли в кулаках і веліка охота з кімсь за што-небудь побітісь. Як оно забава в селіе, то што і раз за Сєньку б'ються. Всіе нібито їїе боронілі. Одного разу хлопцьові з сусіеднього села удалось загуляті з єю на забаві. Не довго тіешився, зараз дустав од наших по хребетові. Правда, нашим тоже недовго потум дусталось, бо одпомстіті побітого прийшло ціеле сусіеднє село. Мало котори плуот ціели тогди остався і мало котори хлопець бив не побіти. Штахети пушлі в рух. Міев тогди Піліп роботи. Двери в його хаті пув дня не замикалісь од всякіх покаліечаних.

Любів собіе в недіельку сіести Піліп на гуліці, на лавці перед своєю хатою і варшавську газету почитаті. Часом хтось там присядеться, запитає, што в газеті пішут. Стала і Сєнька присядатісь. Хоч чуть читаті і пісаті вміела, то і вона дівілась в Піліпови газети. Знала діевчина, што робіт. А як би я так вийшла замуж за Піліпа, то некєпсько міела б – думала собіе. Вуон хлопець спокуойни, не сварліви, то і не чеп'явся би послі до мене не віедь чого. То нічого, што Піліп не богати, вуон вмієє люді ліечиті, то розбогатіеє. Хворих ніколі не збракне. Бо як вийшла б за богатого господара, то хоч гроши білі б і так, робіті тяжко треба. У богатого господарка є буольша, то і роботи не менш, а буольш чим у біедного з малою господаркою. А тиє богати то часто вельмі скупиє і жункам гроши зусіем не дают. Што ж із такого богатства?

Даліей буде в наступних номерах

Юрій ПЛЄВА

dobawsia jim chłopeć. To niczoho, szto w seliе byli kawaliеry bohatszy czym Pilip. Wuon byw dobrym czołowiekom i każda diewczyna w seliе chotiеła b wyjti zamuż za takoho, szto ne swaryt´sia i ni z kim ne bjet´sia. Takij to i żuonki pewno ne bude posli biti. Z takim dobre było b żyti, a pewno wuon i bohatym stane. Czoho ż buolsz chotiеti.

Chocz Pilip tanciowati dobre ne wmiew, jak ono na zabawu pryjszow, wse koło joho było powno diwczeniat. Ne podobałoś toje inszym chłopciam, oj ne podobałoś. Kob to byw chto inakszy, to zaraz wyhnali b joho z zabawy, abo i w łypu dustaw by. Pilipa ne wyhaniali i ne pobili. Najhuorszy bandiuha i żulik znaw, szto z jim treba dobre żyti, bo może prydet´sia liеczytiś po jakuojś buojci i kudy ż tohdy, jak ne do Pilipa.

Ksenia Pałażczyna była ni to biedna, ni to bohata. Za toje, tak jak jijiе mati Pałażka, była welmi cwana i howoraszcza. Wsiudy Sieńki, bo tak jijiе w seliе zwali, było powno. W cerkwi, chocz Sieńka ne mieła dobroho hołosu, to najhołosniej spiwała. Chocz ne była wona robocza, to i tak wsiem rozkazuwała, jakaja to wona robotiaszcza. Zo wsima pohoworyła, posmijałaś. Jak Żyd Jomko prywoziw do nas kostruliе i babśki płatia prodawati, to tak Żyda zahoworyti umieła, szto toj za puw ceny juoj swuoj towar prodawaw. A niby-to Żydy takije cwany.

Mużczyny to prosto oczy odorwati od jijiе ne mohli. Hoża była, a jak szcze usmichnet´sia i zamorhaje swojimi czornymi oczyma, to kawaliеry ne znali, szto z jimi robit´sia. Ne odin chłopeć chotiew by z jeju na zabawi zahulati, a nekotorym to chodili po hołowiе dumki, jak by tut z Sieńkoju ożenitiś. Nekotorym, bo tyje z biednych siemjuw i tak znali, szto Sieńka ne dla jich. Tak samo tichi i spokuojny chłopci toże do Sieńki ne pudchodili.

Koło Sieńki wse krutiliś najbohatszy, nu i najbuolsz krykliwy, tyje u kotorych rozumu w hołowiе mało, za toje mnuoho siły w kułakach i welika ochota z kimś za szto-nebud´ pobitiś. Jak ono zabawa w seliе, to szto i raz za Sieńku bjut´sia. Wsiе nibyto jijiе boronili. Odnoho razu chłopciowi z susiednioho seła udałoś zahulati z jeju na zabawi. Ne dowho tieszywsia, zaraz dustaw od naszych po chrebetowi. Prawda, naszym toże nedowho potum dustałoś, bo odpomstiti pobitoho pryjszło ciełe susiednie seło. Mało kotory płuot cieły tohdy ostawsia i mało kotory chłopeć byw ne pobity. Sztachety puszli w ruch. Miew tohdy Pilip roboty. Dwery w joho chati puw dnia ne zamykaliś od wsiakich pokalieczanych.

Lubiw sobiе w nedielku siesti Pilip na hulici, na ławci pered swojeju chatoju i warszawśku hazetu poczytati. Czasom chtoś tam prysiadet´sia, zapytaje, szto w hazeti piszut. Stała i Sieńka prysiadatiś. Chocz czut' czytati i pisati wmieła, to i wona diwiłaś w Pilipowy hazety. Znała diewczyna, szto robit. A jak by ja tak wyjszła zamuż za Pilipa, to nekiepśko mieła b – dumała sobiе. Wuon chłopeć spokuojny, ne swarliwy, to i ne czepjawsia by posli do mene ne wied´ czoho. To niczoho, szto Pilip ne bohaty, wuon wmieje ludi lieczyti, to rozbohatieje. Chworych nikoli ne zbrakne. Bo jak wyjszła b za bohatoho hospodara, to chocz hroszy byli b i tak, robiti tiażko treba. U bohatoho hospodarka je buolsza, to i roboty ne mensz, a buolsz czym u biednoho z małoju hospodarkoju. A tyje bohaty to czasto welmi skupyje i żunkam hroszy zusiem ne dajut. Szto ż iz takoho bohatstwa?

Daliej bude w nastupnych nomerach

Jurij PLEWA

«А нех його... коронавірус?»

Свіᵉт ціᵉли час живе пандемією – перша фаля, друга…. Уже, здається дошлі ми до п'ятої, з новимі рекордамі тих, што захвориᵉлі або й умерлі. Одни бояться, другі кажут, што всьо то видумкі; одни щеплятьця, другі зусіᵉм про тоє не думают, а ще й кричат голосно, якоє то шкудліве і певно всіᵉ од тої вакцинації колісь повмірают. Алє, што би хто не думав і не говорив, коронавірус має вплив на нас усіᵉх, а штось такоє, як епідемія – ще кілька ліᵉт тому здавалося б не до подуманя, – є вже просто фактом. Так як для наших прадідув била хотя б халєра, которої бояліся, бо несла з собою смерть і нещастє. От і тим разом буде про тоє – колісь страшне, а теперка просто негоже – слово.

Холєра, *халєра* (бо так найчастіᵉй кажут на наших пудлянських сьолах) значило колісь просто тяжку інфекцийну хворобу. Алє вже мнуого ліᵉт тому воно вуйшло до нашої, і не оно нашої, мови як проклятіє або просто бридкє слово – колі хто хоче матюка загнуті, то і часто тая *халєра* з'являєтьця (хоч є і гуорши слова, коб заругатісь, алє ми про їх пісаті не будем).

Колі хтось з кімсь свариться, то і нераз «невхуодь» тоє слово вийде йому з рота – *Нех тебе халєра!*, *Нехай тебе халєра возьме!* Можна тоже учуті *Нехай тебе муор!* Кльони говоритьця не оно по тоє, коб показаті, што хтось нас розгніᵉвав. Колісь люде ще ж віᵉрилі, што вони фактично шкодят – як комусь скажем штось кєпськє, то так і станеться: як скажем *Коб тебе покрутіло!*, то того другого фактично покрутіт, як викричимо *Коб ти здох!*, то наш ворог умре, а як скажем *Нех тебе халєра!*, то тая халєра приде до того, до кого ми своїᵉ кльони пустілі. Значиться, якаясь вижша сіла нас учує і послухає (а што міᵉло б статіся – пришло так до голови, – колі скажем *Бодай ти скіс?...*).

Кльони кажут не оно у сварці, алє тоже тогди, колі той, кого не любім або нас розгніᵉвав, не чує – *А нех його халєра!*, *А нехай їх халєра возьме!* Може за куолькісь там ліᵉт такім бридкім словом стане тоже нінішні коронавірус або ковід – *Коб його коронавірус! А бодай тебе ковід!*

З заразамі нема жартув: білянські холєрични могілкі – с. Біᵉла к. Біᵉльська. Фото Ю. Гаврилюка

Алє оставмо кльони, ще колісь про їх довш напішемо. Верніᵉмося за тоє до нашого бридкого слова *холєра*, *халєра* (на білоруськомовнуй території учулося тоже *халєрачка*).

Колі часом чогось є вельмі мнуого, то скажут на наших сьолах *до халєри*: *Розвелосьо зіᵉля до халєри. В Івана то гектарув до халєри било.*

Колі хтось здівовани або незадоволяни, то може сказаті *а што / що то за халєра?*

Колі хтось муоцно злуосни, учуємо в пудлянських сьолах *аж халєра бере*: *Його аж халєра бере, што сусіᵉд буольш грошы заробляє.*

Вельмі часто наше негоже слово означає особу з кєпським характером або когось, кого просто не любім: *Тая Оля то добра халєра. Остав іїᵉ, лєпі не зачипай халєри.* Можна тоже учуті, што кажут так про звіᵉри, котори надоїᵉлі чи всякі шкуоднікі: *собача халєра, халєра мушача.* Даймо довши приклади, запісани од стариᵉйших люді:

Найбуольш пуд піᵉчу халєра тая виводілася, прусакі.

Я ще коня міᵉв, то клав на щуриᵉ затрути хліᵉб. То бач, халєра розумна, у жолуб, де куонь є, занюос той хліᵉб.

Значиться, щур, хоч халєра, алє розумна…

Часом слово *халєра* то і без ніякої потреби люде говорат – от колі хтось злуосни, чимсь денервується, то і тоє слово в мові з'являється.

На кунець сіᵉтої пісаніни, розкажиᵉмо одін народни анеґдот, запісани у Збучові в ґміні Чижиᵉ, де й маємо наше бридкє слово:

Сідіᵉв діᵉд з бабою і каже:

– Знаєш бабо, згані, як я колісь тебе пуд грушою ждав. Давай приганємо молодиє ліᵉта.

Старий взяв кія і пушов пуд грушу, жде, жде, жде, нема. Приходіт, старая сідіт на печиᵉ, ногамі махає.

– Тебе халєра, чом же ж ти не пришла, я тебе попождав?

А баба каже:

– Бо мама не пустілі.

От і такій весьоли пудляські акцент на кунець. Маю надіᵉю, што вдалося вас хоч троху розвеселіті в той тяжкі час. А бридкіх слуов не говориᵉте, бо то й не гоже.

Людмила ЛАБОВИЧ

Холера це особливо небезпечна інфекційна хвороба, яка за несприятливих умов швидко набирає характеру епідемії або навіть пандемії (збудника холери офіційно визнано чинником біологічної зброї). Саме II пандемія холери (1826-1851 рр.), яка захопила також Європу, стала основним поштовхом до створення Міжнародних медико-санітарних правил.

Жичу вам на Новий рік

Ось такі новорічні побажання передав редакції «Над Бугом і Нарвою» наш вірний читач, **Василь Петюк** з Гіжицька, роджений 1924 року в селі Гонятин у ґміні Долгобичів Грубешівського повіту Люблинського воєводства. Саме з такими побажаннями він ходив від хати до хати ще 7-річним хлопцем у своєму рідному селі на Холмщині:

Сій Боже, роди Боже
Жито, пшеницю,
Горох, сачовицю,
Коноплі під стелю,
А лен по коліна.
Щоб Вас хрещених
Голова на боліла,
Щоб родило з землі,
Щоб був хліб на столі,
І на полі, і в стодолі,
Щоб добра було доволі,
Щоб не знали вже розпуки
Ваші діти ані внуки.
Жичу Вам на Новий рік
Щоб щасливий був Ваш вік.

Toponomastyka nad Bugiem i Narwią

Toponomastyka jest działem onomastyki zajmującym się toponimami, czyli nazwami miejsc (miast, wsi, jezior, rzek, pól, lasów, łąk, gór itd.). Nazewnictwo różnych obiektów wynika z przynależności kulturowej i historycznej danego regionu. Nie zawsze jednak nazwy miejscowe są zgodne z nazwami oficjalnymi...

Organem odpowiedzialnym za nowe nazewnictwo była Komisja Ustalania Nazw Miejscowości przy Ministerstwie Administracji Publicznej jako państwowy organ administracyjny powstały w 1934 r., a po wojnie reaktywowany w 1945 r. i działający głównie na terenach tzw. Ziem Odzyskanych do 1960 r. Obecnie w Polsce tym się zajmują dwie komisje standaryzacyjne: Komisja Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych i Komisja Standaryzacji Nazw Geograficznych poza Granicami Polski.

Najmniej pracy po drugiej wojnie światowej miała komisja na terenach południowo-wschodniej Polski po przesiedleniu ludności ukraińskiej na Wschód, a w ramach akcji „Wisła" na tzw. Ziemie Odzyskane, bo wraz z mieszkańcami fizycznie znikły wioski, palone z różnych powodów i motywów przez obie zresztą strony – i przez Polaków, i przez Ukraińców. Pozostały zarośnięte cmentarze i rozsypujące się cerkwie. Paradoksalnie zamiana na kościół lub przeniesienie do skansenu było metodą na ocalenie świątyni.

Inaczej się stało z polską częścią Prus Wschodnich, Dolnym Śląskiem i Pomorzem Zachodnim. Tu większość mieszkańców uciekła, a pozostałych wysiedlono w kilku turach. Z polskiego punktu widzenia stała się sprawiedliwość dziejowa. To nie my napadliśmy na Niemców. Pozostał opustoszały teren, który trzeba było zasiedlić. I zasiedlono repatriantami ze Wschodu, z zagęszczonej Małopolski i Mazowsza, ludnością ukraińską. A co zrobić z niemieckimi nazwami? I tu pojawiło się pole do popisu dla mniej i bardziej uczonych toponomastyków. Jeżeli była uprzednio polska nazwa, to ją wykorzystano. Morungen, Elbing czy Allenstein stały się polskim Morągiem, Elblągiem czy Olsztynem. Niektóre nazwy bliskie polskiemu brzmieniu spolszczono, np. Gonsken na Gąski, Kelbonken na Kiełbonki, Nikolaiken na Mikołajki lub przetłumaczono np. Alt Juchen na Stare Juchy, Schön Feld na Ładne Pole, Gutten Wald na Dobry Las. A co zrobić z nazwami nieprzystającymi do powyższych kryteriów? Z przyczyn politycznych, jak i braku źródeł, a częściowo wskutek słabego przygotowania merytorycznego członków komisji, tworzono potworki językowe, na przykład wykorzystując nazwiska mazurskich działaczy polonijnych. No i mamy Giżycko, Mrągowo, Kętrzyn. Zabrakło miasta dla Michała Kajki, ale za to ma ulicę w Mikołajkach.

Czy takimi samymi kryteriami kierowały się władze w stosunku do ziem południowo-wschodniej Białostocczyzny? Nie było potrzeby. Państwowość polska już na tych ziemiach była i urzędowe nazwy przetrwały, co najwyżej trzeba było w nazewnictwie wprowadzić polską fonetykę. Nie liczono się z tradycjami historycznymi, z miejscową wymową gwarową nazw, opinią mieszkańców. Miało brzmieć po polsku. Najczęściej „h" zastępowano „g" i zmiękczano „e", np. Ryhoruwci zostały zastąpione przez Gregorowce, Jahudnyki – Jagodniki, Hołubiwszczyna – Gołubowszczyzną, Medweżyki – Miedwieżykami lub nazwę całkowicie polszczono: Oriешkowo – na Orzeszkowo, Krywaja – na Krzywa. A co spowodowało, że Berezowo nie zostało Brzozowem, Telatycze – Cielątkowem, Spiczki – Zapałkami (oczywiście nazwa wsi z rosyjską nazwą zapałek nic wspólnego nie ma, ale komuś mogło się skojarzyć), Kruhłe – Okrągłym, Berezyszcze – dajmy na to Brzozowszczyzną?

A jeszcze zostały Holonki, Dorożki, Werstok, Iwanki, Dubiny, Haćki, Koszki, Mołoczki. Nie jest źle! Pole do „twórczości" szerokie.

Najbardziej mnie irytuje nazwa, którą często widuję na drogowskazie, jadąc na swoją Ojcowiznę, a mianowicie: Jelonka. Miejscowi tę wieś nazywają Jilanka od rdzenia jił, jały, juołka (świerk, świerki, choinka), a jakiś niezbyt uczony toponomastyk wyprowadził nazwę od jelonka (małego jelenia).

Kolejny absurd pojawił się stosunkowo niedawno. To „twórczość" byłego już wójta gminy Orla, który zamyślił wprowadzenie dwujęzycznych nazw miejscowości w swojej gminie, całkowicie zafałszowując rzeczywistość. Dla ludzi gdzieś tam z Polski może to być ciekawe, ale całkowicie wprowadzające w błąd. A kto będzie miał tyle cierpliwości i chęci, aby tłumaczyć nasze niuanse – i historyczne, i narodowe, i językowe? Zresztą naszym ukraińskojęzycznym „Białorusinom" też trzeba wiele jeszcze wyjaśniać, a i tak będą twierdzić swoje, bo im Stalin powiedział, kim oni są!

Фото Ю. Гаврилюка

Obeznani Czytelnicy nie potrzebują szerszych informacji, bo je mają. A więc w telegraficznym skrócie: grupa wynajętych „specjalistów” w gminie Orla wprowadziła nazwy białorusko brzmiące, pisane zgodnie z zasadami białoruskiej ortografii, wywołując zdziwienie u miejscowych, bo tymi nazwami nikt się nie posługiwał. I tak to na tablicy pojawiła się „Orla” pisana cyrylicą zamiast używanej „Wuᵒrla”. A więc po co wśród ukraińskiego językowego morza stawiać słupy z białoruskimi nazwami?

Prześledźmy, jakimi drogami szło urzędowe nazewnictwo na południowo-wschodniej Białostocczyźnie. W pierwszej kolumnie nazwa urzędowa, obok kursywą nazwa miejscowa (dodaliśmy też nazwy zapisane zgodnie z zasadami ortografii ukraińskiego języka literackiego, które w pewnych wypadkach będą odbiegać od ukraińskiej wymowy lokalnej – Red. „NBiN”).

Bobrówka – *Bobriwka* – Бобрівка
Cielуszki – *Tełuszki* – Телушки
Czyże – *Czyżyᵉ* – Чижі
Długi Bród – *Mackewyczi* – Мацкевичі
Dobrowoda – *Dobrywoda* – Добривода
Gołubowszczyzna – *Hołubiwszczyzna* – Голубівщина
Gorodczyno – *Horodczyno* – Городчино
Gradoczno – *Hradoczna* – Градочна
Grabarka – *Hrabarka* – Грабарка
Grabowiec – *Hrabuweć* – Грабівець
Gredele – Hredeliᵉ – Гределі
Gregorowce – *Ryhoruwci* – Ригорівці
Gruzka – *Hruzkaja* – Грузка
Jagodniki – *Jahudnyky* – Ягідники
Jelonka – *Jᵉlanka* – Їлянка
Klejniki – *Kleniki* – Кленики
Kleszczele – *Kliszczeli* – Кліщелі
Klukowicze – *Klukowyczy* – Клюковичі
Kośna – *Kusnaja* – Кісна lub Косна
Krasna Wieś – *Krasne Seło* – Красне Село
Krzywa – *Krywaja* – Крива
Kuzawa – *Kuzawa* – Кузава
Lewosze – *Liwoszi* – Лівоші
Litwinowicze – *Lytwynowyczy* – Литвиновичі
Mętna – *Mutna* – Мутна
Mikulicze – *Mykulyczy* – Микуличі
Mielnik – *Melnik* – Мельник
Milejczyce – *Miliczyczy, Milijczyczy* – Милейчичі lub Милійчичі
Morze – *More* – Мope
Nurzec – *Nureć* – Нурець
Orla – *Wuᵉrla* – Вірля lub історичny zapis Орля (XVI-wieczne dokumenty ruskojęzyczne)
Orzeszkowo – *Oriᵉszkowo* – Орішково
Parcewo – *Parciowo* – Парцьово
Piszczatka – *Pyszczietka* – Піщатка
Pogreby – *Pohreby* – Погреби
Połowce – *Połowci* – Половці
Repczyce – *Ripczyczy* – Рипчичі
Rogacze – *Rohaczi* – Рогачі
Starzyna – *Staryna* – Старина
Stawiszcze – *Stawyszczy* – Ставищі
Stołbce – *Stowpci* – Стовпці
Suchowolce – *Suchowulci* – Суховільці lub Суховольці
Sycze – *Syczᵉ* – Сичі
Telatycze – *Tylietyczy* – Телятичі
Tokary – *Tokari* – Токарі
Topczykały – *Topczykały* – Топчикали
Trześcianka – *Trościanka* – Тростянка
Tymianka – *Timynka* – Тимінка lub Тим’янка
Werpol – *Wyrpil* – Верпіль
Wilanowo – *Wylinowo* – Велиново (wg zapisu w XVI-wiecznych dokumentach ruskich)
Wólka Nurzecka – *Wilka* – Вілька Нурецька
Wólka Terechowska – *Wilka* – Вілька Терехівська
Wólka Wygonowska – *Вулька* – *Вілька* Вигонівська (bardziej właściwy jest tu używany jeszcze w XIX w. przymiotnik *Wahanowska* – *Ваганівська* – od wsi Wahanowo koło Brześcia, z kórego pochodzili założyciele wsi Wólka i Podbielsk – obecnie Podbiele; gdy ok. 1900 r. Wahanowo zaczęto nazywać Wygonowem, Wólka Wahanowska stała się Wygonowską – Red. „NBiN”).
Wyczółki – *Wyczuwky* – Вичулки
Zubacze – *Zubaczi* – Зубачі

Jak widać, nazwy miejscowe wynikają z gwary, którą się posługują miejscowi oraz bliżsi i dalsi sąsiedzi, a także mają fonetyczne cechy ukraińskie.

Arkadiusz KULGAWCZUK

Словник

Оздоблена дерев’яним ажуром хата на одній з вулиць Добриводи. Фото Ю. Гаврилюка

української говірки села Добривода

Одним із основних складових елементів мови є її лексика, тобто засіб слів, якими мовці описують відомі ним речі і явища світу. Отже, окрім двомовних словників, які допомагають розуміти інші мови та різного роду словників, які сперті на писемні джерела, виникають також словники говірок окремих сіл. У випадку нашого україномовного простору маємо, між іншим, словники мови сіл Храболи (гм. Більськ) і Курашево (гм. Чижі), які складені їхніми уродженцями – Миколою Врублевським й Іваном Петручуком. Є також словник мови Добриводи коло Кліщель, який зберігся у рукописній спадщині уродженця Галичини, проф. Олекси Горбача.

Добриводський словник був опублікований вже після смерті автора, у збірникові з серії «Діалектологічні студії», присвяченому пам'яті проф. Ярослави Закревської (1931-1999) – «визначного діалектолога, лінгвогеографа, відомої дослідниці гуцульського говору». Львівська вчена, яка народилась у Звяртові, що поміж Замостям і Томашевом-Люблинським, була, між іншим, співавторкою і одним з редакторів 2-го тому «Атласу української мови» («Волинь, Наддністрянщина, Закарпаття і суміжні землі»), де в категорії «суміжних земель» картографовано також Підляшшя і Берестейщину з Пинщиною. З території Північного Підляшшя потрапили на карти два села – Жерчичі (Сім'ятицький повіт) та Добривода (Гайнівський повіт). Мовний матеріал у цих селах записував у 1965-1967 рр. науковий працівник Університету Марії Кюрі-Склодовської в Люблині Михайло Лесів – основою була «Програма для збирання матеріалів до Діалектного атласу української мови» (Київ, 1949). Можливо, що саме інформація від цього філолога спонукала Олексу Горбача, щоб і самому податися до Добриводи.

Завдяки короткому упорядницькому вступові до публікації словника, знаємо, що проф. Горбач Добриводу відвідав у серпні 1973 р. та його інформаторами були Якуб Явдосюк, Іван Явдосюк, Катерина Явдосюк, Якуб Смик і Наталія Смик. Вартою уваги є також замітка, що «у вересні 1997 року Я. Закревська взяла участь у діалектологічній експедиції на Підляшші, що була спільним проєктом Університету Марії Кюрі-Склодовської та Волинського університету ім. Лесі Українки. Одна з цілей Я. Закревської у цьому проєкті – відвідати с. Добровода. Там дослідниця хотіла звірити для публікації словник цієї говірки О. Горбача, а також зробити магнітофонні записи».

На жаль, як бачимо вже з заголовка публікації, видавці добриводського словника вжили варшавської бюрократичної, а не – правильної з точки зору історії та філології – місцевої української назви села, яка звучить Добривода. Саме таку форму зафіксував хоч би Михайло Кондратюк, автор монографії «Nazwy miejscowe południowo-wschodniej Białostocczyzny», виданої Польською академією наук у 1974 році. Тоді, до речі, також офіційна польська назва села мала форму *Dobrywoda* й саме таблицю з таким написом можемо побачити на фотографіях учасників молодіжного рейду «Пудляше '85»; отже, бачив її, і певно так записав, сам Олекса Горбач.

Слів, які зібрав український філолог, коло двох тисяч. Переважна більшість відома всім підляшанам, які більшменш вільно говорять «по-свойому», хоч є й різні цікавинки. Для прикладу – комашка, що у науковій українській термінології має назву «сонечко семикрапкове», тобто польською «biedronka siedmiokropka», у записах Горбача це «брулька» (великою буквою зазначений акцент а «'» пом'якшення): «**брУл'ка**, -и бедрик (Coccinella septempunctata)» (бедрик це також назва локальна, відома й у формі бездрик). Є тут навіть опис культурного явища: «**бУслови лАпи** хлібець, печений на Благовіщення, як прилітають лелеки: *йак пЕрший бУс'ол прил'ітАйе, спивАйут: "бУс'ол докОла, немА пАна удОма. ПоІхау до вІл'ки кл'учИ куповАти, травУ випускАти*».

Отже Добривода – неабияке селечко! Бо ж крім цього словничка, який може послужити для створення більшого словника української розговірної мови нашого регіону, має вона ще збірники співаних тут народних пісень. Не можна й забувати про видавані від багатьох років календарі, які також мають місцевий культурний зміст. Але найкращий лік на ситуацію – *надалі по-добривідському говорити і співати.*

ЮГ

Горбач О. Словник північно-підляської говірки села Добровода близько Гайнівки (Польща) (упорядники Н. Хобзей, О. Тріль // Діалектологічні студії. 3: Збірник пам'яті Ярослави Закревської / Відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Видавництво М.П. Коць. — Львів, 2003. — С. 454–488.

ОЛЕКСА ГОРБАЧ (1918–1997) – мовознавець, славіст і видавець, якого Павло Гриценко на сторінках річника «Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze» 1998 назвав титаном української науки, вищу освіту здобув ще у Львові, де у 1940 році закінчив навчання у Львівському університеті з рекомендацією до аспірантури та почав працю лаборантом на кафедрі української мови. Все ж його наукова кар'єра це вже еміграція – після Другої світової війни проживав у Німеччині, де продовжив професійну підготовку в Українському Вільному Університеті (УВУ) у Мюнхені (перенесений з Праги, яка опинилась у «соціалістичному таборі»). Працював в УВУ, а також у німецьких університетах – Ґеттінґенському, Марбурському і Франкфуртському (Франкфурт-на-Майні). Його науковий доробок складають праці зі славістики, зокрема україністики, полоністики, русистики, богемістики, гунґарології, історії слов'янських літературних мов, лексикології і лексикографії, міжслов'янських мовних зв'язків, діалектології, ономастики, етнографії та фольклористики. Більшість з них потрапила до 8-томного збірника «Зібрані статті», якого окремий том складають дослідження різних аспектів історії «християнізації Руси-України». Важливим вкладом в популяризацію наукових знань була праця над «Енциклопедією українознавства», для якої Олекса Горбач написав низку фундаментальних статей (а загалом понад 100), в тому числі й «Підляські говірки», які описав, що це «найзахідніша група українських північних або поліських говірок, що на півдні переходять у холмські говірки (нині лише у формі небагатьох острівців), а на схід від Бугу й р. Лісної – в західньо-поліські говірки» («Енциклопедія українознавства. Словникова частина», т. 6, Париж – Нью-Йорк 1970, с. 2083-2084).

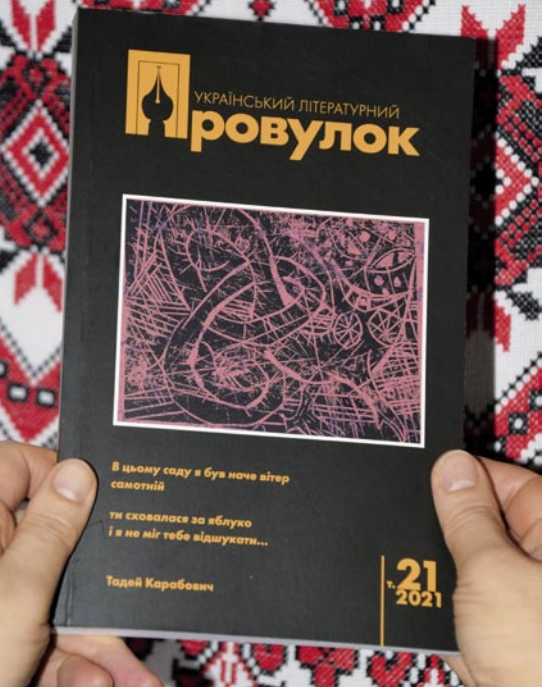

Наприкінці минулого року вийшов друком черговий, вже 21-й, річник «Українського літературного провулка» – альманаху, який представляє творчість українських літераторів у Польщі. Знайдемо в ньому твори та літературознавчі аналізи письменників, поетів, науковців і публіцистів, які походять з українських середовищ і творять українською мовою. За більш вже ніж двадцять років існування періодику створилася своєрідна структура його змісту, у якому знаходимо поетичні твори та прозу, розмови про літературу й мистецтво, переклади, літературний архів, народну поезію, а також рецензії, літературознавчі статті і повідомлення.

Література у добі карантину: «Український літературний провулок» 2021

Найновіший «Провулок» особливий може цим, що створювався він у незвичайний час, коли по цілому світу панувала пандемія коронавірусу й, як написано у вступному слові до цього тому, описує він «літературний процес в умовах карантину». Інше цікаве для нашого підляського читача, це багата присутність тем зв'язаних з поезією, твореною на землях між Бугом та Біловезькою пущею. Це, звісно, не дивує, бо Північне Підляшшя це, нікуди правди діти, своєрідний Клондайк української поезії у Польщі.

Знаковим у цьому контексті є широка презентація в найновішому «Провулкові» поезії б.п. Івана Киризюка. Поет і громадський діяч, член Національної спілки письменників України, помер наприкінці 2021 року, в якому відзначував ювілей 50-річчя літературного дебюту. В альманасі можна прослідкувати творчість підляського поета від часів, коли він писав ще «до шухляди», тобто від 1960-их років. Публіковану у «Провулкові» поетичну збірку «Пісні моєї сторони» підготував у 1985 році люблинський краєзнавець та фольклорист, уродженець Південного Підляшшя Іван Ігнатюк. Перші твори Івана Киризюка були писані підляською говіркою рідного села Крив'ятич – у віршах з 1980-их років можна прослідкувати процес засвоювання творцем літературної української мови як засобу поетичного слова.

Як особливо і незвично, у контексті відходу у вічність підляського поета, звучить надрукована у вступі до збірки цитата з його вірша:

Поки я буду жити
Та по землі ходити
Тобі буду снувати
Думу радості й журби...

Про говірку в українській підляській літературі пише у «Провулкові» Людмила Лабович. Це науковий, перш за все мовознавчий аналіз творів з 1980-х років, де з'являються зокрема такі прізвища, як, згаданий вже, Іван Киризюк, Софія Сачко, Ірина Боровік, Юрій Гаврилюк, Євгенія Жабінська та Юрій Трачук. Це також представлення процесу літературного шляху – від народної творчості до високої літературної культури.

Про поетичний світ і феномен творчості однієї з героїнь статті Людмили Лабович – Софії Сачко – пише також Тадей Карабович. Досліджує він зокрема питання національно-літературної тотожності підляської поетеси і на прикладі її творчості показує ширший контекст свідомості на зіткненні світів: тутешнього, польського, українського і білоруського. Головний редактор альманаху публікує в ньому також свої нові вірші.

Іншим героєм 21-го тому «Провулка» є Іван Златокудр – поет, перекладач, член Спілки польських літераторів, родом з підльвівських Винників, який живе в Нижньосілезькому воєводстві. У часописі поміщено його вірші українською та польською мовами, інтерв'ю, в якому розповідає про своє життя та літературну дорогу, наукову статтю Івана Немченка про плантативну символіку в його поетичному світі, а також переклади його авторства.

У трансляторській частині видання слід згадати переклади творів з різних мов Тадея Карабовича, а також «Надсянські поезії» Мілі Лучак, у перекладі Ярослави Кобилко. Ця остання збірка гарно вписується у свято 30-ліття Незалежності України, яке відзначали в 2021 році. «Добрий день Україно моя...», «Україно моя / Матінко люба...», «Всесвітний Господи / Боже наш Єдиний / Поможи Україні...» – ось як патріотично звучать інвокації віршів перемиської поетеси.

Надсяння виповнило також літературний архів 21-го тому «Українського літературного провулка». Тут спогади Йосипа Шагали – мешканця села Клоковичі у Перемиському повіті, а також барокові твори анонімних надсянських авторів – рукописи XVII століття з колекції греко-католицької капітули у Перемишлі. Їх публікацію завдячуємо дослідницькій праці Володимира Пилиповича, який у 2021 році удостоївся звання доктора *honoris causa* Українського католицького університету у Львові.

Може і не так давня, але також вже історія української літератури, це розмова українського літературознавця проф. Миколи Зимомрі з Тадеєм Карабовичем про літературно-мистецький журнал «Світо-вид» (1990-1999). Не зважаючи на це, що інтерв'ю зосереджене на прослідженні редакційної праці колегії журналу, але показує воно важливу роль часопису у процесі змін в українському літературному житті бурхливих 90-их, повернення еміграційної літератури в Україну та нагадує про такі прізвища, як поети, члени Ню-Йоркської групи, Богдан Бойчук і Марія Ревакович.

Тексти поезій та літературознавчі статті прикрашають, надруковані як ілюстрація, дереворізи художника з Дніпра Сергія Алієва-Ковики.

Славомир САВЧУК
Польське Радіо Білосток

Український літературний провулок, т. 21, Люблін 2021, Товариство любителів скансену матеріальної спадщини Холмщини й Підляшшя у Голі, 264 стор.

Towarzystwa włościańskie w powiecie bielskim guberni grodzieńskiej w latach 1882-1915

O Banku Włościańskim i spłacanych przez 666 miesięcy kredytach na zakup ziemi, z których w „carskich czasach" korzystali „ruscy" chłopi, możliwe że też pradziadowie naszych Czytelników – czyli kolejny debiut na łamach naszego pisma.

Reforma uwłaszczeniowa zapoczątkowana manifestem z 19 lutego 1861 r. upodmiotowiła chłopów w Imperium Rosyjskim. Uzyskali oni wolność osobistą i zostali właścicielami uprawianych gruntów. Kolejną korzystną zmianę przyniosło włościanom utworzenie w 1882 r. Banku Włościańskiego (*Крестьянский поземельный банкъ*), które umożliwiło chłopom aktywne uczestnictwo w obrocie handlowym nieruchomościami ziemskimi. W 1885 r. oddział Banku Włościańskiego został uruchomiony w Grodnie. Nowo utworzona instytucja bankowa udzielała indywidualnym włościanom lub towarzystwom włościańskim długoterminowych kredytów na zakup gruntów należących do ziemiaństwa.

Towarzystwa włościańskie były rodzajem spółek, zakładanych przez włościan należących do jednej lub kilku pobliskich miejscowości w celu wspólnego zakupu majątku ziemskiego na bazie kredytu udzielanego przez Bank Włościański. Zasady ich powoływania i funkcjonowania określiło odrębne rozporządzenie wydane przez Radę Państwa 30 maja 1888 roku. Towarzystwo rejestrowano w zarządach gminnych (*Волостное правление*), na których obszarze znajdował się majątek będący przedmiotem zakupu.

Członkowie towarzystw zobowiązani zostali do spłaty ratalnej zakupionej nieruchomości w ciągu 55 lat i 6 miesięcy z oprocentowaniem rocznym wynoszącym 4,5%. Każda rata była spłacana w półrocznym terminie. Organem zarządczym towarzystwa było zebranie (*сходъ*). Decydował on m.in. o trybie spłaty zadłużenia, zastawianiu nieruchomości należących do towarzystwa w przypadku braku funduszy na spłatę rat czy przyjęcia nowych członków. Aby uchwały podjęte na zebraniu były wiążące, podczas głosowania musiała być obecna minimum połowa wszystkich członków towarzystwa.

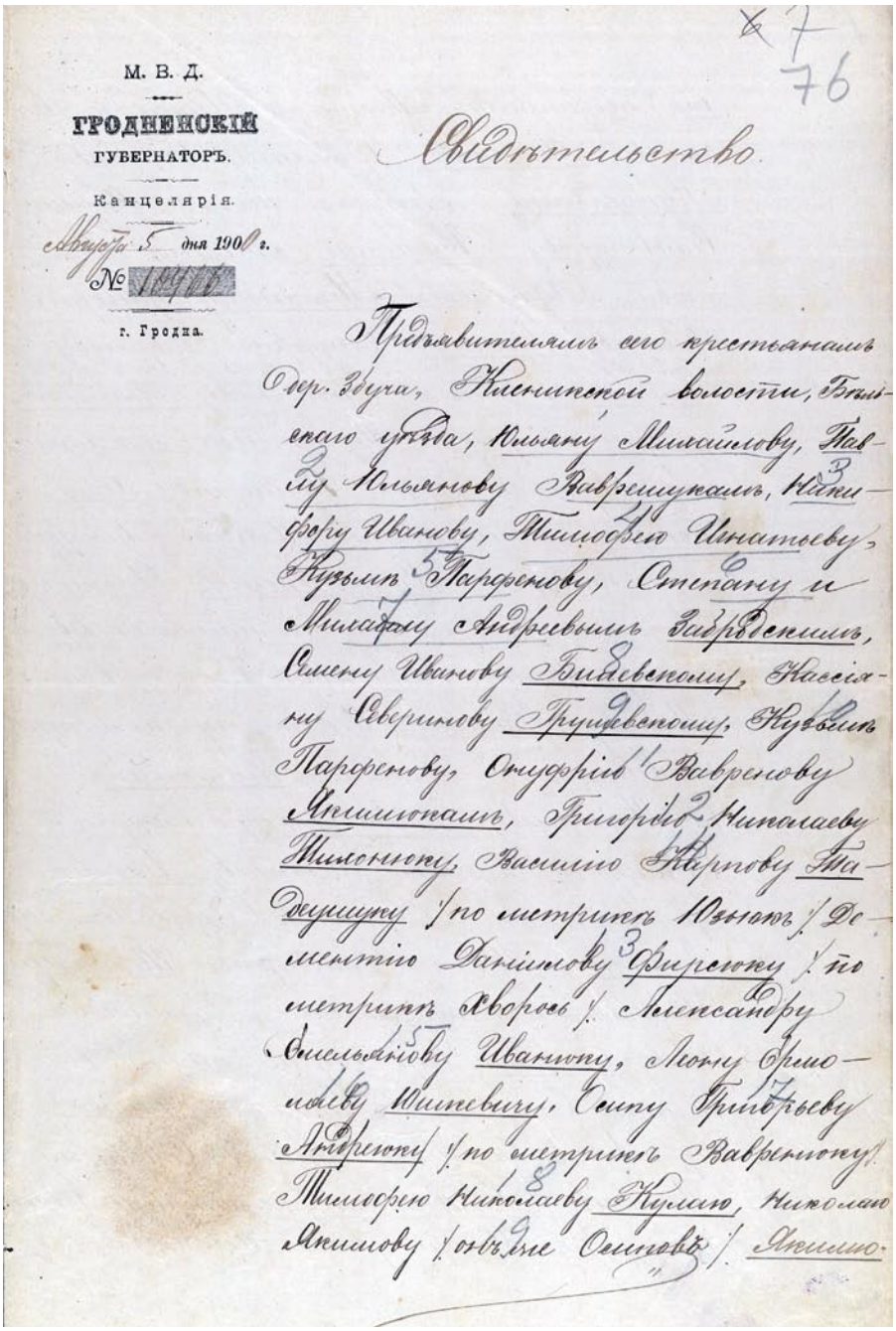

М. В. Д.
ГРОДНЕНСКІЙ
ГУБЕРНАТОРЪ.
Канцелярія.
г. Гродна.

Свидѣтельство

Fragment zezwolenia wydanego przez gubernatora grodzieńskiego 46. członkom Zbucko-Grabniackiego Towarzystwa Włościańskiego wyznania prawosławnego na zakup majątku Grabniak (z zasobu Archiwum Państwowego w Białymstoku, zespół: Starszy Notariusz Sądu Okręgowego w Grodnie, nr zesp. 280, sygnatura: 233, k. 76)

Sprzedaż ziemi towarzystwom odbywała się według określonych procedur urzędowych. Reprezentanci spółek musieli złożyć wniosek w sprawie zakupu majątku lub działki gruntu do władz gubernialnych. Następnie gubernator grodzieński przesyłał korespondencję do generała-gubernatora wileńskiego, który wydawał ostateczną decyzję (pozytywną bądź negatywną) na zakup gruntów. W międzyczasie spółka występowała o kredyt do Banku Włościańskiego. W przypadku pozytywnego zaopiniowania wniosku przez władze gubernialne zawierano umowę notarialną pomiędzy pełnomocnikami spółki a właścicielem majątku. Transakcja kupna-sprzedaży, aby nabrać mocy prawnej, musiała jeszcze zostać zatwierdzona i zarejestrowana przez Starszego Notariusza w Grodnie. Proces zakupu majątku ziemskiego przez spółkę obejmował okres około 18 miesięcy (liczony od momentu rejestracji towarzystwa w zarządzie gminnym do zatwierdzenia transakcji przez starszego notariusza). Przy uwzględnieniu biurokratycznych realiów obowiązujących w Cesarstwie Rosyjskim finalizacja transakcji nie trwała długo.

Tak więc sprzedaż majątków włościanom odbywała się pod nadzorem władz gubernialnych. Władze carskie po stłumieniu powstania styczniowego wprowadziły ograniczenia prawne w obrocie handlowym własnością ziemską na korzyść tzw. osób rosyjskiego pochodzenia. Restrykcje nie dotyczyły włościan wyznania prawosławnego, którzy bez względu na ich pochodzenie (narodowość) mogli nabywać nieograniczoną ilość gruntów przez cały okres funkcjonowania Cesarstwa Rosyjskiego. W odmiennej sytuacji znajdowali się włościanie wyznania rzymskokatolickiego. Ich uczestnictwo w transakcjach kupna-sprzedaży zależało od polityki wewnętrznej prowadzonej przez poszczególnych generał-gubernatorów Kraju Północno-Zachodniego, w granicach którego znajdowała się gubernia grodzieńska. Zarządzenie Komitetu Ministrów z 1868 roku zezwalało włościanom nabywać dowolną ilość gruntów ziemskich bez względu na to, kto był ich właścicielem (rosyjscy urzędnicy czy polskie ziemiaństwo). Sytuacja uległa zmianie za rządów generała-gubernatora wileńskiego Aleksandra Potapowa. W opinii naczelnika Kraju Północno-Zachodniego brak ograniczeń w obrocie własnością ziemską w środowisku chłopskim mógłby się przyczynić do wzmocnienia ekonomicznego tzw. jednodworców, czyli dawnej szlachty zagrodowej, która w latach 30. XIX wieku za uczestnictwo w powstaniu listopadowym została zdegradowana do stanu chłopskiego. Należy dodać, że polska szlachta zaściankowa stanowiła ponad 20% mieszkańców dawnego powiatu bielskiego. Okólnik generała-gubernatora wileńskiego z 1870 roku narzucał na podległych gubernatorów obowiązek opiniowania wszystkich transakcji kupna-sprzedaży zwieranych przez włościan oraz formalną weryfikację lojalności chłopów-katolików wobec władz. Dodatkowe procedury kontrolne oraz uzyskanie autonomii decyzyjnej przez miejscowych gubernatorów przyczyniły się do tego, że wnioski o zakup gruntów wystosowywane przez polskich włościan do władz gubernialnych były negatywnie opiniowane przez administrację rosyjską. Dopiero rewolucja 1905 roku oraz wejście w życie tzw. ukazu tolerancyjnego z 1 maja 1905 roku umożliwiły polskim włościanom swobodne nabywanie dodatkowych działek gruntów. Jednak i w tym przypadku nie obyło się bez ograniczeń, gdyż nowe prawo wprowadziło limit powierzchni gruntów przypadających na jedno gospodarstwo rolne, który wynosił 60 ha.

W powiecie bielskim w omawianym okresie utworzonych zostało 38 towarzystw włościańskich, w skład których wchodziło ogółem 967 włościan (782 – prawosławnych i 185 – katolików). Powierzchnia zakupionych gruntów wynosiła 5 165 ha. Bielscy włościanie byli stosunkowo zamożni, gdyż w momencie zakupu nieruchomości ziemskich opłacali około 30% ich wartości. Majątki ziemskie (lub pojedyncze działki) spółki nabywały przeważnie od rosyjskich i polskich właścicieli. Spośród Rosjan przeważali urzędnicy (8). Natomiast niewielki odsetek stanowili ziemianie (4) i wojskowi (2). Drugą grupę sprzedawców tworzyli polscy ziemianie (11). Spółki zakupywały pojedyncze działki gruntu również od prawosławnych mieszczan i włościan (7), którzy wcześniej nabyli nieruchomości od polskich właścicieli. Umożliwienie włościanom zakładania spółek włościańskich przyczyniło się do poprawy ich statusu materialnego. Reforma uwłaszczeniowa z 1861 roku nie zaspokoiła niedostatku ziemi wśród chłopstwa. Nadziały gruntów przypadające na wielopokoleniowe gospodarstwa rolne nie przekraczały 6 ha. Działki zakupione za pośrednictwem towarzystw umożliwiły niemal dwukrotne powiększenie gospodarstw włościańskich (o około 5 ha).

Spośród 38 towarzystw włościańskich na szczególną uwagę zasługuje Towarzystwo Narojskie. W 1902 roku spółka wykupiła największą posiadłość ziemską Narojki o powierzchni 598 ha, należącą do Rosjanki, żony radcy kolegialnego Natalii Bielajew. Towarzystwo liczyło 44 członków zamieszkałych na obszarze gminy (*волость*) klenickiej i pasynkowskiej (Czyże, Kleniki, Kotły, Miękisze, Saki, Treszczotki) oddalonych o około 80 km od majątku. Członkowie towarzystwa zakupywali duże 13-hektarowe działki stanowiące samodzielne gospodarstwa rolne. Włościanie prawdopodobnie zamierzali przenieść się na stałe z przeludnionych rodzimych wsi w celu stałego osiedlenia się w gminie narojskiej. Podobna sytuacja miała miejsce w przypadku Towarzystwa Hodyszewskiego, którego wszyscy członkowie, w liczbie dziewiętnastu, zamieszkiwali w sąsiednim powiecie prużańskim. W 1904 roku zakupili oni od wdowy po radcy stanu Elżbiecie Kastalskiej oddalony o ponad 100 km majątek Hodyszewo-Mikołajewo o pow. 422 ha (22 ha na osobę), który był położony przy granicy z gubernią łomżyńską w obrębie wsi Kiewłaki, majątków Glinnik i Markowej w powiecie bielskim (sama wieś Hodyszewo, z cerkwią parafialną, była już w pow. wysokomazowieckim).

Więc i w tym przypadku mamy do czynienia z migracją ludności wiejskiej za ziemią. Większość spółek zakładali jednak chłopi zamieszkujący w pobliżu zakupywanych majątków. Np. członkowie towarzystwa zbucko-grabniackiego, którzy wykupili od ziemianina Adolfa Wiewiórowskiego część folwarku Grabniak o pow. 122 ha, mieszkali w sąsiednich miejscowościach: Czyże, Kojły, Leniewo, Łuszcze, Podrzeczany, Stare Berezowo, Zbucz. Średnia powierzchnia działek wynosiła około 2 ha, więc włościanie zamierzali jedynie powiększyć własne gospodarstwa i w przeciwieństwie do członków omawianych wcześniej towarzystw nie zamierzali opuszczać rodzinnych stron.

Trzy posiadłości ziemskie (Hodyszewo, Myticzko, Kleniki) należały do tzw. majątków instrukcyjnych. Dobra instruk-

Cmentarz parafialny nieopodal cerkwi w Szczytach. Wzdłuż parkanu cerkiewnego – mogiły prawosławnej części rodziny ziemian Wiewiórowskich. Fot. Ju. Hawryluk

cyjne były sprzedawane przez władze gubernialne na mocy *Instrukcji z 23 lipca 1865 roku o zasadach sprzedaży ziemi państwowej w zachodnich guberniach osobom rosyjskiego pochodzenia, odbywającym tam służbę lub pragnącym na stałe się osiedlić*. Władze rosyjskie zamierzały przeznaczyć ziemię skarbową oraz majątki skonfiskowane polskim ziemianom na osadnictwo rosyjskich dygnitarzy i wojskowych, którzy zasłużyli się w tłumieniu powstania styczniowego. Majątki instrukcyjne sprzedawały zarządy gubernialne dóbr państwowych po cenach kilkukrotnie niższych niż wartość rynkowa nieruchomości. Właścicielami omawianych majątków instrukcyjnych byli: Iwan Łunskij (wł. Klenik, asesor kolegialny, pracownik gubernialnego wydziału paszportowego, zamieszkały w Grodnie), Edward Szulc (wł. Myticzka, leśniczy bielski, zam. w Hołodach) oraz Mikołaj Kastalski (wł. Hodyszewa, pracownik wileńskiego gubernialnego zarządu ds. włościańskich, zam. w Wilnie). Właściciele majątków instrukcyjnych byli pracownikami zarządów gubernialnych bądź sektora oświaty i nie mieli doświadczenia w prowadzeniu gospodarstw rolnych. Rosjanie, korzystając z możliwości łatwego zysku, sprzedali w całości zakupione od państwa dobra ziemskie miejscowym włościanom. I tak w 1899 roku majątek Kleniki wykupiło od radcy dworu Mikołaja Makowiejewskiego 61 mieszkańców pobliskiej wsi Kleniki. W 1908 roku rewir leśny Myticzko sprzedali Towarzystwu Knorydzkiemu spadkobiercy Edwarda Szulca. Natomiast w 1904 roku majątek Hodyszewo nabyli włościanie z powiatu prużańskiego. Oprócz majątków instrukcyjnych spółki zakupiły w całości jeszcze cztery nieruchomości (Bujaki, Hornowo, Narojki i Ogrodniki).

W składzie spółek bielskich przeważali prawosławni włościanie, którzy utworzyli samodzielnie 28 towarzystw. Chłopi wyznania rzymskokatolickiego założyli sześć towarzystw. Z kolei spółkami o mieszanym składzie wyznaniowo-narodowościowym były towarzystwa: Bujakowskie, Hornowskie, Knorydzkie oraz Skiwsko-Drohiczyńskie.

Polska przynależność narodowościowa włościan-katolików nie jest tak problematyczna, jak w przypadku włościan wyznania prawosławnego. W 1897 roku w Cesarstwie Rosyjskim przeprowadzono pierwszy powszechny spis ludności. Podstawowym kryterium decydującym o przynależności narodowej respondentów był język używany w codziennych rozmowach. Wyniki spisu z 1897 roku dla powiatu bielskiego wykazały obecność Małorusinów (Ukraińców), których liczebność określono na 64 256 osób (39%). Z kolei Białorusinów doliczono się około 8 tys. osób. Liczba Ukraińców i Białorusinów pokrywała się z liczbą wyznawców prawosławia w powiecie bielskim (79 380 osób i 48,3%). Jednak władze gubernialne podczas wydawania zezwoleń na zakup ziemi kierowały się głównie wyznaniem włościan, a nie ich przynależnością narodową. Stosunek władz gubernialnych do czynnika narodowościowego widać na przykładzie Towarzystwa Knorydzkiego. W Archiwum Historycznym Litwy w Wilnie zachowały się specjalne świadectwa w formie formularzy zezwalające prawosławnym członkom spółki na zakup majątku Myticzko (położonego w pobliżu Wólki Wygonowskiej). Jedna z rubryk formularza dotyczyła narodowości (pochodzenia) wnioskodawcy. Wszystkich włościan prawosławnych z Knoryd, którzy zgłosili chęć zakupu rewiru leśnego, zakwalifikowano jako Białorusinów. Urzędnicy uzupełniający wnioski nie uwzględnili wyników spisu powszechnego, w którym prawosławnych mieszkańców Knoryd uznano za Małorusinów.

Utworzenie towarzystw włościańskich było przejawem konsolidacji środowiska wiejskiego, które pomimo różnic wyznaniowych i narodowościowych wspólnie podjęło decyzję o założeniu spółek, zaciągnięciu kredytu w Banku Włościańskim i ostatecznym zakupie majątków instrukcyjnych. Członkowie towarzystw byli przeświadczeni, że zakładając organizację włościańską, będą musieli nie tylko wspólnie spłacać kredyt, ale współpracować w ramach działalności towarzystwa, chociażby poprzez uczestnictwo w zebraniach (*сходах*). Powstanie towarzystw włościańskich było również przejawem przedsiębiorczości chłopów, którzy zdecydowali się na utworzenie spółek i zaciągnięcie kredytu na zakup dodatkowych działek ziemi. Towarzystwa przyczyniły się do wzrostu mobilności mieszkańców wsi. Przykładem mogą być członkowie Towarzystwa Hodyszewskiego i Narojskiego, którzy prawdopodobnie zdecydowali się na osiedlenie w powiecie bielskim.

Janusz DANIELUK

Союз українців Підляшшя

Заняття в рамках програми «До джерел»

Останні місяці 2021 р. були дуже інтенсивними, коли йдеться про різноманітні заняття для дітей з Більська, Черемхи і Білостока в рамках програми «До джерел». Відбувалися екскурсії, майстер-класи та лекції, присвячені підляським традиціям. Попри пандемію коронавірусу, на відміну від 2020 р., всі дії вдалося провести в стаціонарній формі.

5 листопада 2021 р. учні класу IIA Початкової школи № 4 ім. А. Міцкевича в Більську брали участь у майстер-класах в Музею Обох Націй у Більську. Це були «Модні історії», заняття присвячені ознайомленню з традиційним народним костюмом Більської землі. Учні українського класу пізнавали колишні узори, відомі також з народних рушників. Була теж справжня фотосесія в народному одязі.

З черги **22-24** та **29-30 листопада** в Шкільно-дошкільному комплексі у Черемсі у II, III та IV класах відбулися майстер-класи з вишивки хрестиком. Спочатку діти, які вивчають українську мову, пізнавали українські узори (квіти, птахи, геометричні фігури, рослинні мотиви), вибирали візерунок, перемальовували його на картатий листок паперу, та потім вишивали на канві. Найбільше учням сподобалися різдвяні візерунки, за якими згодом створювалися красиві листівки та малюнки з нагоди Різдва Христового.

5 грудня майстер-класи вишивання відбулися в Початковій школі № 4 ім. А. Міцкевича в Більську-Підляському. Учні українських класів IIA та IIIA під час практичних занять вчилися вишивати хрестиком.

1 грудня в Початковій школі № 4 ім. А. Міцкевича в Більську відбувся цикл лекцій «Історія Підляшшя записана в прізвищах». Про історію виникнення прізвищ, давні імена та прізвища, які від них походять, а також про зміни в іменній системі протягом століть на Підляшші розповідала Людмила Лабович з Підляського наукового інституту.

Зустрічі відбулися в українських класах VIA, VIIA і VIIБ, а також в VIIIA. Були проаналізовані прізвища учнів з точки зору їхнього походження та кількості носіїв у Польщі та Україні.

9 грудня у Громадській початковій школі св. Кирила і Мефодія в Білостоці відбулися майстер-класи з виготовлення ляльок-мотанок. У заняттях взяли участь діти, які вчаться української мови.

Ляльки-мотанки виготовляються вручну, без використання голок, з клаптиків тканини, мереживних стрічок або бісеру. Звичай намотування ляльок був поширений переважно в Україні та Білорусі. У православній школі кожна дитина мала можливість ознайомитися з традицією та виготовити власні народні прикраси. Майстер-класи проводила Олександра Іванюк.

Чергові зустрічі з народною традицією Підляшшя пройшли **14 грудня** в Шкільно-дошкільному комплексі у Черемсі. Відбулися тоді майстер-класи, під час яких діти з першого класу, що вчаться української мови як рідної, готували святкові прикраси.

Зустрічі з місцевою рукодільною традицією, лекції про підляські прізвища, а також майстер-класи ляльок-мотанок і святкових прикрас відбувалася в рамках проєкту Союзу українців Підляшшя «Майстер-класи української культури для дітей та молоді "До джерел"» завдяки дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації РП.

Українська пісня у Дубні

20 листопада в Дубні в ґміні Ботьки відбувся концерт української музики. Виступили на ньому солісти ансамблю «Ранкова роса» з Рівного в Україні: Алла і Юрій Ковальчуки, фольклорний колектив «Добрина» з Білостока, а також Чоловічий квартет «Ясени» з Корця в Україні.

Зацікавлення концертом серед жителів Дубна було велике та показало потребу організувати такі заходи на підляських селах. Гарний концерт, чудова атмосфера, слід особливо підкреслити ангажування Сільської ради, жителів села та членів Клубу сеньйора+ у Дубні. Свій вклад у захід мав також Ґмінний осередок культури в Ботьках, який забезпечив звукове обслуговування.

Організатором концерту були Союз українців Підляшшя та Сільська рада села Дубно. Захід відбувся дякуючи дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації РП.

«Джерела – українські традиції і трансформації»

21 листопада в Ґмінному центрі культури у Воурлі відбулися «Джерела – українські традиції і трансформації». Це традиційні щорічні зустрічі з українським фольклором, які досі відбувалися в Черемсі. Цього року з уваги на те, що місцевість була обнята режимом надзвичайного стану, організатори перенесли фестиваль до Вуорлі.

На сцені «Джерел» виступили фольклорні колективи з регіону: «Ранок» з Більська, «Вервочки» і «Орляне» з Вуорлі та «Родина» з Дуб'яжина. Колектив «Малинки» з Малинник показав обряд обробки льону. На завершення заграв і заспівав відомий фольк-гурт «Черемшина» з Черемхи. Численна публіка та теплий прийом показали, що незважаючи на важкі часи, пов'язані з пандемією та надзвичайним станом, необхідно зберігати циклічність та організовувати такі зустрічі.

Концерт відбувся в рамках проєкту «Фестивалі української культури і традиції на Підляшші» завдяки дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації РП.

Чергові концерти на підляських селах

Того ж **21 листопада** відбулися два чергові концерти української музики – у селі Баціки Ближчі в ґміні Сім'ятичі та в селі Кривая в ґміні Більськ. Виступили на них «Гілочка» з Черемхи та Чоловічий ансамбль «Ясени» з Корця в Україні.

Організаторами концерту в Бациках Ближчих були Союз українців Підляшшя, Сільська рада села Баціки Ближчі та Ґмінний осередок культури в Сім'ятичах, з черги в Кривій – СУП та Сільська рада села Кривая.

Зацікавлення серед жителів показало, що виступи українських ансамблів повинні відбуватися не лише в більших міських осередках, але також у менших селах на Підляшші, де є потреба контакту з українськими піснями, які від століть були тут елементом щоденного життя жителів.

Концерти відбулися в рамках проєкту «Фестивалі української культури і традиції на Підляшші» дякуючи дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації РП.

Дотації на 2022 рік

15 грудня Міністерство внутрішніх справ і адміністрації РП подало до відома інформацію про розподіл дотацій на проєкти національних меншин. Союз українців Підляшшя отримав кошти на вісім завдань: «Діяльність Союзу українців Підляшшя»; «Зустрічі з підляським фольклором, українською традицією і поезією»; «Видавання українського часопису Підляшшя “Над Бугом і Нарвою”»; «Майстер-класи української культури для дітей і молоді “До джерел”»; «Фестивалі української культури і традиції на Підляшші»; «Діяльність аматорських художніх колективів»; «Поточне функціонування Інтернет-порталу Союзу українців Підляшшя»; а також «Інтернетні радіопередачі українською мовою “Українське слово”».

Більшість проєктів продовжує циклічні заходи українського середовища регіону, однак у 2022 р. з’являться також нові дії та нові форми. У рамках проєкту «Поточне функціонування Інтернет-порталу Союзу українців Підляшшя» з нагоди 30-ліття Союзу українців Підляшшя на сайті zup.org.pl буде створено фотогалерею, яка покаже 30 років функціонування української організації, а також ширше – історію українського руху на Підляшші. З черги основна зміна, коли йдеться про проєкт «Видавання українського часопису Підляшшя “Над Бугом і Нарвою”» це те, що від 2022 р. наш журнал буле повністю в кольорі. З’явиться також можливість купляти електронну версію «НБіН».

«Бог ся рождає, зірка сіяє»

17 грудня в Більському будинку культури відбувся XVII Міжшкільний конкурс колядок і пасторалей «Бог ся рождає, зірка сіяє» (*на фото*). Був він спрямований до молодих виконавців українських колядок, які вчаться української мови в школах на Підляшші. У минулих роках у конкурсі брали участь діти з більських шкіл, які виконували колядки різними мовами, тому й проходив він під польською назвою «Bóg się rodzi, gwiazda wschodzi». Однак цього року організатори вирішили поміняти його формулу на заміняти на суто український захід.

У цьогорічному конкурсі взяли участь діти з Початкової школи № 4 у Більську-Підляському та Шкільно-дошкільного комплексу в Черемсі. На жаль, не доїхали учні з Білостока. Виступали лише солісти, дуети, тріо і квартети.

Конкурс «Бог ся рождає, зірка сіяє» був останньою, підсумовуючою дією цілорічного проєкту «Майстер-класи української культури для дітей і молоді “До джерел”», реалізованого дякуючи дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації РП.

Колядки в Черемсі

19 грудня у Ґмінному осередку культури в Черемсі відбувся концерт українських колядок. Виступали переважно місцеві колективи: дитячо-молодіжний ансамбль «Гілочка» з Черемхи, Співоча група з Черемхи-Села, Парафіяльний хор з Кузави та солістка Валентина Веремчук із Вільки Терехівської. На концерт приїхали також українські фольклорні колективи «Родина» з Дуб’яжина та «Добрина» з Білостока. Під час концерту можна було почути багато гарних колядок та різдвяно-новорічних побажань.

Організаторами концерту були Союз українців Підляшшя та Ґмінний осередок культури в Черемсі. Відбувся він завдяки дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації РП.

Помер Іван Киризюк

21 грудня помер Іван Киризюк (1949-2021), поет та активний діяч Союзу українців Підляшшя, у минулому член редакційної колегії часопису «Над Бугом і Нарвою», відомий нашим читачам м.інш. своїми віршами, які циклічно з’являлися на сторінках журналу.

Похорон блаженної пам’яті Івана Киризюка відбувся **23 грудня** в Більську. Вічна Йому пам’ять!

Детально про цю важливу постать в історії українського руху на Підляшші та одного з відоміших підляських поетів пишемо на сторінках 3-7.

Видавнича діяльність Союзу українців Підляшшя

2021 р. був дуже вдалим, коли йдеться про видавничу діяльність. Окрім шести номерів Українського часопису Підляшшя «Над Бугом і Нарвою», Союз українців Підляшшя, в рамках різних проєктів та за кошти різних установ, видав три книжкові публікації та одну платівку.

Першим виданням був альбом «Гілочка. 25 літ Українського ансамблю. 25 lat zespołu ukraińskiego Hiłoczka», який приурочений до ювілею черемуського колективу. Знайшлися в ньому, передусім, фотографії, що показують багату історію «Гілочки» – виступи на концертах, конкурсах і фестивалях у Польщі та за кордоном, участь в різних проєктах, у першу чергу, пов'язаних із реконструкцією колишніх обрядів. Альбом видано в рамках дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації РП.

Другою книжкою, яка вийшла друком у 2021 р., була поетична збірка Івана Кириюка «Кондак жайворонка. Вибрані поезії» з віршами українського поета з Підляшшя. Видання книжки стало можливим дякуючи дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації РП та коштам Підляського воєводства.

Третя книжка – це «Українці на Підляшші. Історія – мова – культура», видана редакцією Українського часопису Підляшшя «Над Бугом і Нарвою» з нагоди 30-ліття існування журналу. Знайшлися в ній вибрані статті, що з 1991 р. були друковані на сторінках часопису. Це найбільш репрезентативні тексти, які описують події, пов'язані із творенням українського національного руху на Підляшші у 1950-1980-х роках, що стало підґрунтям інституціоналізації українського життя регіону 1990-х років, в тому числі появи Українського часопису Підляшшя «Над Бугом і Нарвою». Публікація була видана завдяки коштам наданим Посольством України в Республіці Польщі.

У 2021 р. Союз українців Підляшшя видав також платівку «Пісні не тільки ліричні» з репертуаром п'ятьох українських ансамблів з Підляшшя: співочого колективу з Черемхи-Села, «Добрини» з Білостока, «Гілочки» з Черемхи, «Ранку» з Більська і «Родини» з Дуб'яжина. Видання альбому профінансовано за кошти Підляського воєводства.

«Українське слово» на YouTube

6 січня 2022 р. на YouTube-каналі Союзу українців Підляшшя прозвучала перша передача українською мовою «Українське слово». Це продовження програм, яких можна було слухати на Радіо Ортодоксія протягом останніх 12 років.

З початком 2022 р. передачі з'являються кожного тижня в Інтернеті – на YouTube-каналі Союзу українців Підляшшя, згодом вони доступні на сайтах СУП zup.org.pl та Українського часопису Підляшшя «Над Бугом і Нарвою» nadbuhom.pl. Їх реалізація проходить у рамках проєкту Союзу українців Підляшшя «Інтернетні радіопередачі українською мовою "Українське слово"» дякуючи дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації РП.

Колядні зустрічі на Підляшші

14 січня в сільській світлиці в Рогачах у ґміні Милейчиці відбувся «Концерт колядок з вертепом». Виступили на ньому ансамбль «Ранкова роса» з Рівного та «Гілочка» з Черемхи. Гості з України подарували глядачам не лише гарні колядки з Полісся, але й вертеп у вигляді лялькового театру.

Організаторами концерту були Союз українців Підляшшя та Ґмінний осередок культури в Милейчицях.

15 січня «Вечір колядок» відбувся у Підляському інституті культури в Білостоці (*на фото*). У програмі концерту знайшлися виступи дітей з пунктів навчання української мови: Інтеграційного садочка № 26 у Білостоці, Громадського садочка «Ангелятка» при Православній

парафії Святого Духа в Білостоці та Початкової школи № 9 у Білостоці. Виступив Хор Громадської початкової школи святих Кирила і Методія в Білостоці. Як і кожного року, можна було почути колядки у виконанні гурту «Добрина» з Білостока, який є господарем та ведучим зустрічі. Як запрошені гості заспівали Молодіжний хор Православної парафії Святого Духа в Білостоці, а також пан Збігнєв Насядко. З України, з Рівного, виступив ансамбль «Ранкова роса».

Партнером Союзу в організації концерту було Місто Білосток.

16 січня відбулися чергові два колядні концерти. Перший із них зорганізовано спеціально для мешканців будинку для престарілих «Akacjowy Dom Seniora» в Кноридах у ґміні Більськ. Гарні поліські колядки та цікавий різдвяний вертеп презентували старішим підляшанам учасники ансамблю «Ранкова роса» з Рівного.

Другий «Концерт колядок з вертепом» відбувся в сільській світлиці в Дубні в ґміні Ботьки. Виступили підляські ансамблі «Родина» з Дуб'яжина, «Добрина» з Білостока, «Вервочки» з Вуорлі, а також «Ранкова роса» з Рівного в Україні. Організаторами концерту були Союз українців Підляшшя, Клуб Сеньйор+ в Дубні та Сільська рада в Дубні.

Черговий «Концерт колядок» відбувся **22 січня** у сільській світлиці в Милейчицях. Виступили на ньому колективи з Підляшшя: «Незабудки» і «Zgodne Maki» з Нурця-Станції, хор Братства православної молоді парафії св. Варвари в Милейчицях, «Гілочка» з Черемхи» та «Добрина» з Білостока. В організацію ангажувався Гурток сільських господинь у Милейчицях. Запрошеним гостем із України був Чоловічий вокальний ансамбль «Мікст», членами якого є артисти Хмельницької обласної філармонії в Україні.

Чергові два колядні концерти проведено вже наступного дня – **23 січня**. Перший із них відбувся після літургії в церкві св. Марії Магдалини в Слохах Аннопольських у ґміні Сім'ятичі. Колядки заспівали «Добрина» з Білостока та «Мікст» з Хмельницького.

Другий концерт пройшов у Сім'ятицькому осередку культури. Виступили ансамблі з Підляшшя: «Незабудки» з Нурця-Станції, «Чижовляни» з Чижів, «Вервочки» з Вуорлі та як запрошена зірка – Чоловічий вокальний ансамбль «Мікст» з Хмельницького. Організаторами концерту були СУП та Сім'ятицький осередок культури.

Усі концерти відбувалися в рамках проєктів профінансованих Міністром внутрішніх справ і адміністрації РП.

Зустріч про зимові традиції Підляшшя

17 січня в осідку Союзу українців Підляшшя в Більську відбулася зустріч, присвячена місцевим фольклорним традиціям. Взяли в ній участь учні українських класів Початкової школи № 4 у Більську. З доповіддю «Зимові народно-релігійні традиції у фольклорі Підляшшя» виступила Людмила Лабович з Підляського наукового інституту.

Зустріч пройшла в рамках проєкту «Майстер-класи української культури для дітей та молоді "До джерел"» завдяки дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації РП.

Ялинки для українських дітей

У січні в українських класах в Початковій школі № 4 ім. А. Міцкевича у Більську, в Дитячому садочку № 9 Лісова поляна в Більську, а також у Шкільно-дошкільному комплексі в Черемсі відбувалися новорічні ялинки. Усі діти, які вчаться української мови, отримали святкові подарунки. Окрім того були гри, забави і танці під українську музику. Молодші школярі підготували на ялинку спеціальні карнавальні костюми.

Новорічні подарунки купив Союз українців Підляшшя дякуючи дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації РП.

Підляський науковий інститут

Дослідник ПНІ виступив з лекцією для студентів Запорізького університету

2 листопада д-р Григорій Купріянович з Підляського наукового інституту виступив з відкритою лекцією онлайн для студентів Філологічного факультету Запорізького національного університету. Тема лекції: «Автохтонне українське населення в Республіці Польща – історія, сучасність, етнокультурна спадщина». Дослідник з ПНІ вказав на різні виміри історії та етнокультурної спадщини українського етносу на Лемківщині, Бойківщині, Надсянні, Холмщині та Підляшші. Відповів також на запитання студентів та викладачів ЗНУ.

Доповідь підляського дослідника про трансформації української ідентичності

7 листопада відбулася співорганізована Підляським науковим інститутом і Українським Товариством лекція д-ра Андрія Єкатеринчука (*на фото*) «Трансформації української ідентичності: українська національна меншина в Польщі та мігранти з України – спільне та відмінне». Д-р Андрій Єкатеринчук родом з Північного Підляшшя, є науковим працівником Інституту соціології Університету Марії Кюрі-Склодовської в Люблині, зв'язаний також з Підляським науковим інститутом. Лекція підляського дослідника відбулася в Люблині в рамках циклу «Люблинські читання», завдяки дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації.

Д-р Андрій Єкатеринчук під час лекції вказав на відмінні детермінанти, які формували ідентичність, з одного боку – української національної меншини в Польщі, з іншого – громадян України, які мігрували до Польщі. Провів детальний аналіз результатів соціологічних досліджень, які дають можливість діагнозувати різні елементи, що складаються на ідентичність. У лекції привів також матеріали, що стосуються ідентичності українців Підляшшя. На завершення лекції дослідник з УМКС дав практичні рекомендації, які можуть бути використані організаціями української національної меншини при формуванні своїх стратегій діяльності.

Після лекції відбулася довга дискусія, у якій взяли участь численні слухачі. Під час зустрічі проведено також презентацію видної минулого року Видавництвом Університету Марії Кюрі-Склодовської в Люблині нової книжки д-ра Андрія Єкатеринчука «Tożsamości zbiorowe Ukraińców w okresie niepodległości» («Колективні ідентичності українців у період незалежності»).

V Підляська українська наукова конференція «Українська мова в культурному просторі Підляшшя»

19-20 листопада відбулася в Більську V Підляська українська наукова конференція «Українська мова в культурному просторі Підляшшя» (*на фото*). Її організатором був Підляський науковий інститут, співорганізаторами – Інститут української мови Національної академії наук України та Комісія польсько-українських культурних зв'язків Польської академії наук Відділення у Любліні, Варшавське наукове товариство, Союз українців Підляшшя, Центр освіти вчителів у Білостоці та Більський будинок культури. Конференція відбулася в гібридній формі – стаціонарно в Більському будинку культури та онлайн.

Центральною темою конференції було питання функціонування української мови на Підляшші. З доповідями виступило 29 дослідників з Польщі, України і Білорусі. Під час двох днів V Підляської української наукової конференції відбулося 5 наукових сесій: «Українські говірки Підляшшя», «Топонімія та антропонімія Підляшшя», «Українська мова в публічному просторі Підляшшя», «Міждіалектні і міжмовні контакти та літературна творчість», «Історія та культура Підляшшя». Окрім того в рамках заходу проведено декілька супровідних заходів. Першого дня відбулася презентація концепції Пудляського літературного конкурсу «Пішемо по-своєму» та оповідань українською підляською говіркою Васі Плятонішиного (Василя Поскробка) «Так розказували» (Білосток 2021). Другого дня відбулася промоція монографії «Сураж – середньовічний город на мазовецько-русько-литовському пограниччі», за ред. Даріуша Краснодембського та Ганни Ольчак (Варшава 2020), а також презентація концепції, діяльності та засобів Підляського архіву.

Вперше був створений науковий комітет, до складу якого увійшли: проф. Григорій Аркушин, проф. Павло Гриценко, проф. Дорота Кристина Рембішевська, д-р Микола Рощенко, проф. Міхал Саєвич, проф. Любов Фроляк, проф. Фелікс Чижевський.

Почесний патронат над V ПУНК взяли: Бургомістр Міста Більськ на Підляшші, Бургомістр Міста Гайнівка, Бургомістр Кліщель, Війт ґміни Більськ на Підляшші, а медіа-патронат: Український часопис Підляшшя «Над Бугом і Нарвою», Польське радіо Білосток, Польське телебачення Білосток, інтернет-портал bielsk.eu, „Kurier Podlaski – Głos Siemiatycz".

Конференція відбулася завдяки дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації Республіки Польща, завдяки підтримці приватних осіб та за підтримки Посольства України в Республіці Польща, Бургомістра міста Більськ на Підляшші, Бургомістра Міста Гайнівка, Бургомістра Кліщель, Війта ґміни Більськ на Підляшші. Спонсорами були: Polska Sieć Sklepów „Arhelan", Agencja Wydawnicza „Ekopress", Babka z plackiem „U Basieńki" Barbara Andrejuk, J.W. Zakład Transportowy.

Дослідник з ПНІ взяв участь у конференції про юридичний статус Православної Церкви

8 грудня д-р Григорій Купріянович з Підляського наукового інституту взяв участь у науковій конференції «Правовий статус Православ'я в сучасній Польщі», яка відбулася з нагоди 30-ї річниці законодавчого врегулювання юридичного статусу Польської Автокефальної Православної Церкви у Християнській богословській академії у Варшаві. Д-р Григорій Купріянович виголосив доповідь «Державна політика щодо Православної Церкви та її правовий статус Другій Речі Посполитій». Організаторами конференції були Кафедра релігійного права Християнської богословської академії у Варшаві та Кафедра релігійного права Факультету права та адміністрації Варшавського університету, захід відбувся під почесним патронатом православного митрополита Варшавського і всієї Польщі Сави.

Директор ПНІ взяв участь у засіданні робочої групи у справах освіти меншин

9 грудня директор Підляського наукового інституту д-р Григорій Купріянович, як співголова Спільної комісії уряду та національних і етнічних меншин, взяв участь у засіданні робочої групи у справах освіти меншин. На засіданні було порушено низку питань щодо системи освіти у сфері діяльності, спрямованої на збереження ідентичності національних і етнічних меншин та громадськості, що користується регіональною мовою. Представники меншин наголосили на необхідності вдосконалення різних елементів системи, зокрема запровадження механізмів, які заохочуватимуть до навчання мов меншин та підвищення їх значення в подальшому навчанні учнів, необхідності забезпечення підручниками для викладання мов меншин, а також імплементувати положення Європейської хартії регіональних мов або мов меншин.

Директор ПНІ на засіданні комісії меншин Сейму

13 грудня директор Підляського наукового інституту д-р Григорій Купріянович взяв участь у засіданні Комітету національних та етнічних меншин Сейму РП. Порядок денний засідання включав, серед іншого, пункти, що стосувалися діяльності Уповноваженого уряду з питань рівного ставлення та додаткових назв мовами національних меншин у Польщі.

Д-р Григорій Купріянович, як співголова Спільної комісії уряду та національних і етнічних меншин, наголосив, що Уповноважений уряду з питань рівного ставлення може відігравати важливу роль у діяльності задля рівного ставлення до національних та етнічних меншин та громадськості, що користується регіональною мовою. Він підкреслив, що меншинні середовища зі сподіваннями сприйняли лист нової уповноваженої і очікують активізації дій у сфері питань меншин.

Директор ПНІ взяв також слово у пункті програми засідання, що стосувався додаткових топонімів мовами меншин у Польщі. Він підкреслив, що можливість розміщення назв мовами меншин має велике значення для меншинних громадськостей, оскільки це дозволяє їх культурі та мові функціонувати в публічному просторі в місцях їхнього традиційного проживання, має це вимір не лише практичний, але також символічний. Він зазначив, що не всі меншини на практиці можуть скористатися цією можливістю. Він підкреслив, що для реального користування меншинами своїми правами, крім законодавчих положень, важлива є також атмосфера в суспільстві. Він також звернув увагу на культурне значення присутності назв мовами меншин, оскільки завдяки цьому ці назви, які є частиною культурної спадщини даної території, досі функціонують.

Директор ПНІ на LXXV засіданні Спільної комісії уряду та меншин

15 грудня відбулося ювілейне LXXV засідання Спільної комісії уряду та національних і етнічних меншин. У засіданні, як співголова Спільної комісії уряду та національних і етнічних меншин та представник української меншини у цій комісії, взяв участь директор Підляського наукового інституту д-р Григорій Купріянович.

Прес-конференція про Підляський літературний конкурс «Пішемо по-своєму»

29 грудня у Більську відбулася прес-конференція про Підляський літературний конкурс «Пішемо по-своєму», метою якого є заохочення людей, які знають і використовують українські говірки Підляшшя для літературної творчості рідною мовою (*на фото*). Організатором Підляського літературного конкурсу «Пішемо по-своєму» є Підляський науковий інститут. Партнером є Союз українців Підляшшя.

Конференція проходила в осідку Союзу українців Підляшшя. Взяли в її участь директор Підляського наукового інституту д-р Григорій Купріянович, секретар ПНІ Людмила Лабович та заступник голови Союзу українців Підляшшя д-р Андрій Артем'юк. Під час конференції прибулим журналістам були представлені цілі, концепція та правила конкурсу. Було також передано інформацію про конкурс та його положення. Учасники конференції відповіли також на запитання журналістів.

Інформація про конкурс (включаючи положення з додатками) є розміщена на сайті Підляського наукового інституту: www.pninstytut.org

Конкурс відбувається як одна із трьох дій публічного завдання «Промоція української мови та культури Підляшшя», що фінансується Національним інститутом свободи – Центром розвитку громадянського суспільства із коштів Урядової програми Фонд громадських ініціатив NOWEFIO на 2021-2030 роки.

Збірник текстів архієп. Адама у перекладі та під редакцією дослідника ПНІ

Наприкінці 2021 р. вийшов друком збірник текстів православного архієпископа Перемиського і Новосанчівського Адама у перекладі та під редакцією дослідника Підляського наукового інституту д-ра Григорія Купріяновича «Нехай буде воля Твоя, Господи. Духовний заповіт Архієпископа Перемиського і Новосанчівського Адама» (Люблин-Сянік 2021).

Реалізація завдань завдяки дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації РП

У **2022 році** Товариство «Підляський науковий інститут» завдяки дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації РП реалізуватиме завдання:

— «Поточна діяльність Товариства "ПНІ"»,
— «Підляська українська наукова конференція»,
— «Підляський архів і бібліотека»,
— «Іменні традиції підляського села XVIII-XX століть»,
— «Інтернет-сайт ПНІ».

Товариство Спадщина Підляшшя

«Фестиваль дикої природи»

25 листопада дистанційно, на платформі Microsoft Teams, відбувся «Фестиваль дикої природи», тобто віртуальна екскурсія цінними природними об'єктами, що знаходяться в Долині Верхньої Нарви, Республіканському біологічному заказнику «Дніпро-Сожський» (Гомельська область, Білорусь) та Поліському державному радіаційно-екологічному заповіднику, найбільшому заповіднику в Білорусі. На прогулянку запросило Товариство Спадщина Підляшшя, яке показало результати своїх багатомісячних дій. Це м.інш. путівник, що веде неочевидними куточками Долини Верхньої Нарви, пов'язаний із путівником веб-сайт, а також результати польових робіт художників. Була й інформація про туристичні маршрути у білоруських заповідниках, можна було дивитися фільмові репортажі тощо.

Організатором події було Товариство Спадщина Підляшшя. Віртуальна прогулянка відбулася як частина міжнародного проєкту «Освітній туризм у природно цінних районах Польщі та Білорусі» за фінансової підтримки Європейського Союзу в рамках Програми транскордонного співробітництва Польща-Білорусь-Україна 2014-2020.

«Заколядуймо разом»

4 грудня в Загороді в Козликах над Нарвою відбулися майстер-класи колядок з Підляшшя «Заколядуймо разом». Заняття співу повели Улита Харитонюк, культурознавиця, вокалістка-співачка, учасниця груп: «Południce», «Kapela Batareja», «Z lasu», «Pieśni Piękne», та Олександра Іванюк, лідерка українського фольклорного колективу «Добрина» з Білостока. Вчили вони православних колядок з Підляшшя, у тому числі співаних українськими говірками т.зв. «припєвок» для молодого подружжя та новонародженої дитини, а також колядок з українського Полісся.

Під час вивчання різдвяного репертуару з'явилася ідея спільного благодійного колядування. Відбувалося воно **8-9 січня 2022 р.** у селах Козлики, Ступники, Кожино, Городчино та Кленики. Колядники збирали гроші для хворого хлопця, Христофора Бадовця.

Майстер-класи зорганізували Товариство Спадщина Підляшшя та Товариство друзів скансену в Козликах.

Товариство друзів скансену в Козликах

«Меандри»

12-14 листопада в Загороді в Козликах над Нарвою відбулися «Меандри» – майстер-класи традиційного поліського співу для чоловіків, зорганізовані з ініціативи Дарія Кришпинюка. Узяло в них участь 14 осіб. Співати по-поліськи вчив їх фахівець від традиційного співу, Юрій Ковальчук з Рівного. Це була вже третя зустріч любителів співання чоловічого українського репертуару.

(ред.)

Фото Ю. Гаврилюка, Л. Лабович

KOLPORTER

Наш часопис можна купувати у кіосках і всіх інших пунктах продажу преси фірми „Kolporter" на терені Більського, Гайнівського і Сім'ятицького повітів та міста Білостока (для прикладу у крамницях Arhelan, PSS Społem), а також у Центрі православної культури у Білостоці.

Nasze pismo można kupować w kioskach i innych punktach sprzedaży prasy firmy „Kolporter" na terenie powiatu bielskiego, hajnowskiego, siemiatyckiego oraz miasta Białegostoku (np. w sklepach Arhelan, PSS Społem), a także w Centrum Kultury Prawosławnej w Białymstoku.

Український часопис Підляшшя «Над Бугом і Нарвою»
Ukraińskie pismo Podlasia „Nad Buhom i Narwoju"

Виходить шість разів у рік ❖ Ukazuje się sześć razy w roku
PL ISSN 1230-2759

ul. Kryniczna 14, 17-100 Bielsk Podlaski, skr. poczt. 77
nadbuhom.pl nadbuhom@nadbuhom.pl (+48) 502 565 547

Редакція: Юрій Гаврилюк (головний редактор), Вікторія Гаць, Андрій Єкатеринчук, Людмила Лабович (секретар), Анна Паб'ян, Юрій Плева.
Redakcja: Wiktoria Gać, Jurij Hawryluk (Jerzy Gawryluk – red. nacz.), Andrzej Jekaterynczuk, Ludmiła Łabowicz (sekretarz), Anna Pabjan, Jerzy Plewa.

Видавець/Wydawca: Союз українців Підляшшя / Związek Ukraińców Podlasia, ul. Kryniczna 14, 17-100 Bielsk Podlaski, skr. poczt. 77 E-mail: biuro@zup.org.pl WWW: zup.org.pl

Zrealizowano dzięki dotacji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji RP ❖ Зреалізовано завдяки дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації РП

Publikacja wyraża jedynie poglądy autora/ów i nie może być utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji ❖ Публікація виражає лише погляди автора/ів і не може ототожнюватися з офіційною позицією Міністра внутрішніх справ і адміністрації.

Не всі думки висловлені на сторінках нашого часопису віддзеркалюють погляди редакції. ❖ Nie wszystkie opinie wyrażone na łamach naszego czasopisma wyrażają poglądy redakcji.

Не замовлених матеріалів не повертаємо. Редакція залишає за собою право редагувати, скорочувати тексти та змінювати заголовки. За зміст поміщених реклам та оголошень редакція не відповідає. ❖ Materiałów nie zamówionych redakcja nie zwraca i zastrzega sobie prawo ich redagowania, skracania oraz zmiany tytułów. Redakcja nie ponosi odpowiedzialności za treść zamieszczonych reklam i ogłoszeń.
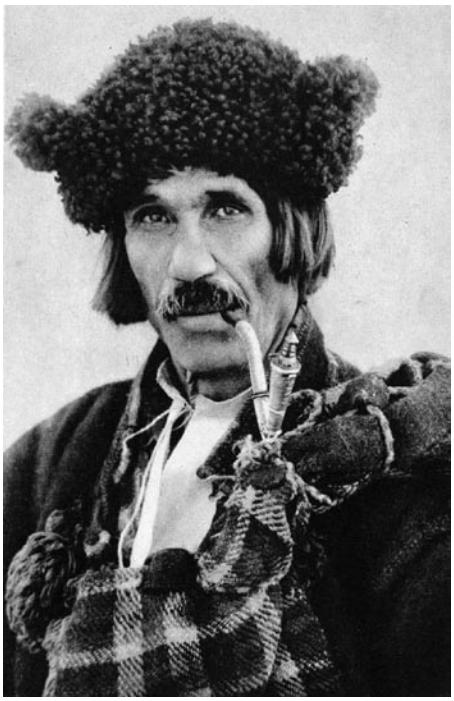
Andare Studio Grafiki i Reklamy, ul. Senatorska 40/91, 00-095 Warszawa. Накład: 1200 egz.